

TAČKA VI

VIJEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA
CENTAR ZA DOKTORSKE STUDIJE UCG

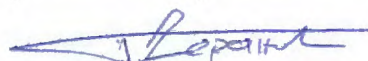
PREDMET: Predlog Komisije za ocjenu doktorske disertacije kandidata mr Eska Muratovića

Komisija za doktorske studije Filozofskog fakulteta saglasna je da kandidat mr Esko Muratović zadovoljava uslove za predaju doktorske disertacije pod nazivom **Etički aspekti koncepcije humanizma kod Abdulaha Šarčevića**, i predlaže Komisiju za ocjenu doktorske disertacije u sledećem sastavu:

1. Prof. dr Hrvoje Jurić (mentor), Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska
2. Prof. dr Sonja Tomović-Šundić, Fakultet političkih nauka UCG
3. Prof. dr Asim Mujkić, Sveučilišta u Sarajevu, BiH

Nikšić, 2. 12. 2024.

Predsjednik Komisije za doktorske studije

Prof. dr Goran Čeranić

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET
NIKŠIĆ

PRIMLJENO 3.12.2024.			
PROJ. BROJ	BROJ	PRILOG	VRJEDNOST
01	4445		

Univerzitet Crne Gore

Filozofski fakultet

Danila Bojovića b.b.

81400 Nikšić

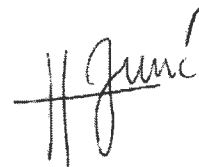
SAGLASNOST MENTORA

- Kancelariji za doktorske studije -

U skladu sa članom 37. Pravilnika o doktorskim studijama Univerziteta Crne Gore, obavještavam Vas da sam pregledao doktorsku disertaciju mr Eska Muratovića „*Etički aspekti koncepcije humanizma kod Abdulaha Šarčevića*“. Imajući u vidu da je kandidat uvojio sve sugestije i primjedbe koje mu je uputio mentor, a sa kojim je bio u stalnoj komunikaciji, saglasan sam da mr Esko Muratović može nastaviti redovnu proceduru i predati doktorsku disertaciju na ocjenu.

U Zagrebu, 8.11. 2024. godine

Mentor, prof. dr Hrvoje Jurić

УНИВЕРЗИТЕТ ЦРНЕ ГОРЕ
MONTENEGRO
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
PHILOSOPHY Данила Бојовића бб
Danila Bojovića bb П.ф. 91
Р.О. Вох 91 81400 Никшић
81400 Nikšić

UNIVERSITY OF
FACULTY OF

CG-

Tel.: +382 40 243 921, 243 913, Fax: +382 40 247 109, e-mail: ff@ucg.ac.me

№ 01-4189
27-11-2024.

Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, izdaje

POTVRDU

Potvrđuje se da je doktorand mr Esko Muratović 27.11.2024. godine predao na ocjenu doktorsku disertaciju pod nazivom "Etički aspekti koncepcije humanizma kod Abdulaha Šarčevića".

PREDSJEDNIK KOMISIJE ZA DOKTORSKE STUDIJE

Prof. dr Goran Ćeranić

ISPUNJENOST USLOVA DOKTORANDA

POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA)			
Ime i prezime	Mr Esko Džemail Muratović		
Fakultet	Filozofski fakultet		
Prezime i ime	Filozofija		
Broj i oznaka	1/14		
POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA) - NASLOV IZVEŠTAJA			
Naslov izveštaja (na srpskom jeziku)	Etički aspekti koncepcije humanizma Kod Abdulaha Šarčevića		
Naslov izveštaja (na engleskom jeziku)	Ethical Aspect of Humanism Concepts at Abdulah Sarcevic's		
Naučna oblast	Filozofija/Etika		
POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA) - PODACI O POSREDOVAČU (POSREDOVAČICI)			
Ime i prezime	prof. dr Hrvoje Jurić	Filozofski fakultet	Filozofija/ Etika
Drugi podaci	(Titula, ime i prezime)	Sveučilišta u Zagrebu	(Naučna oblast)
POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA) - PODACI O POSREDOVAČU (POSREDOVAČICI) - PREDSEDNIKU (PREDSEDNICI) KOMISIJE			
(Titula, ime i prezime predsednika komisije)	(Ustanova i država)	(Naučna oblast)	
Prof. dr Sonja Tomović Šundić,	Univerzitet Crne Gore	Antropologija/Etika	
Prof. dr Asim Mujkić	Sveučilište u Sarajevu	Savremena filozofija/Etika	
(Titula, ime i prezime člana komisije)	(Ustanova i država)	(Naučna oblast)	
(Titula, ime i prezime člana komisije)	(Ustanova i država)	(Naučna oblast)	
POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA) - PODACI O POSREDOVAČU (POSREDOVAČICI) - DNEVNIK			
Datum izdavanja ovog izveštaja		19.05. 2020. godine	
Datum dostavljanja saglasnosti mentora		08. 11. 2024.	
Datum dostavljanja doktorske disertacije organizacionoj jedinici		27.11.2024.	
POSREDOVAČ (POSREDOVAČICA) - PODACI O POSREDOVAČU (POSREDOVAČICI) - DNEVNIK			
U skladu sa članom 38 pravila doktorskih studija kandidat je/nije cjelokupna ili dio sopstvenih istraživanja vezanih za doktorsku disertaciju publikovao u časopisu sa (SCI/SCIE)/(SSCI/A&HCI) liste kao prvi autor.			

Muratović, Esko, *Humanizam i egzistencijalizam kao humanizam: Abdulah Šarčević i Jean-Paul Sartre*, FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, 159 God. 40 (2020) Sv. 3 (611–632).

DOI: 10.21464/fi40309

ISSN: 0351-4706 (Tisak); ISSN: 1848-2309 (Online)

Link za rad: <https://doi.org/10.21464/fi40309>

Časopis je indeksiran u relevantnim citatnim bazama: Current Contents Connect, Web Of Science: Arts & Humanities Citation Index, Scopus, DOAJ, Scimago Jr, Journal Citation Reports, ERIH Plus, The Philosopher's Index, Philosophy Research Index, SocINDEX, Political Science Complete, LLBA – Linguistic and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Worldwide Political Science Abstracts, Humanities International Complete, IBZ Online, Humanities Source.

Mr Esko Muratović je dio istraživanja na kojima se bazira doktorska teza „Etički aspekti koncepcije humanizma Abdulaha Šarčevića“ objavio u međunarodnom renomiranom časopisu Filozofska istraživanja koji se nalazi u relevantnim citatnim bazama (Current Contents Connect, Web Of Science: Arts & Humanities Citation Index, Scopus, DOAJ, Scimago Jr, Journal Citation Reports, ERIH Plus, The Philosopher's Index, Philosophy Research Index, SocINDEX, Political Science Complete, LLBA – Linguistic and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Worldwide Political Science Abstracts, Humanities International Complete, IBZ Online, Humanities Source). Rad se bavi komparativno-hermeneutičkom analizom humanizma Abdulaha Šarčevića i egzistencijalizma kao humanizma kod Jean-Paula Sartrea, pri čemu se ukazuje na velike sličnosti ova dva humanistička koncepta koji, iako svaki za sebe odražavaju specifične etičko-epistemičke i antropo-metafizičke svjetonazore, također pokazuju i značajne podudarnosti u svojim etičko-moralnim sagledavanjima. Stoga, ovaj rad, ne samo da daje značajan doprinos iznovnom naučnom promišljanju i vrednovanju ova dva filozofsko-humanistička svjetonazora, već i trasira nove istraživačke perspektive u tumačenju Šarčevićevog humanizma i Sartreovog egzistencijalizma kao humanizma.

Pored navedenog, autor je objavio još nekoliko radova u kojima je istraživački inventivno i analitički nadahnuo predstavio raznorodne etičke aspekte – filozofski ubaštinjene u humanističkoj koncepciji Abdulaha Šarčevića, a to su:

- „Etička misao Abdulaha Šarčevića – etika odgovornosti, komunikativna etika, filozofska etika i etika ljudskih prava“, rad koji je tri puta publikovan: 1. *Zbornik radova sa naučnog skupa „Etika BiH“*, 14. i 15. juni 2019., Internacionalni univerzitet u Goraždu, Centar za kulturu Goražde, 2019.; 2. *Almanah*, Podgorica, 2019., br. 81-82, str. 7-27; 3. *Matica*, Cetinje/Podgorica, jesen 2019., godina XX, br. 79, str. 463-490;

- „Šarčevićev humanizam za etiku odgovornosti“, rad koji je dva puta publikovan: 1. *Sociološka luča*, Nikšić, XIV/2, 2020., str. 118-131; 2. *Dijalog*, ANUBiH, Sarajevo, 3-4, 2022., str. 86-102. i u međunarodnom online časopisu: „Šarčević's Humanism for the Ethics of Responsibility“, *Philosophy International Journal*, 2021, 4(1): 000169;

- „O nekim aspektima Šarčevićeve etike ljudskih prava u svjetlu njegova humanizma“, *Dijalog*, ANUBiH, Sarajevo, 3-4, 2022., str. 55-86.

- „O Kantovom pojmu dužnosti i Šarčevićevoj etici odgovornosti u kontekstu savremenih etičkih izazova“ (rad je u pripremi za objavljivanje u časopisu *Dijalog*, a izložen je na međunarodnoj konferenciji: *Simpozij u povodu 300. obljetnice rođenja Immanuela Kanta (1724–2024)*, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, 22.-23. 4. 2024. godine.

U svim ovim radovima doktorand Esko Muratović je filozofsko-problemski markirao i konceptualnoj ravni predstavio različite etičke aspekte i humanistička pitanja kojima se bavio Abdulah Šarčević, a što je od velikog značaja ne samo za disertaciju, nego i za sva buduća istraživanja Šarčevićeve filozofske i etičke misli.

Datum i mjesto (prezent i potpis odgovorne osobe)

U Nikšiću,
27.11.2024.

DEKAN

MP

Prilog dokumenta sadrži:

- Potvrdu o predaji doktorske disertacije organizacionoj jedinici
- Odluku o imenovanju komisije za pregled i ocjenu doktorske disertacije
- Kopiju rada publikovanog u časopisu sa odgovarajuće liste
- Biografiju i bibliografiju kandidata
- Biografiju i bibliografiju članova komisije za pregled i ocjenu doktorske disertacije sa
potvrdom o izboru u odgovarajuće akademsko zvanje i potvrdom da barem jedan član
komisije nije u radnom odnosu na Univerzitetu Crne Gore

Prof. mr Esko Muratović
JU Gimnazija Stojan Cerović

Biografija

Esko Muratović je rođen 25.06.1970. godine u Nikšiću, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Na Filozofskom fakultetu u Nikšiću završio je osnovne studije. Od 2004. godine radi kao profesor filozofije u JU Gimnazija „Stojan Cerović“ u Nikšiću. Magistrirao je na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, juna 2012. godine, sa magistarskom tezom „Di Džordžova etika međunarodnog poslovanja - normativno polazište i glavne teze,“ (mentor prof. dr Dragan Jakovljević). Na Fakultetu za Mediteranske poslovne studije - Tivat - (odjeljenje u Nikšiću) radio je kao saradnik u nastavi u periodu od 2017. do 2019. godine na predmetu Poslovna sociopsihologija.

U svom dvodecenijskom radu kao profesor filozofije, etike i logike u periodu od 2006. do 2020., dvanaest puta je bio mentor za stručno usavršavanje svršenim diplomcima Filozofskog fakulteta u Nikšiću sa Odsjeka za filozofiju. U periodu od 2009. do 2023. godine bio je i komentor velikom broju studenta završne godine sa istog odsjeka, koji su sa svojom predmetnom profesoricom hospitalovali nastavi filozofije u okviru praktične nastave na predmetu *Metodika nastave filozofije sa školskim radom*.

Od strane Zavoda za školstvo Crne Gore godine dobio je zvanje nastavnik-mentor (29.10. 2017.), a zvanje nastavnik-savjetnik dobio je 18. 03. 2024. godine. Pet puta je imenovan kao član Komisije za polaganje stručnog ispita iz predmeta Filozofija u periodu od 2015. do 2022., učestvujući u radu istih. U periodu od 2017. do 2024., tri puta je bio mentor učenicima koji su ostvarili zapažene rezultate na Državnom takmičenju iz filozofije za srednje škole i uzeli učešća na Međunarodnim filozofskim olimpijadama. Član je Hrvatskog filozofskog društva od 2021. godine.

Član je redakcije naučnog časopisa Glasnik Bihora i član redakcijskog savjeta časopisa za kulturu, umjetnost i društvene teme Kazivart. Sarađivao je sa više domaćih, regionalnih i međunarodnih časopisa, listova i revija u kojim je objavio preko trideset naučnih radova, kao i veći broj stručnih članaka, kritičkih osvrti, eseja i recenzija. Učestvovao je na više regionalnih i međunarodnih naučnih konferencija i okruglih stolova.

Primarno se bavi etikom, ali u područja njegovog naučnog i stručnog interesovanja, uz ontologiju i teoriju saznanja, spadaju filozofska antropologija, filozofska hermeneutika, sociopsihologija, praktička filozofija i estetičko-kritička problematika.

NAUČNA I STRUČNA DJELATNOST

Učešće na naučnim konferencijama

- „Simpozij u povodu 300. obljetnice rođenja Immanuela Kanta (1724–2024)“, ANUBiH, Odjeljenje humanističkih nauka i Centar za filozofska istraživanja, Sarajevo, 22. - 23. 04. 2024., sa održanim vlastitim izlaganjem *O Kantovom pojmu dužnosti i Šarčevićovoj etici odgovornosti u kontekstu savremenih etičkih izazova*.

- 64. simpozij Hrvatskog filozofskog društva „IMMANUEL KANT: UZ 300. OBLJETNICU ROĐENJA KÖNIGSBERŠKOG FILOZOFA“, Zagreb, 23. - 25. 11. 2023., sa održanim vlastitim izlaganjem pod naslovom *Novo čitanje Kantove epistemičke za etički univerzalizam i moralni apriorizam njegove moralne filozofije vaspitanja*.
- Međunarodna online naučna konferencija „Vjera u Boga - spaja ili razdvaja“, Internacionalna akademija nauka i umjetnosti Bosna i Hercegovina, Europska akademija, Banja Luka, 25. - 26. 03. 2022., sa održanim vlastitim izlaganjem pod naslovom *Etika obzirnosti i humanizam islama*.
- Međunarodna naučna konferencija „Distopijski narativi u sinhronijskoj i dijahronijskoj perspektivi“, Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru, 3. - 4. 12. 2021., sa izlaganjem vlastitog rada *Ka novom konceptu društvene pravednosti: etika transparentne evidentnosti i etika evidentne transparentnosti*.
- Međunarodni interdisciplinarni online simpozij „Filozofska misao u vremenu fake newsa, govora mržnje, infodemije, manipuliranja i neslobode medija“, Centar za filozofiju medija Zagreb, 22. 10. 2021. godine, sa izlaganjem rada *O moralno-vrednosnim varijabilitetima međuljudskih odnosa: etika transparentne evidentnosti i etika evidentne transparentnosti*.
- Međunarodna naučna online konferencija „Sociološka nauka, filozofsko i naučno znanje u funkciji progresa“, Filozofski fakultet u Nikšiću, 20. novembar 2020., gdje je održao vlastito izlaganje pod naslovom *Šarčevićev humanizam za etiku odgovornosti*.
- Međunarodni naučni skup „Islam i muslimani u Crnoj Gori – u povodu 115. godina od zvaničnog priznavanja islama u Crnoj Gori“, Medresa Mehmed Fatih, Podgorica, 3.10.2020., godine, sa vlastitim izlaganjem rada *Ka filozofskoj tematizaciji konvergencije etike obzirnosti i etike sabura sa humanizmom islama*.
- Međunarodni naučna konferencija „Etika Bosne“, 14 - 15. juni, 2019., Internacionalni univerzitet u Goraždu i Centar za kulturu Goražde, gdje je održao vlastito izlaganje *Etička misao Abdulaha Šarčevića – etika odgovornosti, komunikativna etika, filozofska etika i etika ljudskih prava*.
- Međunarodni naučni skup u Brčkom „Migracije i njihov uticaj na društvena i privredna kretanja na širem području Brčkog od početka XVII do kraja XX stoljeća“, održan 13 - 14. 10. 2019., gdje je održao vlastito izlaganje pod naslovom *Muhadžirska etika sabura kao povijesno-egzistencijska kodifikacija opstajanja i moralnog održanja*.
- Međunarodni naučni skup u Tuzli „Historija Tuzle – potrebe i mogućnosti historiografske istraženosti“, 7. 12. 2019., Društvo historičara Tuzla i Akademija društveno-humanističkih nauka Tuzla, gdje je održao vlastito izlaganje pod naslovom *O uticaju etike sabura na suživljenje i toleranciju u tuzlanskom kraju*.
- Naučni skup „Autorsko veče akademika prof. dr Šerba Rastodera“, Petnjica, 3.08. 2016. godine, gdje je održao vlastito izlaganje pod naslovom *O nekim aspektima humanističkog diskursa istorijske nauke Šerba Rastodera*.

Učešće na okruglim stolovima

- Bošnjaci i aktuelni procesi u Crnoj Gori i regionu, Bijelo Polje, 17. 07. 2021. godine, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, (diskusije i komentari).
- Bošnjaci u obrazovnom sistemu: nastavni programi i sadržaji (iskustva i preporuke), Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, Podgorica, 15. 05. 2018., gdje je održao vlastito izlaganje

pod naslovom *Opštevrjednosa percepcija obrazovno-esencijalnih postulata naše društvene stvarnosti u odnosu na nezastupljenost bošnjačkog duhovnog nasljeđa*.

- Bošnjaci u obrazovnom sistemu: izmjene i dopune nastavnih planova i programa (iskustva i preporuke)“, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, Podgorica, 15. 09. 2018., gdje je održao vlastito izlaganje pod naslovom *Neke opšte refleksije o obrazovnom sistemu uz nedostatnosti udžbenika filozofije u odnosu na nastavni plan i program*.

Pohađani seminari

- Primjena reforme u opštoj gimnaziji - dosadašnja iskustva, Nikšić (14. novembra 2009.), u trajanju od 8 sati.
- Razvoj kritičkog mišljenja, Nikšić (09. 04 -10. 04. i 22. 06 - 23. 06. 2010.), u trajanju od 32 sata.
- Preduzetničko učenje - preduzetnička škola Modul 1, Nikšić (13.12. 2015/2016.), u trajanju od 8 sati.
- Izrada i vođenje pedagoške dokumentacije - osnova valjanog pedagoškog procesa, Nikšić (06. 02. 2016.), u trajanju od 8 sati.
- Oblici i metode aktivne nastave filozofije u gimnaziji koje jačaju njenu ulogu u demokratizaciji škole i šire društvene zajednice, Bar (11. i 12. novembra 2016.), u trajanju od 16 sati.
- Timska nastava, Nikšić (02. 03. 2018.), u trajanju od 8 sati.
- Uz pomoć mapa uma do funkcionalnih znanja, Nikšić (02. - 29. aprila 2018.), u trajanju od 16 sati.
- Nastava filozofije, etike i logike u novim uslovima, Podgorica (29.11. 2018.), u trajanju od 8 sati.
- Kooperativno učenje kao način unapređenja učeničkih postignuća u nastavi filozofske grupe predmeta: filozofija, etika, logika, Podgorica (11. - 12.12. 2018.), u trajanju od 16 sati.
- Karijerna orijentacija učenika u osnovnim i srednjim školama, Nikšić (20.10. 2021.), u trajanju od 8 sati.
- Mogućnosti primjene projektnog tipa nastave, Nikšić (17. 12. 2022.), u trajanju od 8 sati.
- Objektivnom ocjenom do kvalitetnog znanja (19. 02. 2023.), Nikšić, u trajanju od 8 sati.
- Primjena savremene tehnologije u nastavi - Powerpoint and Sway kao i posljedice savremene tehnologije, Podgorica (11. 10. 2023.), u trajanju od 8 sati.
- Muzika kao impuls za realizaciju integrativne nastave, Podgorica (2. 03. 2023.), u trajanju od 8 sati.
- Savladavanje mekih vještina u relaciji nastavnik - učenik - roditelj unutar ustanova, Nikšić (6. - 19. 03. 2023.), u trajanju od 16 sati.
- Dvosmjerna komunikacija nastavnika i roditelja, Nikšić (6. - 19. 03. 2023.), u trajanju od 16 sati.
- Uloga roditelja u kreiranju podsticajnog školskog okruženja, Nikšić (12. 03. 2023.), u trajanju od 8 sati.
- Upotreba medija za učešće u demokratskom društvu, Nikšić (18. 03. 2023.), u trajanju od 8 sati.
- Medijska pismenost u službi obrazovanja za demokratsko građanstvo, Nikšić (1. 04. 2023.), u trajanju od 8 sati.

- Primjeri aktivnih metoda učenja - projektna i istraživačka nastava, Nikšić (9. 04. 2023.), u trajanju od 8 sati.
- Etičko i vrednosno obrazovanje u školama/Kooperativno učenje kao način unapređenja učeničkih postignuća u nastavi filozofske grupe predmeta (filozofija, etika i logika) - II dio, Sutomore (25. - 27. 02. 2024.), u trajanju od 16 sati.
- Instrumenti za identifikaciju i praćenje darovitih učenika/ca – kako nastavnicima olakšati rad sa ovom kategorijom učenika/ca, Podgorica (6.03. 2024), u trajanju od 8 sati.

Prof. mr Esko Muratović
JU Gimnazija Stojan Cerović

BIBLIOGRAFIJA

KNJIGA

- Muratović, Esko, Arhaika Bihora: jezički ethos za čovjekov logos, Samizdat, Copy studio, Nikšić, 2023.

NAUČNI ČLANCI

- Muratović, Esko, Neki aspekti tumačenja Kur'ana iz perspektive filozofske hermeneutike, Bošnjačke novine, Rožaje, 2009, br. 17, str. 24-25;
- Muratović, Esko, O problemu jezika u filozofskoj hermeneutici, TOKOVI, Berane, 2010, br.17, str. 261-283;
- Mutarović, Esko, Etičke dileme povodom ideala tolerancije, ALMANAH, Podgorica, 2012, br. 53-54, str. 135-153.
- Muratović, Esko, O hermeneutici kao metodi istorije filozofije, MATICA, Cetinje/Podgorica, 2012, br. 50, str. 247-293.
- Muratović, Esko, O moralnom normativitetu Di Džordžove etike međunarodnog poslovanja, Sociološka luča, Godina IV, 2012, br. 2, Nikšić, str. 82-92.
- Muratović, Esko, Moralni aspekti primjene utilitarizma na poslovnu etiku, ALMANAH, Podgorica, 2015, str. 175-187.
- Muratović, Esko, O nekim aspektima humanističkog diskursa istorijske nauke Šerba Rastodera, ALMANAH, Podgorica, 2016, br. 71-72, str. 299-307.
- Muratović, Esko, Di Džordžov etički relativizam i poslovna etika, MATICA, Cetinje/Podgorica, Godina XVIII, ljeto 2017, br. 70, str. 459- 509.
- Muratović, Esko, O moralnom statusu farmaceutskih i drugih multinacionalnih korporacija u poslovnoj etici Ričarda T. Di Džordža, Glasnik Bihora, Petnjica, 2018, br. 3, str. 191-207;
- Muratović, Esko, O korporativnoj odgovornosti američkih multinacionalnih kompanija iz domena Di džordžove poslovne etike, ARHE – časopis za filozofiju, Novi Sad, Godina XV, br. 29/2018, str. 223-247.
- Muratović, Esko, Poslovna etika i Di Džordžovi podsticaji u odnosu na moralnu odgovornost, vrlinu i moralno rezonovanje, ALMANAH, Podgorica, 2018, br. 79-80, str. 209- 227;

- Muratović, Esko, Opštevrjednosa percepcija obrazovno-esencijalnih postulata naše društvene stvarnosti u odnosu na nezastupljenost bošnjačkog duhovnog nasljeđa, ZBORNİK radova sa Okruglog stola Bošnjaci u obrazovnom sistemu: nastavni programi i sadržaji (iskustva i preporuke), Podgorica, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, 15.05.2018. str. 97-106.
- Muratović, Esko, Neke opšte refleksije o obrazovnom sistemu uz nedostatnosti udžbenika filozofije u odnosu na nastavni plan i program, ZBORNİK radova sa Okruglog stola Bošnjaci u obrazovnom sistemu: izmjene i dopune nastavnih planova i programa (iskustva i preporuke, Podgorica, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, 15.09.2018. str. 113-119.
- Muratović, Esko, O Aristotelovoj etici vrline, Glasnik Bihora, Petnjica, 2019, br. 4 str. 173-186;
- Muratović, Esko, Neki aspekti etike vrline u duhu moderne i savremene epohe, ALMANAH, Podgorica, 2019. br. 81-82. str. 145-157.
- Muratović, Esko, Etička misao Abdulaha Šarčevića – etika odgovornosti, komunikativna etika, filozofska etika i etika ljudskih prava, tri puta publikovana: 1. ZBORNİK radova sa naučnog skupa „Etika BiH“, 14. i 15. juni, 2019. Internacionalni univerzitet u Goraždu/Centar za kulturu Goražde; 2. ALMANAH, Podgorica, 2019. br. 81-82, str. 7-27; 3. MATICA, Cetinje/Podgorica, Godina XX br. 79 jesen 2019, str. 463-490.
- Muratović, Esko, O muhadžirskoj etici sabura u kontekstu islamskog i svjetovnog shvatanja i određenja, Avlija, Rožaje, Godina X, novembar 2019, br. 21. str. 215-233.
- Muratović, Esko, O uticaju etike sabura na suživljenje i toleranciju u tuzlanskom kraju, ZBORNİK radova sa naučnog skupa „Historija Tuzle – potrebe i mogućnosti historiografske istraženosti“, (Tuzla, 7. 12. 2019.), Društvo historičara Tuzle/Akademija društveno-humanističkih nauka Tuzla, Tuzla, 2020., str.145-161.
- Muratović, Esko, Muhadžirska etika sabura kao povijesno-egzistencijska kodifikacija opstajanja i moralnog održanja, tri puta publikovana: (1) ALMANAH, Podgorica, 2020, br. 83-84. str. 21-43; (2) Glasnik Bihora, Petnjica, 2020, br. 5. str. 13-33; (3) MATICA, Cetinje/Podgorica, Godina XXI broj 83., jesen 2020. str. 483-508.
- Muratović, Esko, Humanizam i egzistencijalizam kao humanizam: Abdulah Šarčević i Jean-Paul Sartre, dva puta publikovan: 1. Filozofska istraživanja, Zagreb, 159 God. 40 (2020) 9 Sv. 3 (611-632); 2. Dijalog 3-4, 2022. Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, str. 102-128.
- Muratović, Esko, Šarčevićev humanizam za etiku odgovornosti, dva puta publikovan: (1) Sociološka luča XIV/2 2020. str. 118- 131; (2) Dijalog 3-4, 2022. Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, str. 86-102.
- Muratović, Esko, Ka filozofskoj tematizaciji konvergencije etike obzirnosti i etike sabura sa humanizmom islama, dva puta publikovan: (1) ZBORNİK, Mešihat islamske zajednice u Crnoj Gori, 2021. (radovi/izlaganja sa Međunarodnog naučnog skupa „Islamska zajednica i muslimani u Crnoj Gori – 115 godina od zvaničnog priznavanja islama u Crnoj Gori“, Medresa Mehmed Fatih, Podgorica, 03. oktobar 2020); (2) ALMANAH, Podgorica, 2021. br. 87-88. str. 63-90.
- Muratović, Esko, Šarčević's Humanism for the Ethics of Responsibility, Philos Int J 2021, 4(1): 000169. Philosophy International Journal, MEDWIN PUBLISHERS ISSN: 2641-9130

- Muratović, Esko, O spoznajnom ethosu helenskog svijeta i moralnom saznanju u Srednjem vijeku, Zukorlić Muamer, dva puta publikovan: 1. Matica bošnjačka, Novi Pazar, 2021., str. 342. 2. ALMANAH, Podgorica, 2021. br. 87-88. str. 321-327.
- Muratović, Esko, Filozofski život, stvaranje i predanje za vječnost i nezaborav: Abdulah Šarčević (1929-2021), Revija Bihor, ZK Bihor Luxemburg/Montenegro, septembar 2022. Br. 40. str. 51-52.
- Muratović, Esko, O statusu vrednosnih sudova u filozofskoj istoriji filozofije H. Grasije//On the status of securities in the philosophical history of philosophy H. Grasija, Historijski pogledi, Tuzla, God. V, br. 8/Vol. V, No. 8, 2022., str. 416-443.
- Muratović, Esko, O nekim aspektima Šarčevićeve etike ljudskih prava u svjetlu njegova humanizma, Dijalog 3-4, 2022. Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, str. 55-86.

STRUČNI, ESEISTIČKI I PUBLICISTIČKI ČLANCI

Prikazi knjiga

- Vraćanje sebi, (Zumber Muratović: „Bihor i bratstvo Muratovića u njemu“, Sarajevo 2003), u: ALMANAH, 2004, Podgorica, br. 25-26, str. 357-359.
- Iskrenost sa smislom, (Prikaz zbirke pjesama Zumbera Muratovića), u: Revija FORUM, jul 2012, Podgorica, br. 23 str. 50-51.
- Svjetlost zavičaja, (Prikaz zbirke priča: „Bihorska enigma“, Centar za kulturu - Bihor, Petnjica), u: ALMANAH, Podgorica, 2016, br. 69-70, str. 297-301.
- Mirsad Koljenović: „Crnom Gorom“, Stručni predgovor povodom izložbe slika Mirsada Koljenovića, Dom Gavra Vukovića, Berane, 27. 08. 2016.
- Filozofija uvijek ima što da kaže, Stručni predgovor povodom obilježavanja Svjetskog dana filozofije uz otvaranje Izložbe knjiga, Cetinje, Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“, 11.16. 2017.
- Hermeneutičko-aksiološki aspekti djela Musina jama Ćamila Ramdedovića, Glasnik Bihora, Petnjica, 2017, br. 2, str. 225-229.
- Dragan Jakovljević: Saznanje, tolerancija, vera, ALMANAH, Podgorica, 2018, br. 77 – 78, str. 325-328.
- Trajati, misliti, stvarati i voljeti (prikaz dijela poetskog i filozofskog stvaralaštva Hrvoja Jurića), KAZIVART, Centar za kulturu – Bihor, Petnjica, br. 2, april 2020. str. 67-70;
- Hrvoje Jurić: Iskušenja humanizma, Filozofska istraživanja, Vol. 40 No.4, 2020. str. 841-842.
- O simbolima i vrijednostima viteštva opstajanja: Sead Kajević: Saga o Kajevićima, dva puta publikovan: 1. Grafičar, Užice, 2020., str. 204-208. 2. ALMANAH, Podgorica, 2021. br. 87-88. str. 361-364.

Uredništvo

- Urednik Zbornika radova sa Okruglog stola „Bošnjaci u obrazovnom sistemu: nastavni planovi i programi“. Nastavni planovi, programi i sadržaji (iskustva i preporuke), Podgorica, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, 15.05.2018.
- Urednik Zbornika radova sa Okruglog stola „Bošnjaci u obrazovnom sistemu: izmjene i dopune nastavnih planova i programa“. Izmjene i dopune nastavnih planova i programa

(iskustva i preporuke), Podgorica, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori, 15.09.2018. str. 113-119.

Ostali eseistički i publicistički članci

- O razboritosti onih koji ne odustaju – otržnost Bihoraca, Revija BIHOR, ZK Bihor, Montenegro/Luxemburg, mart 2015, Godina V, br. 16 str. 51;
- Strpljenje i vedrina, Revija BIHOR, Zavičajni klub „Bihor“, Montenegro/Luxemburg, juli 2015, Godina V, br.17 str. 37-39;
- Sabur uz čehre, KOMUNA - časopis za lokalnu samoupravu i njegovanje baštine Crne gore – Podgorica, oktobar 2015, br.16 str. 400 – 401;
- O umiješnosti i marljivosti, Revija BIHOR, Zavičajni klub Bihor – Montenegro/Luxemburg, decembar 2015, Godina V, br. 18 str. 27-29;
- Umijeće življenja uz snagu i revnost, Revija BIHOR, Zavičajni klub „Bihor“ – Montenegro/Luxemburg, mart 2016, Godina V, br.19 str. 34-36;
- O pojmovima 'berićet' i 'saglam' u kontekstu našeg doba, Revija Bihor, Zavičajni klub Bihor – Montenegro/Luxemburg, juni 2016, Godina V, br. 20 str. 35-37;
- Uloga 'muhabeta' i 'habera' u bihorskoj tradiciji, Revija Bihor, ZK Bihor - Montenegro/Luxemburg, juni 2017, br 23, Godina VIII, str. 56-57;
- O nekim prariječima bihorskim, Revija Bihor, ZK Bihor – Luxemburg/ Montenegro, januar, 2018. br. 25. Godina VIII str. 42-44;
- Haslet i erbap, Revija Bihor, ZK Bihor – Montenegro/Luksemburg, april 2018, br. 26 Godina VIII, str. 46-47;
- Otkud ti Bošnjaci u Crnoj Gori, nedjeljnik STAV, broj 125, GODINA III, Sarajevo, 27.07.2017. str. 20-26;
- Mučna priča o Bošnjacima Crne Gore osuđenim na put prema obećanim zemljama, nedjeljnik STAV, broj 128, GODINA III, Sarajevo 17.08. 2017, str. 42-48;
- Ekonomska sloboda kao preduvjet svih drugih sloboda, nedjeljnik STAV, broj 130, GODINA III, Sarajevo 31.08. 2017, str. 54-56;
- Intervju: Safet Hadrović Vrbički „Živimo u vremenu najjačeg bjesnila“, nedjeljnik STAV, broj 151, GODINA IV, Sarajevo 25.01. 2018, str. 72-76;
- Intervju: Safet Sijarić „Književnost nije radi zabave, već da vuče naprijed“, nedjeljnik STAV, br. 163, GODINA IV, Sarajevo, 19.04. 2018. str. 66-72;
- Intervju: Šerbo Rastoder „Dugo su muslimani ovih prostora pristajali na ulogu „grešnika“, nedjeljnik STAV, broj 171, GODINA IV, Sarajevo, 14.06. 2018, str. 28-31;
- O sreći u radu i radu u sreći, Revija BIHOR, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, jul 2018, br. 27 str. 39-41;
- O velkodušnosti i darežljivosti, Revija BIHOR, ZK Bihor–Luxemburg/Montenegro, novembar 2018, br. 28 str. 29 -31;
- O milosrđu kao čovještvu, Revija BIHOR, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, februar 2019, br. 29 str. 42-44;
- O istini u samopoštovanju i samopoštovanju u istini, Revija Bihor, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, juni 2019. Br. 30. str. 21-24;
- Husein-pašina džamija – legenda koja živi, nedjeljnik STAV, broj 226, GODINA V, Sarajevo, 4.07 2019, str. 70-76;

- Slobodni su ljudi samo tamo gdje se poštuje njihova kultura i tradicija, intervju - Rifat Rastoder: nedjeljnik STAV, broj 229, GODINA V, Sarajevo, (25.07.2019.) str. 34-38;
- O radu kao sredstvu oblikovanja stvarnosti, Revija Bihor, ZK Bihor – Luksemburg, novembar 2019. Godina X, br. 31. str. 36 -37;
- O etici sabura iz konteksta islamske tradicije, revija Bihor, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, januar 2022., br. 38. Godina XIII, str. 44-46.
- O mudrosti u oprezu ili lukavstvu koje to nije: Murahija, što je to? Revija Bihor, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, septembar, 2022. Br. 40. str. 48-49.
- O ethosu kazivanja u srođenosti riječi: bihorski posjedak, Revija Bihor, ZK Bihor – Luxemburg/Montenegro, januar 2023. br. 41. str. 36-37.

Esko Muratović

Ul. 141 br. II/2, ME-81400 Nikšić
esko.muratovic@t-com.me

Humanizam i egzistencijalizam kao humanizam: Abdulah Šarčević i Jean-Paul Sartre

Sažetak

Imajući u vidu općeprihvaćeno vrednovanje i značenje pojmova humanuma i egzistencije, u ovom radu kompariramo filozofiju humaniteta Abdulaha Šarčevića i egzistencijalizam kao humanizam Jean-Paula Sartrea te ukazujemo kako na filozofsko-vrijednosnu paradigmatiku danih promišljanja, tako i na zasebne etičko-epistemičke specifičnosti, kao i na srodnosti između ovih humanističko-misaonih svjetonazora realiziranih unutar problematike antro-po-metafizičkih i etičko-moralnih sagledavanja Šarčevićeve koncepcije humanizma u odnosu na Sartreov egzistencijalistički viđen humanizam.

Ključne riječi

Abdulah Šarčević, Jean-Paul Sartre, humanizam, egzistencijalizam, etika, moral, odgovornost, egzistencija, sloboda

1. Uvod

Uz pokušaj sagledavanja jednog novog, drugačijeg viđenja biti i smisla čovjekovog postojanja, predstaviti ćemo etičku posebnost i aktualnost, a potom i značaj filozofije Abdulaha Šarčevića¹ u domeni zasnivanja jedne nove etike za univerzalistički humanizam i transhumanizam, kao i konstituiranja jednog, na svoj način novog humanizma – Sartreova egzistencijalizma kao humanizma, kada se uz snažno konkretiziranje ljudske prirode prepoznaje i otkriva da je egzistencijalizam ustvari jedan novi humanizam, prije svega utemeljen u okviru relacije subjekt – objekt, kada je čovjek određen vlastitom praksom, ali samo u relaciji i kao relat, uz posredovanje ljudske odgovornosti kao izvorišta strastvene akcije i snažnog potvrđivanja čovjekove sposobnosti da oblikuje svijet.

Etikom odgovornosti,² kao jednim od najvažnijih etičkih aspekata Šarčevićeve koncepcije humanizma, u težnji prema ostvarenju ideje čovjeka, »koja pret-

1

Ovdje je potrebno navesti da ne postoji gotovo ni jedan aspekt filozofskog promišljanja ljudske egzistencije u okvirima moderne i suvremene epohe kojim se filozof, etičar i mislilac povijesnih mijena Abdulah Šarčević nije bavio u kontekstu filozofsko-spoznajnih, etičko-moralnih, političko-društvenih, znanstveno-spoznajnih, estetičko-vrijednosnih i drugih misaonih zahvata prisutnih u njegovim djelima, a da ih se nije tretiralo, problematiziralo, sagledavalo, preispitivalo iz središta onoga što predstavljaju ove kategorije.

2

Usp. Esko Muratović, »Etička misao Abdulaha Šarčevića: etika odgovornosti, komunikativna etika, filozofska etika i etika ljudskih prava«, *Almanah* 81–82 (2019), str. 7–26. Osim etike odgovornosti kao zasebnog aspekta Šarčevićeve koncepcije humanizma, autor je u ovom radu, iz domene Šarčevićeve filozofije, prezentirao i komunikativnu etiku, filozofsku etiku i etiku ljudskih prava.

postavlja osjećanje odgovornosti i slobode, prije svega za budućnost i buduće naraštaje»³ u okrilju filozofije, oslobođene scijentizma i pozitivizma, analitičko-pozitivističkog načina mišljenja, razvija se »jedan argument za opravdanje *principa očuvanja*«,⁴ koji ne odudara od *principa nade* i *principa emancipacije*. Stoga se ideja humanosti ponajviše pojavljuje u visokorazvijenim etičkim teorijama (između etičke i pragmatičke dimenzije prakse i ljudskog životnog svijeta, kako kaže Šarčević) i ne smije se poistovjećivati sa samim realiziranjem humanosti, dok se moralno djelovanje u procesu interakcije i komunikacije u svakidašnjem sociokulturnom kontekstu sadržajno ostvaruje bezuvjetnim zadatkom *homo humanusa*. Tako će i filozofija koja ne prihvaća danosti kao takve, već dano proizvodi, ne samo postati načinom življenja nego će također kao totalizacija znanja i ideja, u težnji da postane kultura mišljenja, ustvari iznova ispostavljati nov nalog za izvjesnošću. U tom kontekstu će i egzistencijalistička filozofija *naizgled* ostati u pozadini različitih učenja i shvaćanja, prilagođenih konkretnim uvjetima, proizašlim iz tekovina Drugog svjetskog rata.⁵ S pretpostavkom da se ljudski život učini mogućim, razumijevat ćemo egzistencijalizam kao nauk koji čini ljudski život mogućim, kako kaže Sartre u svom djelu *Egzistencijalizam je humanizam*. Tako će se drugačijim viđenjem biti i smisla čovjekova postojanja pokazati da se samo kroz spoznaju egzistencije preko traženja smisla cjeline može nadići objektivirana stvarnost u cilju ostvarivanja vlastitih ljudskih mogućnosti, kada se neponovljivost ljudske subjektivnosti otkriva u direktnom nalaženju i shvaćanju sebe, da bi se doprlo i do smisla stvarnosti. Ono što čini jedno od polazišta ove filozofije jest odbacivanje sistemskog mišljenja jer se samo kroz slobodu egzistirajuće individue može misliti njena posebnost. Znanost kao takva – »ono što zastrašuje u znanosti«⁶ – jest ono što ostavlja čovjeku mogućnost izbora, rasvjetljavanje tog pitanja na filozofskoj razini. Čovjek se nalazi pred svijetom, pred drugima, djeluje angažirano, pa tako izabire sebe. Definirati čovjeka znači odrediti ga samo prema nekom angažmanu:

»Čovjek sebe čini; on nije od početka gotov, on sebe čini izabirući svoj moral, i pritisak prilika jest takav da on ne može a da ne izabere jedan moral.«⁷

To nam samo ukazuje da se u okvirima filozofskog rada Abdulaha Šarčevića nagovještava jedan posve dekonstruktivan pristup postavljanja *ethosa* i *humanuma* u službi perspektivizacije ideje humaniteta i konkretizacije *ethosa* u pravcu daljnje potrebne moralno-etičke analize te kada se bez normativno-kritičkih kompetencija ne može objasniti ovaj odnos, nastojat ćemo da kod ovog bosanskog filozofa pristupimo najprije kritičko-analitičkom sagledavanju njegova konceptualiziranja humanizma, a potom izvjesnih i bitnih komparacija sa Sartreovim egzistencijalističkim humanizmom.

Shodno tome, Šarčević će poput Sartrea sebi nametnuti zadatak uspostavljanja dublje veze sa svijetom života, odricanjem od filozofije i svake političke filozofije koja umišlja da posjeduje totalnu i metafizičku istinu jer se na taj način očito može govoriti i o alternativnim mogućnostima razvitka diferenciranih formi života i znanja, kao i otvorenog društva. Razjašnjavajući poziciju čovjeka u suvremenom svijetu, Šarčević kaže:

»To i sve ono što u sebi sadrži – pretvaranje svijeta u ideologiju, uskraćivanje bitnog dostojanstva čovjeka i mišljenja, pomračenje svijesti pomoću postojećih načina života, trijumf inteligencije lišene moralnog imperativa – postavlja problem istine i slobode, borbe i smrti na način na koji je najteže dati promišljen odgovor.«⁸

Filozofija se, u humanističkom hodu (samo)zadanog etičkog misionarstva, po Šarčeviću mišljenju, odjelovljuje i posvjedočuje u stvarnosti života, u suđenju, u djelovanju, u svim načinima izražavanja, u svim načinima slobodne komunikacijske zajednice.

Stoga ćemo, u sagledavanju relevantnosti Šarčevićeva filozofskog istraživanja u domeni humanistički ustrojene etike i Sartreova humanistički kontekstualiziranog egzistencijalizma, pokušati odgovoriti na neka pitanja kao što su: Što moralna svijest zapravo hoće i zašto čovjek treba preuzeti odgovornost svojim angažmanom u svijetu? Što moralna svijest uopće može i uz kakve implikacije? Na što nas, u kontekstu dovoljnih težnji *humanuma*, danas obavezuje etička refleksija kao ljude, u odnosu na iste u epohama Sartreova i Šarčevićeva djelovanja, pa i kasnije? Traži li čovjek i očekuje li neki budući humanizam radi brige za sebe sama, ali i putem odgovornosti za drugog, u ponovnim pokušajima da dođe do smisla svog postojanja?

2. *Humanum* i *ethos*: kodifikacija Šarčevićeve koncepcije humanizma

Priroda čovjeka, njegovo moralno dostojanstvo, moralno osjećanje, samopoštovanje – sve je otuđeno, smatra Šarčević. Upravo kritički razmatrajući osnovne modele koji su vodeći u suvremenim raspravama, uz primjenu polemičke argumentacije koju su razvili Heidegger, Jaspers, Gehlen, Adorno, Habermas i drugi, moguće je, nagovještava Šarčević, rekonstruirati, u smislu jedne nove i drugačije dijalektike prosvjetiteljstva ili nove kritike metafizike, put povijesti, fascinantnu moć i zavodničku draž onoga što je već ostvareno, što je dio prošlosti i vlada sadašnjošću. Nastupio je teorijski i praktički zaokret: raskriva se ono što je tijekom socijalne evolucije propušteno. Naime, dolazi se do zaključka da je za takav ljudski zadatak neophodna kritička ili negativna antropologija, kao i jedna rekonstruktivna i kritička hermeneutika,

3

Abdulah Šarčević, *Filozofija i etika; Suvremena filozofija svijeta života*, BEMUST, Sarajevo 2005., str. 27.

4

»Za Jonasa kao i za mnoge druge koji misle kao on, princip očuvanja nije razumljen s onom implicitnom ili eksplicitnom pretpostavkom koja postoji u jednoj ekološkoj etici, da je neophodno održanje ljudske vrste. Ma kako da je plauzibilno i privlačno načelo očuvanja u ekološkoj etici, ono se kod Jonasa orijentira ponad toga prema održanju 'takvih konvencija i institucija ljudske kulturne tradicije, koje valja sagledati, mjerene idealnim mjerilom etike diskursa, kao nenadmašna dostignuća'.« – Ibid., str. 27.

5

Historijski retro(per)spektivna pro-misao nas, na svojevrstan način, vodi k uviđanju da je poslije pobjede nad nacizmom i fašizmom, u jednom periodu poslije II. svjetskog rata, bio stalno prisutan prešutno-euforični osjećaj zahvalnosti prema Sovjetskom savezu, kao i

jačanje marksizma, što je bilo prepoznato od strane građansko-buržoaskih elita kao opasnost da se duh kolektivismizma zapadne civilizacije, na određen način, projicira u vladavinu narodne demokracije i radničke klase. Takva konstelacija odnosa unutar društveno-historijskog fakticiteta Europe toga doba, kao i egzistencijsko raskrižje na kojemu se nalazi zapadnoeuropski čovjek poslijeratne epohe, u mnogome dovode Sartrea do »otkrivanja« egzistencijalizma kao humanizma.

6

Jean-Paul Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, preveo Vanja Sutlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1964., str. 7.

7

Ibid., str. 36.

8

Abdulah Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, Glas, Banja Luka 1988., str. 414.

što je kod Šarčevića apriorna pretpostavka da se druge kulture obrazuju u smislu samoobmanjivanja *humane egzistencije*, što bi danas trebalo rezultirati povijesno-planetarnim dijalogom o zajedničkim pitanjima i problemima sveopće životne stvarnosti. S procesom totalnog instrumentaliziranja i obezdušenja, cijena za preživljavanje ljudskog roda, od čega Šarčević često polazi u svojim raspravama, stoji u shvaćanju da čovjek nije ono što je htio stvoriti od sebe te da su *ethos* i *humanum* ustvari u modernom i tradicionalnom pogledu bili paradigme kvazihumanog i kvazimoralnog svijeta povijesnog kontekstualiziranja destrukcije i nihilizma kao životnih potencija puke moći i nemoći čovjeka i čovječnosti u odnosu na zagledanost smislenosti egzistiranja i opstojnosti ljudskog svijeta i prirode. Moderni *ethos*, tvrdi Šarčević, nema više ništa zajedničko sa stanovanjem. Poznato je da *ethos*, prije svega to znači. Na putu istine prema samoizbavljenju mora se graditi, što znači samooblikovanje, samoostvarenje.

Priznavanje ljudskog dostojanstva u svakom čovjeku odraz je humaniteta koji se realizira u tradiranju humanizma, najprije kao negativni i kritički princip:

»Cinizam je krajnje kompromitirao ideju humaniteta: ideja humaniteta samo je tamo zbiljska gdje zahtijeva nepovredivost (cjelovitost) života, odbacivanje svake forme nasilja i manipulacije, laži, ohmanjivanja, vrlo rafinirane sofisterije i demagogije, priznavanje individualnog i drugog kao ravnopravnog partnera. Ali sadašnja najopćija tendencija vremena, prirodno, usmjerena k modelima kibernetičkih sistema, također traži jednu ne-euklidovsku filozofiju humaniteta, novo njezino pisanje i proširenje. U prvom redu, ona je negativni i kritički princip: svijest o humanitetu mora znati što neće, što hoće iskazati i raskriti.«⁹

Tako se, uz prisustvo

»... nadolazećeg humanizma, koji na zapadnjački način prisvaja i integrira kineske i indijske osnove humanog i istinosnog, koji postaje jedan 'zajednički ljudski humanizam' (Jaspers) svih ljudi na našoj planeti u mnogostrukosti njegovih povijesnih pojavljivanja, pozicionira i označava jedinstvena filozofija (*philosophia perennis*).«¹⁰

Dolaženje k sebi ili ostvarenje čovječnosti kao kvaliteta smislenog i uspjelog života – *humanuma* (Otfried Höffe)¹¹ – razumijeva se kao određena kvaliteta životnih odnosa i životnih procesa. Prepoznajući to kao otvaranje novih horizonata u pristupu onome što nazivamo *condicio humana*,¹² Šarčević će zastupanjem pitanja strategija legitimiteta i strategija humaniteta dati važnost kritičkim raspravama sa svim onim bitnim što (po)stoji u metafizičkoj i političkoj moderni, prepoznajući ih kao otvorene za moć suđenja. S druge strane, »u *condicio humana* spada prikrivanje *dvoznačnosti napretka*, jer čovjek koji je podlegao objektivnom prividu, prinudnom karakteru svega postojećeg kao robe-kapitala čini nas nesposobnim da razumijemo područje gospodarenja utjelovljeno u tehničkom svijetu, u kulturi uopće«, kao i to da se »svijest gospodarećeg počinje podudarati s tendencijom cijeloga društva«. ¹³ Polazeći od metode antropologije Ericha Rothakera, Šarčević kaže da je stvarni čovjek uvijek konkretan, da postavlja svoje jastvo između njegove mogućnosti i njegove volje. Čovjek se mora objektivirati, postvariti: uplesti se u tijek stvari i tako steći trajnost. Međutim, isto tako treba imati na umu da

»... duboko povjerenje u čovjeka kao i u povijest svodi se, u stvari, na vjeru u božanstvenost ljudske istine koja je zaista jedanput bila *istina*, nužnost nekog toka i vremena, razmaklina od postojećeg, a drugi put nešto proturazložno, suviše fiktivno. U ime obogotvorene istine koja sve do naših dana bijaše jedini autoritet, jedina baština *humanuma*, posljednje uporište za čovjeka i za odmjeravanje odnosa subjekta u pogledu istine, mogla bi se i cijela povijest pretvoriti u stratište kako *istine* tako i *slobode*.«¹⁴

Pored toga,

»... novi praxis i zaokret mišljenja u smislu promjene paradigmi znanosti i relacije čovjek – priroda, ukazuju na mogućnost uviđanja *ethosa tehnike*, tehnike humanog, smisaonog ili uspješnog života. U tom pravcu priroda nije predmet iskorištavanja nego partner, sa čime se ostvaruje jedinstvo znanstvenog i moralnog *ethosa*.«¹⁵

Sve što je stvarno, a to se odnosi i na univerzalnu tradiciju čovječanstva, jest ono što je povijesno, kad istodobno to povijesno nosi višestruku povijesnost. Otuda se rađa potreba za komunikacijom, za prisvajanjem povijesno drugog i drugačijeg, bez odricanja od vlastite povijesti, da bi se »dostigao *humanitas* – samosjedinjenje čovjeka posredstvom istine, koja nastaje u zajednici, a ne u samoisključenju, u punktualnosti upojedinačenja.«¹⁶

Shodno pojmu *zajedničke odgovornosti i svjetskom ethosu*, ljudska se prava uzimaju kao jedan od najviših ideala čovječanstva jer iskazuju novu nužnost svjetskog *ethosa* i kad različite ili suprotne ideje ne mogu biti brana toleranciji, već njena pretpostavka i proces opravdanja. Vjerujući u slobodu mnijenja i religioznu slobodu, filozofski kazano, otvorenost uključuje i iskustvo stranog u vlastitom, ono što je uvjet jačanja čovjekove unutrašnjosti – duše koja često korača poljem iskušenja i avanture, kad se istodobno moramo u skladu s time čuvati kobno jednostranih osuda i narcizma sudova. Paralelno, s razvijanjem svojih misaonih viđenja, Šarčević daje mnoge primjere s različitih meridijana svijeta, kojima se, s jedne strane, neposredno pokazuje i prikazuje različitost domena usmjerenih k očuvanju ljudskih prava transformiranih u svjetski *ethos* ili globalnu etiku, a s druge, u raskrivanju raznovrsnosti fenomenologije kršenja i neuvažavanja samih prava. U tom smislu, kategorički bi imperativ bio da svaki pojedinac ima pravo na svoj, ljudski život, na vlastito tijelo, na privatnu i javnu zaštitu od tiranske vladavine, kao i od pustošenja i zagađivanja životne okoline. S obzirom na to da prava životna pitanja čovječanstva, po Šarčevićevim riječima, nisu stavljena u gravitacijsko polje etičke teorije, onda slijedi i pitanje o moralnoj svijesti i historijskom realitetu, kad se prava odgovornost javlja iz činjenice raspolaganja novim oružjem koje uključuje mogućnost samoeliminiranja roda umnih bića na Zemlji. Ovo su pitanja koja Šarčević svrstava u korpus pitanja moderne i planetarne etičke teorije te pitanje analize stanja svijesti modernog čovječanstva i čovjeka kojem nedostaju anticipacije nadolazećeg, a koje može imati dobar ili loš tijek u našoj unutraš-

⁹ Abdulah Šarčević, *Čovjek i moderni svijet*, Svjetlost, Sarajevo 1988., str. 56.

¹⁰ Abdulah Šarčević, *Iskustvo i vrijeme*, Svjetlost, Sarajevo 1981., str. 460.

¹¹ »Höffeovo istraživanje nove etike polazi od pretpostavke da se humanitet ne može svesti na određene sadržajne ciljeve i vrijednosti; na primjer problemi ekonomije, stjecanje profita i novca, problemi produkcije-distribucije i upotrebe materijalnih dobara, problemi efikasnosti, socijalne države. Na toj pozadini javlja se metodski pojam humaniteta, ne operacionalni.« – Abdulah Šarčević, *Filozofija i etika; Suvremena filozofija svijeta života*, BE-MUST, Sarajevo 2005., str. 80.

¹² Usp. Abdulah Šarčević, *U labirintu samoće*, Svjetlost, Sarajevo 1990., str. 203–369.

¹³ Abdulah Šarčević, *De homine. Mišljenje i moderni mit o čovjeku*, Veselin Masleša, Sarajevo 1986., str. 506.

¹⁴ Abdulah Šarčević, *Kriza svijeta i istina*, Veselin Masleša, Sarajevo 1974., str. 378.

¹⁵ Ibid., str. 519.

¹⁶ A. Šarčević, *Iskustvo i vrijeme*, str. 446.

njoj, ali i vanjskoj prirodi. U tom smislu Šarčević postavlja pitanje: kako se u danoj situaciji mogu stvoriti etički sudovi i moralni načini djelovanja – kako mogu utjecati na životnu stvarnost? Sve nam gore navedeno ukazuje na to da se Šarčević u svojim djelima posebno fokusira na određenje čovjeka i čovječnosti u duhu etičko-antropofilno mišljenog svijeta i života, s naglaskom na neprepoznate fenomene morala i moralne odgovornosti, društvenih i političkih nesloboda i diskriminacija, koje će u smislu kritičkog razobličavanja biti u službi nadilaženja najočitovalijih predrasuda i zabluda suvremenog čovjeka i čovječanstva.

3. K novom viđenju čovjeka:

Sartreov egzistencijalizam kao humanizam

Pretpostavkom da se ljudski život učini mogućim razumijevat ćemo egzistencijalizam kao znanost koja čini ljudski život mogućim, kaže Sartre u svom djelu *Egzistencijalizam je humanizam*. Znanost kao takva – »ono što zastrašuje u znanosti«,¹⁷ jest ono što ostavlja čovjeku mogućnost izbora, rasvjetljavanje tog pitanja na filozofskoj razini. U svojoj analizi egzistencijalizma Šarčević uviđa da se Martin Heidegger, Karl Jaspers i Gabriel Marcel odriču filozofije egzistencije, za razliku od Sartrea »koji svoju filozofiju egzistencije naziva doktrinom akcije i humanizma«. ¹⁸ U Sartreovu egzistencijalizmu povijest ne pruža nikakve norme i principe za djelovanje, kritički se osvrće na to Šarčević, iako je čovjek iskon svega – dimenzija povijesti, a ne instrumentalnog jezika, kada se kroz riječ (*logos*) odjelovljuje i postvaruje, a onda i oistinjuje, premda za Sartrea »govoriti znači *otkrivati*«, a »otkrivati znači djelovati«:

»Govor nije laka igra i lijepi zavodljivi stil, u kojem riječ postaje zefir koji lako šumi nad površinom stvari. Ali je govor *vulkanska pojava*.«¹⁹

To će biti ontološka osnova na kojoj će Sartre razviti svoje prve egzistencijalističke teze, predstavljene u relaciji *bića i nebića, ništa*. Osigurati pristup samim stvarima za Sartrea je nemoguće bez pročišćenja subjektivnosti ili ega. Otkrivajući da je svijest »nenastanjena«, on je izdvaja od »sekundarnih apercepcija koje od nje prave naličje tijela, s uvidom da je ona *ništa, praznina* koja ima kapacitet da primi punoću svijeta, ili bolje rečeno, koja je potrebuje kako bi nosila vlastitu prazninu«. ²⁰ Shvaćanjem Bića kao »apsolutne punoće i apsolutne pozitivnosti« te sagledavanjem *ništavila* očišćenog od svega što smo u njega umiješali, Sartre smatra da je položio račun za naš prvobitni pristup stvarima, koji se uvijek podrazumijeva u filozofijama refleksije, a u realizmu se redovito shvaća kao djelovanje stvari na nas – što je nezamislivo.

U neponovljivosti svakog filozofskog istraživanja, imajući u vidu cjelinu odnosa i stanja samog mišljenja i serviranih dogmi, filozofija treba preuzeti ulogu osvješćenja današnjeg svijeta. Stoga, Sartre svoju egzistencijalističku misao vezuje za *istinu* koja je razlog u svemu i razbor za sve. ²¹ *Istina* kao *logos* svega sebe potvrđuje u djelovanju – angažmanu, a ne u povlačenju u sferu privatnosti, apstraktnosti. Još antičko filozofsko nasljeđe govori o tome da korisnost filozofije uopće ne može biti dovedena u pitanje jer kroz djelovanje kao angažiranje i izvršavanje dolazi se do onog što je dobro i korisno za život. O ulozi istine, a onda i slobode, kao središnjih kategorija kojima raspolaže Sartreova koncepcija humanizma, bavi se i Šarčević. Prepoznajući u njemu modernog egzistencijalista, Šarčević kaže da se njegova egzistencijalistički angažirana proza »odlučuje za ono jedno jedinstveno individualno, specifič-

no, koje se opire daljoj redukciji, ali se ne može ni generalizirati, a da se pri tome ne uništi.«²² Kroz literaturu kao biće totalne slobode, koja također traži potpunu slobodu, reći će Sartre, mi se u svom otuđenom iskustvu uspinjemo do humanog i slobodnog. Prvi je korak egzistencijalizma to da svakog čovjeka dovede u posjed onoga što on jest. Nije li to osnova, pita se Šarčević, da se egzistencijalizam proglasi modernim humanizmom, čemu veliki doprinos daje upravo egzistencijalna proza koja ima humanističke intencije. Međutim, »humanum postaje opća kategorija čiji smisao i sadržaj objektivno i otuđeno pritiska i guši individualnost, jedinstvenost čovjeka, uz uklanjanje kvalitativne diferencije vlastitosti, svedene na nebitnost i slučajnost«, kaže Šarčević, navodeći da je za Sartrea sve »slučajno«.²³ Iz toga slijedi:

»U Sartrea sloboda nije samo umni izbor, koji je određen postojećim normama, nego je ona ostvarenje normi iz Ništa.«²⁴

Naime, razjašnjavajući poziciju čovjeka u suvremenom svijetu na osnovama Sartreove misli, Šarčević će kazati:

»To i sve ono što u sebi sadrži – pretvaranje svijeta u ideologiju, uskraćivanje bitnog dostojanstva čovjeka i mišljenja, pomračenje svijesti pomoću postojećih načina života, trijumf inteligencije lišene moralnog imperativa – postavlja problem istine i slobode, borbe i smrti na način na koji je najteže dati promišljen odgovor.«²⁵

Međutim, ako ustvari egzistencija prethodi esenciji, nikada se neće moći ništa objašnjavati dovodeći to u vezu s nekom danom i učvršćenom ljudskom prirodom; drugačije rečeno: nema determinizma; čovjek je »slobodan, čovjek je sloboda«.²⁶ Da je Sartre gajio jedno kontinuirano tumačenje slobode u okvirima svoje filozofije prepoznamo u sljedećem:

»Slobodni smo kada krajnja granica preko koje objavljujemo sebi ono što jesmo jest jedan cilj, to jest ne jedno stvarno postojeće, kao postojeće koje bi, pod pretpostavkom koju smo stvorili, moglo ispuniti našu želju, već jedan predmet koji još ne postoji. Ali od tada ovaj cilj može biti transcendentan samo ako je odvojen od nas istovremeno dok je pristupačan. Samo skup stvarnih postojećih može da nas odvoji od ovog cilja – isto tako kao što ovaj cilj može da bude pojmljen samo kao buduće stanje stvarnih postojećih koja me odvajaju od njega. On nije ništa drugo do skica jednog reda postojećih, to jest jednog niza dispozicija koje postojeća trebaju zauzeti na

17

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 7.

18

A. Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, str. 320.

19

Ibid., str. 364.

20

Žan-Pol Sartr [Jean-Paul Sartre], *Biće i ništavilo: ogled iz fenomenološke ontologije*, preveo Mirko Zurovac, Nolit, Beograd 1983., str. 61.

21

Sartre odbacuje primjedbe koje su upućene egzistencijalizmu, da drži stranu kvijetizmu i pesimizmu, koji se svode na kartezijanski subjektivizam, čemu suprotstavlja pojam egzistencije.

22

A. Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, str. 285.

23

»Niveliranje sunovraćuje čovjeka u bezdan Ničega. Čovjek-pojedinac je u paklu, sam je pakao, prestrašen u tjeskobi i mučnini, uvijek je nadvijen nad provalijom života i smrti, ali nije napustio svaku nadu – to znači nadu u nemoguće, u paradoksnu, u apsurd.« – Ibid., str. 304.

24

Ibid., str. 317.

25

Ibid., str. 414.

26

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 17.

temelju njihovih stvarnih odnosa (...). Daleko od toga da otpori koje sloboda otkriva u postojanju predstavljaju opasnost za slobodu, samo joj omogućavaju da se pojavi kao sloboda.«²⁷

Čovjekova je sloboda neograničena jer u slobodi svog postupka i izbora ne samo da nije ograničen nego se ni u samom izboru on ne može osloniti ni na što objektivno, ni na što nužno. Niti postoji kakav znak u svijetu, niti postoje kakve objektivne sile i vrijednosti na kojima bi »slobodan« čovjek gradio svoju odluku:

»Ali ja ne mogu računati s ljudima koje ne poznajem oslanjajući se na ljudsku dobrotu ili na interes čovjeka za dobrobit društva, budući da je čovjek slobodan i da nema nikakve ljudske prirode na koju bih se mogao osloniti.«²⁸

S druge strane, neki stavovi Jean-Paula Sartrea u nekim drugim njegovim studijama, kao što su one okupljene u knjizi *Filozofske i političke rasprave*,²⁹ čine se kontradiktornim u odnosu na ove prethodne; tu se kaže da je čovjek u društvenom kontekstu uvjetovan svojom egzistencijom i da je »dovoljno sposoban da odlučuje, da prihvati tu uvjetovanost, tj. da postane odgovoran za nju«.³⁰ Upravo zbog toga što se uvijek može učiniti nešto od onoga što je zajednica napravila, u tom momentu Sartre slobodu određuje kao izvjestan »mali pokret koji od potpuno uvjetovanog društvenog bića stvara ličnost koja ne restituira totalitet od onoga što je dobila od svoje uvjetovanosti«.³¹ Na taj način shvaćena sloboda u moralnom i društvenom smislu dovodi do potpunog relativizma. I pored toga što je čovjekov odabir u životu strogo subjektivan, Sartre naglašava »nemogućnost da čovjek preraste ljudsku subjektivnost«; ipak, ono što individua bira može postati primjer za sve ostale, ako se ima u vidu sklonost ljudi da iz istih subjektivnih razloga mogu činiti isto. Budući da Sartreov egzistencijalizam naglašava da je stvarnost evidentno utemeljena samo u akciji, čovjek nije ništa drugo nego svoj projekt pa je njegovo postojanje odraz sveukupnosti fakticiteta u vlastitom mu životu. Prema tome, kako na tragu Sartrea zaključuje i Šarčević, čovjek u svakom trenu stvara sam sebe, stvarajući tako i jedan tip čovječanstva. Čovjek se angažira u životu sasvim slobodno da bi tako ocrtao svoj lik izvan kojeg nema ničega. Stoga se filozofija u humanističkom hodu (samo)zadanog etičkog misionarstva odjelovljuje i posvjedočuje u stvarnosti života, u suđenju, u djelovanju, u svim načinima izražavanja, u svim načinima slobodne komunikacijske zajednice.

Od kartezijanskog *mislećeg ja* i od »momenta kad čovjek sebe dostiže u svojoj samoći«,³² kako kaže Sartre, počinje čovjekova borba ili njegov izgovor da je borba suvišna, čime istovremeno Sartre započinje svoju obranu egzistencijalizma: čovjek je taj koji slobodno bira i donosi projekte te je stoga apsolutno odgovoran za sve što mu se dešava; on svuda sreće vlastitu odgovornost jer sreće sebe i svoje projekte.³³ Ta ljudska sklonost prema stanju u kojem se nalazi prenosi odgovornost na takozvane »objektivne prilike« i ustvari je neki izmišljeni determinizam koji, pokazujući svoju zlonamjernost, istovremeno prikriva unutrašnju bijedu, pustoš i neaktivnost. U tom smislu, »čovjek nije ništa drugo doli vlastiti, samorazumijevajući projekt«. To što radi čovjek i jest; izvan toga što čini nema njegovih drugih mogućnosti i sposobnosti.

»Neki čovjek se angažira u svom životu, ocrta svoj lik, i izvan tog lika nema ničega.«³⁴

Međutim, iz strogo filozofskih razloga, u okvirima egzistencijalizma kao optimističke znanosti, Sartre navodi da je naše ishodište zaista subjektivnost individue. Kao takva, volja je nedostatna u pogledu obuhvaćanja beskrajne čovjekove slobode odabiranja, građenja i motiviranja vlastitih odluka. Sve nam to na određeni način pokazuje da je u tome bit Sartreova *egzistencijaliz-*

ma kao humanizma, vrhunski pokušaj postavljanja bitnih pitanja o čovjekovu položaju u suvremenom svijetu, kako bi u odbacivanju ideje o univerzalnoj ljudskoj prirodi došao i do ideje da svoj ljudski interes usmjeri ka konkretnoj ljudskoj prirodi. Taj misaoni diskurs filozofije egzistencije proishodi iz Sartreova »otkrića« egzistencijalističkog humanizma koji, drugačiji od klasičnog humanizma, treba izražavati stremljenje suvremenog intelektualca, ističući iskonsku snagu subjekta kao kreatora vlastite sudbine. Njegov je čovjek usamljeno, ali i nesputano biće u svijetu vječnih mogućnosti, koji se određuje od ništa do egzistencije kao vlastiti projekt:

»Čovjek je ponajprije projekt koji sebe subjektivno živi [...], ništa ne egzistira prije tog projekta, jer će čovjek biti ne ono što će htjeti da bude, već ono što je ponajprije projektirao da bude.«³⁵

Kada individualni subjekt vrši *izbor nad samim sobom* onda se nameće po sebi da je nemoguće nadići ljudsku subjektivnost. Tako se, prema Sartreovu shvaćanju, dolazi do dubokog smisla egzistencijalizma. To nam kazuje da je na egzistencijalizmu da svakog čovjeka stavi u posjed onoga što jest i da na njega položi *totalnu odgovornost*, iako će, kako Sartre reče, »u zbilji stvari biti takve kako će čovjek odlučiti da budu«.³⁶

Ako se ozbiljuje, čovjek egzistira i on je sveukupnost svojih čina, on je ništa drugo nego vlastiti život. Da bi se znanost utemeljila prema istini, kaže Sartre, naše je ishodište subjektivnost individue, a da bi opstala bilo kakva istina, neizbježna je apsolutna istina koja je lako dostupna jer »se sastoji u neposrednom znanju samog sebe«.³⁷ Kao takav, egzistencijalizam od čovjeka pravi dostojanstvenog čovjeka jer je jedina znanost koja ga ne pravi predmetom. Tako i humana individua trasira moralne horizonte društvene stvarnosti, iskazuje u akcijama izvedenim uz svijest o dostojanstvu, čiji se opstanak i održivost ne dovode u pitanje od strane nedostojanstvenih prilika ili pretenzija, ako je čovječnost u čovjeku nosilac i korisnik (pre)vlasti nad vlastitošću i nad okolnostima. Kao uvijek otvorena mogućnost kroz ukupnost ljudskog činjenja, (po)stoji mogućnost da svatko u sebi ostvari čovječnost. U izvjesnom smislu

27

Ž.-P. Sartre [J.-P. Sartre], *Biće i ništavilo*, str. 478.

28

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 24.

29

Jean-Paul Sartre, *Filozofske i političke rasprave*, Školska knjiga, Zagreb 1981.

30

Ibid., str. 298.

31

Ibid., str. 299. Ovdje Sartre daje primjer iz svog djela *Sveti Genet (Saint Genet)* kako bi nam bilo bliže, što i sam ističe, ono što razumijevamo pod slobodom: »Naime, Genet je bio lopov. On i sam kaže da je lopov. Ali taj slični pokret, to odstupanje označilo je početak procesa kroz koji je on postao pjesnik

i, na kraju, biće koje zaista nije na rubu društva, biće koje više ne zna gdje se nalazi, biće

koje štiti. Sloboda u Genetovom slučaju ne može biti sretna. To nije pobjeda. Kad se radi o Genetu, sloboda mu je jednostavno otvorila neke putove koji mu se u početku nisu nudili.« – *Ibid.*

32

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 5.

33

Usp. Ž.-P. Sartre [J.-P. Sartre], *Biće i ništavilo*, str. 641–642.

34

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 26.

35

Ibid., str. 11.

36

Ibid., str. 25.

37

Ibid., str. 30.

Sartre govori o *univerzalnoj mogućnosti kao projektu da se bude čovjek*. Smisao ljudskog postojanja nadilazi puko egzistiranje tako da je čovjek »osuđen« da slijedi i otkriva svrhe svog postojanja u svemu nadiskustvenom. To znači da se, po Sartreovu uvidu, moraju prevladati određena stanja u svakom individualnom načinu egzistiranja. U sadržajnom smislu, humanizam se ne ogleda u grčkom idealu obrazovanja i građenja čovjeka, već se u novovrskom idejnom univerzalizmu okreće mitologiziranoj grčkoj davnini i humanizmu čije je određenje dano u smislu »sredozemnog duha«. Tako čovjekova priprema za etički habitus svoju izvornost duguje umjetnosti, u kojoj se čovjek oslobađa pritiska negiranja volje za životom i mutnog htijenja. Međutim, historijska situacija i ljudska mogućnost, zapaža Sartre, govore o granicama koje posjeduju i subjektivnu i objektivnu stranu:

»Objektivne, jer se posvuda susreću i svagdje se mogu prepoznati, one su subjektivne jer su življene i nisu ništa ako ih čovjek ne živi, to će reći, ako se u svojoj egzistenciji slobodno ne određuješ s obzirom na njih.«³⁸

U odnosu na to, »svaki projekt, ma kako bio individualan« vrijedi univerzalno. Stoga svaki projekt, ma kako bio shvatljiv za svakog čovjeka, na osnovama neke samo njemu svojstvene univerzalnosti koja mu nije dana već se konstantno izgrađuje, ne određuje čovjeka zauvijek, već se može ponovo otkriti i iznaći. Otuda kod Sartrea i pojam egzistencijalizma »kojem je na srcu da pokaže vezu između apsolutnog karaktera slobodnog angažmana kojim se svaki čovjek ozbiljuje, ozbiljujući jedan tip čovječnosti«.³⁹ Biti angažiran znači biti shvaćen, u ma kojoj epohi ili u ma kojem civilizacijskom krugu. Ovaj slijed podrazumijeva i »izbor« koji je moguć samo u jednom smislu, usprkos onom nemogućem – »nebiranju«, s tim što se mora imati u vidu da iako uvijek mogu imati izbor uz znanje da i ako ne izaberem isto tako biram. Dakle, egzistencijalizam čovjeka određuje samo prema nekom angažmanu. Moralno je uočiti da pri izboru pred drugima, birajući sebe na taj način, moramo definirati »situaciju čovjeka kao slobodan izbor bez izgovora i bez pomoći; svaki čovjek koji izmišlja neki determinizam jest nepošten čovjek«.⁴⁰ Sartre ne želi suditi moralno, već rezonski određuje nečije nepoštenje kao zabludu. Tako je sud istine nemilosrdan:

»Nepoštenje je očevidno laž jer ono skriva totalnu slobodu angažiranja, (...) stav striktnе koherencije jest stav poštenja. A osim toga mogu donijeti moralni sud.«⁴¹

U odnosu na apstraktni i konkretni moral, Sartre je decidan:

»Tu nema nikakvog sredstva za prosuđivanje. Sadržaj je svagda konkretan i dosljedno nepredvidiv; svagda ima da se iznalazi. Jedino što je važno jest da li se poduzeto iznalaženje čini u ime slobode.«⁴²

Vrijednosti ne mogu postojati prije egzistencije čovjeka koji stoji pred izborom vrijednosti. U kontekstu tumačenja Sartrea kao angažiranog prozaika, s ukazivanjem na opću vrijednost slobode, Šarčević kaže:

»Ne postoji sloboda koja bi po sebi bivala. Za nju se mora boriti protiv vlastitih strasti, rase, klase. Otpore treba savladati. Zato se piše za suvremenike i vrijeme. Ali je djelo i nagovještaj i smjeranje. Ono otkriva isti okus u ustima i istu povezanost sa jezivim tajnama. Zato je i sloboda za koju nas stvaralac poziva historijska, a ne apstraktna svijest slobode. Sloboda se osvaja u konkretnoj historijskoj situaciji. Znamo da je u svijetu bezlične proizvodnje i automatizacije ovladala radnikom dosada i praznina. No zato postoje oni koji isporučuju čitaocu, koji hoće mirno spavati, cijeli arsenal lukavstva i spletki, da bi mu se prikrile i oduzele istinske mogućnosti razmišljanja o vlastitoj situaciji. Pisac uzdrma i angažiranost prevodi iz spontane reakcije u svjesno i konkretno razmišljanje. On posreduje život: otuđenjem daje samo-svijest i osjećanje,

pravi onaj pokret kojim se njihova jeziva situacija prevodi iz neposrednosti proizvodnog i životnog vitaliteta u refleksiju.«⁴³

Uočavajući da je sâm Sartre svjestan vlastite proturječnosti,⁴⁴ Šarčević postavlja pitanje: »ne lebdi li sam Sartre između objavljivanja novog i humanog svijeta i radikalne likvidacije apсурdnog svijeta i kapitala?« Zbog toga treba razgraničiti njegovu ovako tumačenu i razumljenu filozofiju slobode kao jedno »permanentno nasilje«⁴⁵ od egzistencijskih vrijednosti koje nam, kako zapaža Sartre, govore da stvari treba uzeti kakve jesu jer, ako se vrijednosti otkrivaju i iznalaze, to znači samo jedno: da u prvom redu život nema smisla. Svaki čovjek životu daje smisao i vrijednost nije ništa drugo već taj izabrani smisao, što nas upućuje na Sartreov uvid da je apsurdan onaj humanizam koji na teorijskoj razini »čovjeka uzima kao cilj i kao najvišu vrijednost«.⁴⁶ Drugi smisao humanizma upućuje nas to da je čovjek konstantno u nadilaženju sebe samog, što znači da ga vlastito projektiranje i gubljenje izvan sebe čini bićem egzistencije. U tom vlastitom nadilaženju, slijedeći transcendentne ciljeve, on najprije postoji, a potom i opstoji, u prijelazu i prekoračivanju gradi samo jedan svemir – svemir ljudske subjektivnosti. U njegovoj svagdašnjoj prisutnosti u tom ljudskom svemiru nalazi se punina smisla egzistencijalizma kao humanizma. Svoju realiziranost može ostvariti kao vlastiti zakonodavac koji će u samoobraćanju uvijek tražiti izvan sebe neki cilj. Za razliku od takvog pristupa, reći će Sartre:

»Kult čovječanstva završava u (...) u sebi zatvorenom humanizmu, i, valja reći, u fašizmu. To je humanizam koji nećemo.«⁴⁷

U svojoj okrenutosti prema slobodi otkrivamo da ona zavisi od naše slobode, iako »čovjek-sloboda« ne zavisi od drugoga. Međutim, čim se ustali angažiranje, dužni smo htjeti slobodu drugih kao i svoju slobodu. Otuda je sloboda

38

Ibid., str. 31.

39

Ibid., str. 32, a potom i sljedeći navod: »U tom smislu može se reći, ako hoćete, da svaki od nas čini apsolut dišući, jedući, spavajući ili djelujući na bilo kakav način. Nema nikakve razlike između slobodnog bića, bića kao projekta, kao egzistencije koja izabira svoju esenciju i apsolutnog bića.«

40

Ibid., str. 37.

41

Ibid.

42

Ibid., str. 39.

43

A. Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, str. 369.

44

»On je protiv kapitalističkog društva, gnuša se njegovih normi i zakona, ali ne postoji istinsko novo za čvrstu nadu i osnovu. Mi znamo da je proletarijat osuđen na revoluciju, on svoj

povijesni san mora ostvariti, i zato mora da svaki put razlikuje prošlost od budućnosti, pravu i zavičajnu budućnost od ponovljene i postvarene sadašnjosti. On zaista razlikuje realno od mogućeg i imaginarnog. To i jesu kategorije revolucionarnog djelovanja.« – Ibid., str. 371.

45

»Mi također znamo da je Sartre duhovito raskrinkao sve serije humanista, koji su se pojavili u novije vrijeme: od plašljivih i sramežljivih, koji vole čovjeka kakav on jest, do onih koji ga vole kakav bi trebao biti. Tu su veseli i mračni humanisti: 'Svi se oni međusobno mrze, kao pojedinci – naravno, ne kao ljudi.' Sartre su tuđi i oni koji hoće da utemelje svoj humanizam 'na pozivu, prijateljstvu i socijalnoj zajednici, pa čak i na sportu'.« – Ibid., str. 371.

46

J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 41.

47

Ibid., str. 42.

odabira u relaciji – kada smo birani i kada biramo – nešto mnogo više od egzistencijalne udvojenosti između dvije ili više mogućnosti. Jer u svakom ponašaju egzistencijalno slobodnom djelovanju potvrđuje se ljudska individua kao netko tko se nalazi u (pre)poznatom i (u)temelj(e)nom egzistencijalnom odnosu sa svojom slobodno odabranom krajnjom težnjom. Stoga se na Sartreov egzistencijalizam kao humanizam treba gledati kao na svojevrsnu konkretizirajuću analizu življenja, kada se humanizam uzima kao emancipatorski iskorak »sebe u sebe«, što znači (*za*)voljeti život i spoznajom granica dobra i zla.

4. Humanizam drugog čovjeka:

Šarčevićeva i Sartreova vizija čovjeka i čovječnosti

S predstavljanjem etičke posebnosti i aktualnosti Šarčevićeva promišljanja položaja čovjeka u modernom svijetu i vremenu potrebno je ukazati na značaj Šarčevićeve filozofije u domeni ustrojstva jedne nove etike za univerzalistički humanizam⁴⁸ i transhumanizam. Ideja humanosti, kaže Šarčević, koja se ne smije poistovjećivati sa samim realiziranjem humanosti, ponajviše se pojavljuje u visokorazvijenim etičkim teorijama – između etičke i pragmatičke dimenzije prakse i ljudskog životnog svijeta, dok se moralno djelovanje, u procesu interakcije i komunikacije te u svakidašnjem sociokulturnom kontekstu, sadržajno ostvaruje bezuvjetnim zadatkom *homo humanusa*. U tom smislu, jedno od pitanja kojim se Šarčević ponajviše bavi – naime, »filozofskim tumačenjem moderne tehnike kao načina postojanja istine i humanuma uopće« –

»... osnova je za postavljanje pitanja o vodećim fenomenima našeg doba, o slobodi i demokraciji, predstavlja nezaobilaznu pretpostavku teorije moderne, praktičkog ovladavanja krizom svijeta, najtežim problemima suvremenog svijeta.«⁴⁹

Ovo je doba kada

»... čovječanstvo iskušava svoju povijesnu avanturu, dvoznačnost znanstveno-tehničkog napretka: da ukloni barbarstvo, onemogući glad na Zemlji, materijalnu oskudicu, da stvori materijalne uvjete za ostvarenje ljudske slobode, da svako činjenje i mišljenje stekne novu dimenziju – ili da zapadne u nove forme barbarstva i dominacije.«⁵⁰

Nerazdvojiva od pojma humaniteta, koji Šarčević tretira i kao kritički princip,⁵¹ pitanja su moralne prirode, a od ovih se ne mogu razdvojiti stvarnosna i profesionalna pitanja koja su vezana za prirodne, tehničke, humanističke i društvene znanosti, imajući u vidu da se ljudska egzistencija u razvijenim industrijskim društvima i složenim sistemima ne može pomiriti s njegovim rastom, što zahtijeva jednu novu teoriju ljudske egzistencije, bitka u svijetu, utemeljenog u vjeri da je moguća usklađenost između unutrašnje i vanjske prirode, suživljenosti slobode i fleksibilnog i promjenljivog uma koji će čovjeka razumjeti u odnosu prema drugima, njemu sličnima. S druge strane, kod Sartrea svakidašnja moralnost proistječe iz »etičke strepnje koja postoji kad je viđena u mom izvornom odnosu prema vrijednostima«.

»Vrijednosti su ustvari zahtjevi koji traže neki temelj. No taj temelj ni u kojem slučaju ne može biti bitak jer bi svaka vrijednost koja bi temeljila svoju idealnu prirodu na svom bitku time prestala biti vrijednost i realizirala bi heteronomiju moje volje. Vrijednost dobiva svoj bitak od svog zahtjeva, a ne svoj zahtjev od svog bitka. Ona se, dakle, ne otkriva kontemplativnoj intuiciji koja bi je shvatila kao nešto što jest vrijednost i time bi joj oduzela pravo na svoju slobodu.«⁵²

Vrijednost se može otkriti samo jednoj aktivnoj slobodi koja je utemeljena kao takva. Iz toga slijedi da je moja sloboda jedini temelj stvarnosti i da me apsolutno ništa ne opravdava da prihvatim ovu ili onu vrijednost. Moja sloboda strepi zato što je temelj vrijednosti, dok je ona sama neutemeljena. Strepnja pred vrijednostima jest prepoznavanje idealiteta vrijednosti. Stoga, uvida Sartre, sloboda u svijesti shvaća samu sebe. Ona tako biva posredovanje jer, iako je neposredna svijest o sebi samoj, ona izbija iz zahtjeva svijeta.⁵³ Osim toga, mogućnost vraćanja čovjeka prirodi i prirode čovjeku,⁵⁴ mogućnost vraćanja humanosti čovjeku i čovjeka humanosti, dana je jedino u ljudskoj revoluciji – samo će se tada odnos ljudi (*humanitas*) javljati kao odnos između stvari, kao postvareni, fetiški odnos.⁵⁵ Čovjek koji čuva prirodu proizvođači je dopušta joj da kao govor dođe do govora. Ako je tako čuva u njenoj neponovljivoj i otvorenoj individuaciji, onda i priroda čuva *humanum*.

Iskonsko je ljudsko pravo da ljudi nisu puki promatrači, nego i sudionici u moralnoj praksi, s ciljem izgradnje i nastavljanja uspjelog i humanog života. U tom smislu, vodeće normativno načelo dobrog ili pravednog života obavezno je u ideji humaniteta, koja rehabilitira načelo sreće i ideju pravednosti.

Čovjek, ako ne može istinski proizvoditi bit iz bića, reproducirajući cijelu prirodu koja se javlja kao njegovo djelo, nije u stanju ni da održi, ni da opravda

48

Da bi se imalo predodžbu o tome što trebamo (pod)razumijevati pod tim pojmom, poslužiti ćemo se tumačenjem Hrvoja Jurića, koji je u predgovoru knjige *Iskušenja humanizma* kazao: »Povijest cjelokupnog čovječanstva, gledana kao povijest humaniziranja i univerzaliziranja čovječanstva, bila je povijest nadanja i razočaravanja, ali tih uspona i padova ne bi moglo biti da nije bilo čvrstoga tla s obzirom na koje se to događalo. (...) [S]matram da je to najčvršći temelj ili, drugačije rečeno, najširi okvir za spašavanje i napredak čovječanstva jer se radi o promišljanju čovjeka i slobode čovjeka, koje je usmjereno na akciju i promjenu.« – Hrvoje Jurić, *Iskušenja humanizma*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2018., str. 10.

49

A. Šarčević, *De homine*, str. 507.

50

Ibid., str. 509.

51

»Ideja humaniteta kao kritički princip odnosi se na gubitak umnosti i prirodosti čovjeka, na patnju, svakovrsnu nevolju, na svakovrsnu neslobodu, na porast nejednakosti, neprimjerene metodologije, znanosti, tehnologije. Danas postoji tendencija – pod pritiskom tehničko/tehnološkog, znanstvenog, civilizacijskog, duhovnog provincijaliziranja, kome je jedva moguće sagledati kraj i posljedice – da se kvazikonstruktivistički potisne ideja humaniteta koja se definira i kao moć negacije, dekonstrukcije svih tih konstelacija, koje predstavljaju široko i nepregledno polje krize moderne i postmoderne.

Ona stvara jaz između racionalnog odlučivanja i slobode, ideje humaniteta.« – A. Šarčević, *Čovjek i moderni svijet*, str. 56.

52

Ž.-P. Sartre [J.-P. Sartre], *Biće i ništavilo*, str. 62.

53

»Značenje koje je moja sloboda dala svijetu shvaćam kao značenje koje dolazi od svijeta i koje konstituira moje obaveze i moje biće. U strepnji, sam se shvaćam istovremeno kao totalno slobodan i kao onaj koji je u mogućnosti da stvara smisao svijeta samo ako mu taj smisao dolazi preko mene.« – Ibid., str. 64.

54

Za razliku od Sartrea, Šarčević na prirodu gleda kao na čuvara *humanuma*, jer *physis* kao *humanum* nije ni svojstvo stvari ni njihova »supstancija«, već tvorački iskon povijesti koji se u svojoj samoskrivenosti nikada ne popredmećuje.

55

»U toj humanoj revoluciji nestaje i mogućnost da se ljudski odnosi, dakle i duhovni, poprime za čovjeka 'fantazmagorijsku formu odnosa među stvarima'. Samo tada i misao postaje bitna i značajna, postaje slobodna i djelatna. Redukcijom na svoju bit, na *humanum*, postali smo slobodni i od otuđene ili 'tehničke interpretacije mišljenja', čiji su počeci već u onoj fundamentalnoj disocijaciji biti čovjeka – na 'duhovni i fizički rad'.« – Ibid., str. 336.

čovječnost. Na čovječnost Šarčević ne gleda kao na neku moralnu, poštenu i otvorenu svijest, već smatra da je ona nešto više: to je čovjek kao davalac, proizvođač samosvojnog, neponovljivog života koji živi samo za čovječnog čovjeka. Međutim, ako je čovjek otuđen proizvodima svog rada – u robu, novcu, kapitalu –, ako je otuđen samoj proizvodnji, on je otuđen svojoj intimnosti (prirodi, samome sebi, drugome čovjeku). Iza svega stoji istina⁵⁶ koja je ono po čemu čovjek jest čovjek – ona je zbivanje u njegovoj ekstatičnoj biti.⁵⁷ Istinski čovjek, kaže Šarčević, jest onaj koji nije zarobljenik onoga što je sam napravio i koji kroz ono što još nije daje primjer odgovornog aktera; treba postati svjestan skrivene i velike snage mogućeg. Šarčević ovdje navodi Sartrea, koji je u tom smislu rekao da podčinjene ljude treba podsjetiti na to da imaju moć da mijenjaju i opravdaju nade svijeta. Samo nam prava svijest i dozrijevanje slobode i humanosti dopušta da se okrenemo protiv neslobode i nehumanosti. U tom smislu, bilo bi dobro da cijela literatura i filozofija ne budu moralizatorske i problematske, nego da postanu moralne.

Sloboda kao istinska dimenzija produciranja imaginacije produktivna je snaga uobrazilje koja je prava, istinska afirmacija nas samih kroz iskonsku sposobnost i potrebu kreacije, kazuje Šarčević, konsolidirajući svoje zapažanje time da Sartre želi sačuvati u njoj ono humano i jedinstveno individualno. Stoga, Šarčević tu dolazi do zaključka da se u »analizi izvorne sposobnosti imaginacije začine formalna struktura cijele Sartreove ontologije«.⁵⁸ Budući da se sve stvari moraju uvući u humanu akciju i praksu, Sartre je na poziciji onih koji hoće mijenjati svijet. Čovjek kao aktivno i produktivno Ništa⁵⁹ Sartre navodi na to da svoju filozofiju doživljava kao »humanizam, optimizam i doktrinu akcije«. Literarno djelo ne samo da služi slobodi nego je i zahtijeva kao humani apel na slobodu, na uskrnuće djela neobjašnjivih iz prethodnih prilika. Stvaralac će, kako po Sartreovim riječima navodi Šarčević, zapasti u jedan dijalektički paradoks: »ukoliko više osjećamo svoju vlastitu slobodu utoliko više priznajemo slobodu drugih ljudi«.⁶⁰ Ono što zagovara svako istinsko djelo jest težnja da se nešto sačuva i da se nešto promijeni; tako različite stvari – moral i literatura – otkrivaju da »iza estetičkog imperativa stoji moralni imperativ«, reći će Sartre jer:

»... loša djela žele da se dodvore i dopadnu, a dobra djela razjedaju i ranjavaju, muče nas: ona su uvijek zahtjev i akt vjere.«⁶¹

Čini se da je srodnost povijesne kontekstualnosti prisutna i u Sartreovu viđenju značaja i uloge literature, kada je teleologija humanizma još iz perioda Rimljana bila usmjerena na to da se barbarske duše otrgnu od divljaštva uz pomoć literature. To je odabir pripitomljavajućeg puta »ljudskog vrta«, umjesto *inhumanitas* »barbarskog teatra«. To potvrđuje i Šarčević kad kaže da su ontologija i egzistencijalna analiza imaginacije i njene moći za Sartrea potreba i znak našeg vremena. Inače, u tom kontekstu Šarčević će reći:

»Literatura je u znaku oslobađajuće samoće, oslobađanja od idola – od prostora i vremena, uvođenje u najviše ljudske vrijednosti. Jedno nitko ne može poreći: ljudi teško mogu živjeti bez knjige. U njoj, u blistavoj prozi ili poeziji, u esejistici, individuum nalazi odnos prema transcendenciji; time počinje život u istini, a ne u opsjenama. I mi sve više pripadamo životu u dobu elektronskoga populizma, u kojem caruju zlobna jednostavnost u kojoj se i ono najdublje umno razjeda u slici i kazivanju. (...) Vidimo tu vlastito naprezanje u vremenu u kojem nas 'uče sumnji i umijeću zaboravljanja' (Borges). Čitanje je život knjige. 'Osim toga, nije važno pročitati već nanovo čitati.' Jedno od najgorih zala i bolesti jest zamor i gubitak nade da je knjiga težina svijeta, čudesni zalazak sunca, prostor utopije, humanog otkrića na razini modernosti i postmodernosti.«⁶²

Ako bi živjeti značilo nadati se, uživati, ali također, sartreovski kazano, odgađati, onda će i etički odnos između mene i drugoga podrazumijevati i nositi jednu razliku koju jedinstvo transcendentalne apercepcije ne može premostiti. Taj odnos *Ja – Ti* nije ontološki recipročan jer Drugi je uzvišen i neusporediv, donoseći asimetriju u kojoj je subjekt podčinjen. S afirmacijom ideje o »humanizmu drugog čovjeka«, Levinas će posredstvom etike odgovornosti iznjedrili jednu novu subjektivnost,⁶³ koja se ogleda u etičkoj relaciji s Drugim. Kao takva, etička relacija jedinstvena u svojoj vrsti ne tiče se intencionalnosti, tj. prethodnog iskustva. U toj relaciji potrebno je naprosto zaštititi dignitet i humanizam Drugoga. Susret s licem Drugog čovjeka⁶⁴ neophodan je uvjet svake obaveznosti, odgovornosti, a samim time i moralnosti. Drugi se ne izvodi iz vlastitog ja, već je tu, uvijek dan, prije mene, i ja sam za njega odgovoran.⁶⁵ Praforma svake odgovornosti, kazat će Jonas, odgovornost je čovjeka za čovjeka – ako smo mi odgovorni za nekoga, onda smo i mi nečija

56

Usp. A. Šarčević, Čovjek u modernom svijetu, str. 673–674. Kategorija *istina* kod Šarčevića ima ne samo epistemološku ili ontološku nego i nadasve etičko-moralnu vrijednost i značenje, kada filozof postaje metafora za odbijanje konvencija istine koja danas kako tehnološki tako politički, kako psihološki tako i etički, manipulira svim ljudskim u nama. Uglavnom, to je osnovni razlog današnjih dilema i nedoumica: 1. Kako živjeti u modernom svijetu, a ne odreći se svoje vlastitosti?; 2. Kako biti u vremenu, a ne izgubiti njegove pra-izvore?; 3. Kako još misliti, a da nas ne blokira strah bespomoćnosti?; 4. Kako da dodirujemo stvari oko sebe, a da ne podlegnemo njihovoj banalnosti i upotrebljivosti, dostupnosti, transparentnosti?; 5. Kako opažati stvari, a da pritom one ne postanu članovi sistema, organizacija, u filozofskom ili izvanfilozofskom smislu?

57

Usp. Abdulah Šarčević, Čovjek u suvremenoj filozofiji Zapada, BEMUST, Sarajevo 2005., str. 258. Ovdje Šarčević uočava paradoks: »Čovjek postaje rob stvari, proizvoda. Ukoliko više proizvodi vrijednosti, utoliko sam postaje bezvredniji, sićušniji, nakazniji, utoliko raste tragični nerazmjer čovjeka i njegove ekstatične biti.«

58

A. Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, str. 356.

59

»'Ništa' je prava ekstatična i humana priroda nas samih, jer se javlja u modalitetima 'odbijanja', 'odsutnosti', 'distancije', 'promjene', 'distrakcije'.« – Ibid., str. 359.

60

Ibid., str. 367.

61

Ibid., str. 368.

62

Odlomak iz Šarčevićeva govora povodom otvaranja Kluba knjige izdavačke kuće Connectum u Sarajevu.

63

Emmanuel Levinas je subjekt shvatio u izvornom značenju latinske riječi '*sub-iectus*', kao ono što je *pod-metnuto* ili *pod-činjeno*.

64

Da se Levinasova filozofija odgovornosti može nazvati i etikom ličnosti uvidamo iz sljedećeg navođenja: »Transcendencija, to je ono što pred nama stoji licem, sučelice. Lice razbija sistem. Ontologija bitka i istine ne bi smjela previdjeti tu strukturu odnosa licem-u-lice, to jest vjere. Uvjet istinitosti iskaža ne leži u razotkrivanju nekog bića ili bitka bića, već u izrazu sugovornika kojem ja kazujem i biće koje on jest i bitak njegova bića. Treba se naći naspram identičnog (licem prema identičnom). Sugovornik izgleda kao da je bez povijesti izvan sistema. Ja njemu ne mogu učiniti ni krivo ni pravo, on ostaje transcendentan u izrazu. Budući da je slobodan u tom vrlo preciznom smislu, u čemu me on pogađa (aficira)?« – Emanuel Levinas [Emmanuel Levinas], *Među nama*, prevela Ana Moralić, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad 1998., str. 53.

65

Ovim će učenjem Levinas utemeljiti etiku odgovornosti kao učenje o pravednosti na temelju susreta s Drugim. Drugi se pokazuje kao moja drugost jer se povlači u ono nepredvidivo i svojom egzistencijom daje dignitet mojoj samosvijesti; kao stranac stupa u moj svijet da bi iz vlastite slobode uspostavio etički odnos sa mnom, ukazujući na to da moja sloboda nije apsolutna. Međutim, naglašavajući distanciranje od Martina Heideggera, Levinas će u svom djelu

odgovornost; ono što određuje bit egzistirajućeg čovjeka jest jedno »treba-ti«: »njegova kauzalno sposobna kvaliteta subjekta kao takva nosi sa sobom objektivnu obaveznost u formi vanjske odgovornosti«. ⁶⁶ Uz činjenicu da ne postoje određene jasne, očevidne odgovornosti, kada s onim uvijek »stvarnim treba« ne korespondira ono »apstraktno treba«, čovjek, iako je moralno biće, time ne biva moralan.

Ukoliko je neko drugo *ja* predmet za mene i obratno, uviđa Sartre, tek tamo kod Drugoga *ja* moram dobiti »priznanje« moga bića od drugoga. U tom smislu, nas zanima drugi čovjek tek utoliko ukoliko je on egzistencijalist, njegov predmet, to jest ukoliko taj na nešto ukazuje, nešto misli ili nešto sudi o njemu – tu su posrijedi narcističke pobude. Težnja egzistencijalista ide u tom smjeru da se dođe do »priznanja« ili »čitavog niza priznanja« da drugi ne gleda na njega sa svog stanovišta ili nekog objektivnog, vanjskog gledišta, već onako kako on sam sebe vidi iznutra. Tu relaciju, kao drugi bitan moment negacije čovjeka u okviru Sartreova egzistencijalizma, imamo kao shvaćanje relacije između *ja* i *drugog* u kojoj se drugi tretira kao oruđe, kao zlo i nezaobilazan predmet mržnje. Apsolutna je sloboda dostižna pretvaranjem svega i svih drugih ljudi u predmet moje slobode jer je »jedinstvo s drugim stvarno neostvarivo« i da »ma što *ja* činio za slobodu drugog, moja se nastojanja svode na tretiranje drugog kao oruđa«. ⁶⁷ Takva situacija dovodi do neizbježnog stvaranja mržnje koja postaje fundamentalnim odnosom među ljudima. Stoga je punina čovjekova postojanja nešto što je nemoguće dosegnuti upravo zbog apsurdnosti besmislenog nastojanja ljudske svijesti da umjesto za sebe – kao ništa – egzistira u sebi. Drugi je taj koji će, po Sartreovu drugačijem sagledavanju takvog odnosa, odrediti nekoga zauvijek. Tako čovjek postojanja, koji vodi stalnu borbu da bi ostvario svoje biće, u težnji da nešto postane, da bi ostao vjeran svom životnom planu, pod tim sudom drugoga ostaje poražen, slomljen, zaustavljen. Sud drugoga je težak toliko da čovjek zaboravlja na svoju slobodu, na svoju moć poricanja tog i takvog suda, pa mu se predaje, prilagođava i robuje za čitav život. ⁶⁸ Ali, priznajući druge, kao one koji priznaju nas, Sartre kaže:

»Da bih došao do bilo kakve istine o sebi, trebam proći kroz drugog. Drugi je neophodan za moju egzistenciju, uostalom, isto toliko koliko za spoznaju koju imam o sebi (...).« ⁶⁹

Na takav način uvjetovano otkriće moje intimnosti pokazuje mi istovremeno drugoga kao meni suprotstavljenju slobodu »koja za mene ili protiv mene misli što hoće«. Tako je moguće spoznati svijet koji Sartre naziva »intersubjektivnošću, i u tom svijetu čovjek odlučuje što on jest i što jesu drugi«. ⁷⁰

Jedan od pokazatelja da je Sartre mijenjao svoje stavove u okviru egzistencijalističke problematike vodi nas do njegova shvaćanja da postoje dva osnovna stava negacije ljudi, tj. čovjeka: prvi nam govori o negaciji čovjeka kroz otuđenje proizvoda njegove prakse, a drugi o negiranju čovjeka u odnosu čovjeka prema čovjeku. Ljudska se nečovječnost ⁷¹ izvodi iz pasivne materijalnosti ljudskog svijeta, kada društvena sredina i institucije društva neposredno negiraju čovjeka.

U svom eseju »Konkretni odnosi s drugim« Sartre će se baviti pitanjima slobode i odgovornosti za drugog. Čovjek kao slobodan nije predodređen: on je slobodan i u svojoj slobodi odgovoran za ono što čini da bude jer izvjesnost ljudskog spasa moguća je kroz pravo djelovanje u kojem sudjeluje sama individualnost nesputana mehaničkim formama života. U tome se temelji Sartreova egzistencijalistička etika: esencija njegova učenja o slobodi jest ne-veziva-

nje ni za čiju, ni za kakvu istinu. Čovjek kao izvorna činjenica jest iskušenje drugoga:

»Ovo iskušenje je samo po sebi stav prema drugom, što znači da ja ne mogu biti u prisustvu drugoga a da ne budem ovo u prisustvu u formi moći to biti.«⁷²

Prisustvo je drugog u svijetu koliko apsolutna i očigledna toliko i slučajna činjenica, što nam ukazuje na to da se ne može izvesti iz ontoloških struktura bića-za-sebe. Ovi odnosi s drugim, kao recipročni i pokretni, odrazi su relacije koje se mogu objasniti iz perspektive konflikta. U viđenju i doživljaju drugog Sartre će reći:

»Drugi nosi jednu tajnu, tajnu onoga što ja jesam. On čini da ja budem i time me posjeduje, a to posjedovanje nije ništa drugo do svijest o tome da me posjeduje. A ja, u prepoznavanju svoje objektivnosti, nalazim dokaz da on ima tu svijest. Kao svijest, drugi je za mene istovremeno onaj koji je ukrao moje biće koje je moje biće. Tako ja razumijevam ovu ontološku strukturu: ja sam odgovoran za moje biće-za-drugog, ali nisam njegov temelj. Stoga mi se ono pojavljuje u formi jedne slučajne danosti za koju sam ja ipak odgovoran.«⁷³

Uvjet moje projekcije identificiranja drugog sa sobom, reći će Sartre, leži u ponovnom poricanju da sam ja drugi. Taj projekt ujedinjavanja izvor je konflikta. Postojati za drugog znači djelovati na slobodu drugoga. U tom smislu, i ljubav jest konflikt jer, ako je moje postojanje dano kroz slobodu drugog, onda nemam nikakvu sigurnost.

»Neodgovorna i izvan dohvata, ova prometejska sloboda, u kojoj sam ja angažiran, može me zauzvrat angažirati na tisuću različitih načina bivstvovanja.«⁷⁴

Ponovno se dočepati slobode znači reducirati slobodu na način da bude podčinjena mojoj slobodi. Istodobno, samo se na taj način može djelovati na »slo-

Drukčije od bitka dalje razviti svoj problem subjektivnosti i radikalizirati ga dotle da identitet subjektu dolazi izvana. Identitet subjektu ne dolazi od njega samoga, nego od jedne transcendencije. Dakle, »jedinost« subjekta i njegova »nezamjenjivost« ili »izabranost« dolaze iz poziva koji dolazi od Drugog. Identičnost subjekta ovdje se tiče nemogućnosti bježanja od odgovornosti, preuzimanja na sebe tereta drugoga.

⁶⁶
Hans Jonas, *Princip odgovornosti. Pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju*, preveo Slobodan Novakov, Veselin Masleša, Sarajevo 1990., str. 143.

⁶⁷
Ž.-P. Sartr [J.-P. Sartre], *Biće i ništavilo*, str. 481.

⁶⁸
Ibid., str. 483. Ovdje se dalje kaže: »Onaj koji je jednom postojao za drugoga zaražen je u

svom biću za čitav život. Ono što sam ja bio za drugoga učvrstilo se nakon smrti drugoga, i ja to ostajem nepopravljivo u prošlosti; ja ću to biti također i na isti način u sadašnjosti ako ustrajem u održavanju, planovima i načinu života o kome je sudio drugi. Smrt drugoga

stvara od mene nepopravljivu stvar upravo tako kao i moja vlastita smrt.«

⁶⁹
J.-P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam*, str. 30.

⁷⁰
Ibid., str. 31.

⁷¹
»Čovjek egzistira (...) kao nečovječan čovjek ili u, ako se hoće, kao strana vrsta. (...) Svatko je nečovječan čovjek za sve ljude, on smatra sve druge za nečovječne ljude i stvarno ih tretira nečovječno.« – Žan-Pol Sartr [Jean-Paul Sartre], *Kritika dijalektičkog uma*, preveli Sretan Marić et al., Nolit, Beograd 1983., str. 206.

⁷²
Žan-Pol Sartr [Jean-Paul Sartre], »Konkretni odnosi s drugim«, *Gledišta* 21 (1980) 7–8, str. 58.

⁷³
Ibid., str. 59.

⁷⁴
Ibid.

bodnu unutrašnju negaciju kojom me Drugi konstituira u Drugog». ⁷⁵ Samo je tako u budućnosti izvjesna identifikacija Drugog sa mnom.

U tom kontekstu, Šarčević naglašava da egzistencijalizam Jean-Paula Sartrea i filozofija egzistencije Karla Jaspersa »unutar javne sfere pokazuju svoje granice koje su svojstvene djelovanju«. Svijest o ovim granicama je sudbonosna jer je opomena o ograničenosti moći čovjeka. ⁷⁶ Nalazeći se konstantno u »graničnoj situaciji«, gdje se zapliće u svoje grijehe i gdje je nemoćan pred smrću koja mu pomaže da shvati svoj vlastiti bitak, reći će Jaspers, čovjek izabire sebe samog. Akcentuirajući pitanja koja nas direktno upućuju na ugroženosti i opstanak ljudske civilizacije, Šarčević konstatira da je moderna tehnička civilizacija iznevjerila nade čovječanstva. Budući da tradicionalna etika nije dorasla svijetu koji organizira tehničko-tehnološka moć, on se bavi propitivanjem izložene Jonasove etike odgovornosti, koja najprije podrazumijeva slobodu i onu vrstu odgovornosti koja traži ono što bi trebalo biti učinjeno za neku stvar. ⁷⁷ Budući da se za sferu svakodnevnog ljudskog djelovanja pokazuje bitnim nadolazeće područje čovjekova svijeta činjenja, unutar kojega počinatelj, djelo i učinak nisu više oni isti pa se čovjekovom moralnom svijetu nameće dimenzija odgovornosti koja se nikad ranije nije mogla niti pretpostaviti, paradigmatički imperativ odgovornosti treba usmjeriti prema dolazećim generacijama, uz svijest o tome da nema nedužnosti i ravnodužnosti. Tu Šarčević pledira za to da se iz činjenica koegzistiranja pripadnika različitih životnih doba dođe do principa nade, koji je ne samo nalog nego i poziv na osjećanje i iskustvo odgovornosti za budućnost – da je etika uvijek etika odgovornosti. Što je etika odgovornosti? U odnosu na jednu potpuno novu situaciju čovječanstva, koju donosi znanstveno-tehnička civilizacija, riječ je o postkonvencionalnoj etici solidarne odgovornosti za konvencionalne, tehničko-znanstvene aktivnosti čovječanstva. Ona sebi postavlja i sudbonosno pitanje: pod kojim okolnostima čovjek, uz svijest o granicama ljudske prirode i ljudske povijesti prirode, o mogućnostima izbjegavanja prirodnih katastrofa i velikih nesreća uzrokovanih zagađenjima i eksploatacijom prirode, uspijeva kao čovjek? Šarčević uočava da se uz izlaganje jednog novog moralnog iskustva treba težiti razumijevanju internacionalne organizacije solidarne odgovornosti, ⁷⁸ uz opasku da je čovjek vlastitim činjenjem došao do velikih izazova, kad je sve izvjesnije da se moć nad prirodom pretvori u nemoć čovječanstva pred njenom stihijnošću.

Njegov se bitak identificira sa slobodom koja je nukleus subjekta, u čemu je i pretpostavka otvorenosti individue u odnosu na drugoga. Čovjekova otvorenost, koja postaje bitno obilježje *humanuma* u svijetu, potvrđuje se u prisustvu drugog, koje je konstitutivno za bitak individue, te kao takva nadilazi, nadvisuje ono Ja koje sebe susreće u svijetu, koje će ozbiljiti, graditi i stvarati Sebe jer se egzistencija ne može ostvariti bez relacije prema drugim ljudima, stoga, komunikacija biva uvjetom egzistencije. Opća je pretpostavka takve relacije da čovjek bude slobodno biće. U potrazi za bitno određujućim elementima postojeće stvarnosti, Jaspers dolazi do uvida da u kontinuitetu, iznova treba biti na putu osmišljavanja vlastite egzistencije. To je ono što samoj egzistenciji daje punoću i smisao, raskrivajući totalitet čovjekove stvarnosti koji čini dubinu veze između objektivne i subjektivne realnosti, objedinjene i zaokružene u formi postojanja. U tom smislu:

»Raščlanjena ljudskost, dana u našim nužnostima i sposobnostima, usmjerava našu autopercepciju na određene odlike kao jezgru relativne nadmoći čovjeka nad drugim znanim živim sistemima. Riječ je o svojstvima po kojima ljudska egzistencija obuhvaća – i pretpostavlja:

(1) socijalizaciju, (2) simboličku komunikaciju, (3) namjensku intersubjektivnu akumulaciju, provjeru i primjenu saznanja, (4) svjesnu, vrednovanu, plansku, univerzalnu i stvaralačku proizvodnju u najširem smislu i (5) samosvijest, samoocjenu i samorealizaciju.«⁷⁹

Srodno ovom shvaćanju, Hans Jonas je egzistenciju čovječanstva odredio kao »u uvijek transcendentnu mogućnost koju egzistencija mora održavati otvorenom«. ⁸⁰ Prioritet je očuvanje ove mogućnosti kao »kozmičke odgovornosti« te predstavlja obavezu u odnosu na egzistenciju. To znači da takva odgovornost jest odgovornost koja ima prvenstvo ispred svega drugog, ali koja podrazumijeva odgovornost za Drugoga, čime se potvrđuje punina humanizma utemeljenog na uzajamnosti i slozi među ljudima.

Ovdje treba primijetiti da je humanizam, mimo akcije i s vjerom u samoopstojnost humanističkog opredjeljenja, uz ukidanje uzroka zapostavljanja *humanuma* i ugrožavanja čovjeka od drugih ljudi, dospio do očevidnosti problema postizanja međuljudske solidarnosti. Jer smjernost mogućnosti i dometa od dostojanstva kao kolektivne razine težnji i normiranih uzajamnosti *humanum* odslikava kao mogućnost i prisnost neposredne međuljudske regulacije stvarnosti prema vrijednostima i potrebama. Nalazeći se pred drugima, čovjek izabire sebe s težnjom prema autentičnosti svog postojanja pa se s takvim odabirom teži i slobodi drugog čovjeka, kao cilju čovjekovu jer se ne može birati vlastita sloboda ako se ne izabere i sloboda drugog, što misaono proklamiraju – svaki na svoj način – i Šarčević i Sartreov humanizam.

5. Umjesto zaključka

Iako je Sartreov egzistencijalizam u biti ontologija čovjeka kao slobode, zbog svoje izvorne određenosti ciljem i granicama vlastitog projiciranja u budućnost, Šarčević izvodi stav da je naše ljudsko djelovanje, pojedinačno i društveno, upućeno na odgovornost, odgovornost za sve restriktivne uvjete – od spoznajnih do političkih i društvenih. Svrha tako komparacijski postavljene etičke odgovornosti ogleda se u mogućnosti preveniranja i uklanjanja kako različitih oblika dogmatizama i redukcionizama kod Šarčevića, tako i determinizama kod Sartrea, kada čovječnost nije tražila od subjektiviteta

75

Ibid.

76

»Ništa nije bliže istini od postavke 'da svaka civilizacija nosi u sebi sklonost da prečuje ove granice'. Jer što je civilizacija više uznapredovala, razvila svoje samooblikujuće energije, ona sve više zna potonuti u vlastitu narcisoidnost; sve snažnije sve drugo ili drukčije uzima kao nešto barbarsko i nepodnošljivo. Sve što nije u skladu s njenim načelima ili njenom logikom napretka, modela djelovanja ili mišljenja. Svako drukčije mišljenje nalikuje na fantaziju o izbavljenju.« – Abdulah Šarčević, *Održnost slobode; Etika ljudskih prava*, Pravni centar, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo 2000., str. 259.

77

Ovdje se razlikuje taj vid odgovornosti od čisto formalno-pravnog pojma odgovornosti.

78

Ovdje leži jedan od bitnih momenata kada se humanizam pretače u transhumanizam.

79

Smiljan Lazin, *Intersubjektivnost*, Naučna knjiga, Beograd 1987., str. 16.

80

H. Jonas, *Princip odgovornosti*, str. 144. Za *humanum* egzistencije Jonas kaže: »Egzistencija čovječanstva jednostavno znači: da ljudi žive; sljedeća zapovijed je da oni žive dobro. (...) Potrebne su posebne okolnosti, na primjer sadašnje, pa da sama ova iskonska zapovijed sa svojim elementarnim sadržajem mora biti izričita. (...) Ovo je iskonska stvar svih stvari koje ikad mogu postati predmet opće-ljudske odgovornosti.« – Ibid.

svjetonazornu ekstrovertnost i kada se egzistencijalizam odjelotvoruje kao aktivizam u nizu mogućnosti.

Šarčevićevo kritičko-misaono raščlanjivanje Sartreova egzistencijalizma dovodi do određenja onog »konkretno humanog koje ovisi od naših mogućnosti i slobodnih odluka«.⁸¹ Naime, treba imati u vidu ne-postavljanje na istu razinu same ideje humanosti i dosezanja, realizacije humanosti, što se češće pojavljuje između etičkog *ideala trebanja* i pragmatičke *realne sposobnosti*, između onog što treba pitati moralni subjekt (što je to?) i pitanja koje treba postaviti moralna svijest (čemu i zbog čega to?). Čovjek kao najviši naš cilj, sa svojim konkretnim mogućnostima i projektima, treba na svoju akciju u našoj epohi gledati kao na slobodu koja nastaje iz fakticiteta da smo uvijek više nego što jesmo, ono što možemo od sebe načiniti. S obzirom na to da ne postoje apriorni principi po kojima bi bilo moguće djelovati – tako bi se isključio svaki oblik slobode – Sartre će, po Šarčevićevu tumačenju, upravo označiti egzistencijalizam kao *humanizam slobode i kreacije* jer nije moguće dosegnuti čovječnost, ljudskost bez poliperspektivno promatranih etičkih odnosa i stavova reflektiranih iz moralnog iskustva i kulturnog bića u okvirima ljudske i izvanljudske stvarnosti, nezamislive bez *solidarne odgovornosti*, kada je istovremeno bit slobode posredovana različitim smislenostima i načinima opstajanja.

Istinska dimenzija naše slobode, reći će Sartre, nalazi se u budućnosti, stoga, u čovjeku treba pronaći istinskog tvorca i proizvođača novoga, što je neposredno i najbliže prevladavanje naše životno-društvene stvarnosti koja treba biti drugačija. To je ona sloboda koja je dovršeno dosezanje postulata humanoga društva i totaliteta svake naše akcije. Naime, slobodno i humano strujanje ideja, koje se odslikava u Sartreovu egzistencijalizmu, smjera ostvarenju istinske filozofije revolucije jer sloboda ne prebiva u »stvarima«, nego u ljudima situacije. Iako Sartre s pravom uočava »da je proturječno svijest ljudi objašnjavati kao objekt među objektima«,⁸² kada je evidentna i jedna od manjkavosti njegova egzistencijalizma, neprepoznavanje društvene strukture kao važne pretpostavke čovjekova postojanja, Šarčević će u Sartreovu egzistencijalističkom jeziku prepoznati i jednu »drapiranu i prikrivenu Marxovu filozofiju revolucije i slobode«, kojoj je stran najprije idealizam i subjektivizam, a zatim i scijentizam i objektivizam.

Šarčevićevo humanističko-moralno rezoniranje kazuje nam da ideja humanog življenja svoju esencijalnost baštini u odgovornom djelovanju, u cilju provođenja djelovanja s kompetencijom, sa sposobnošću za konsenzus i kompromis, sa sposobnošću za uopćavanje. Samo moralno djelovanje jest ono djelovanje koje uključuje novu moć suđenja, kada je moral ono najvažnije, odlučujuće u humanizmu, ali i u pragmatičkim znanjima koja su na usluzi čovjeku, a nisu nauštrb čovječanstva; to su i ozbiljna razmišljanja o posljedicama i njihovo sagledavanje u svjetlu moralnih prosuđivanja i pojma političke pravednosti. Zbog toga moral nadilazi formalno ili sadržajno autoriziranje, kao što bi se, na primjer, moglo govoriti o »privrednom društvu« koje je nasljednik »političkog društva« i odnosi se na cjelinu ljudskog života. I Sartrov čovjek i Šarčevićev čovjek, u okvirima njihovih humanističko-misaonih orijentacija, jest čovjek vrhovne vrijednosti od kojeg se »očekuje i zahtijeva« usuglašavanje samosvjesnosti s društvenim fenomenima, kako bi se nadilazilo raskoračje između nametanih normi i onih koje sam oblikuje, kao i onih u kojim sudjeluje, što nam ukazuje na to da su njihove filozofije usmjerene prema duhovnoj obnovi čovječnosti i čovječanstva.

Dok Sartreov humanizam teži individualnim postignućima u moralnoj jednakosti, Šarčevićev je humanizam beskompromisni humanizam koji ne objašnjava čovjeka samo iz čovjeka samog nego i iz svijeta, i u odnosu naspram tog i takvog svijeta, iznova pretendirajući na konzekventnu demokratizaciju sveukupnih društvenih odnosa, održivosti koegzistiranja na principima uvažavanja različitosti i partikularnosti, pravednosti i ravnopravnosti u čijim se okvirima njeguje promocija inter-etničkih među-upućenosti (tolerancija, uzajamno uvažavanje i povjerenje, pravila i vrijednosti demokratskog svijeta), redukcijom na ono što u bitnome označava novu formu ideala humaniteta.

Kao transhumanizam, Šarčevićev će humanizam, kroz kritiku moći znanosti, tehnike i tehnologije, postaviti pitanje: što možemo učiniti za prirodu, zajednicu, čovječanstvo; za čovjeka, za ovaj svijet, a ne: što od njega treba oduzeti? Ovaj humanizam jest i poziv na revidiranje čovjekova ophođenja, od mikroplana do globalnoga plana, da bi se uopće mogla misliti izvjesnost kontinuiteta ljudskog opstajanja. U okvirima njegova transhumanizma potenciran je i p(r)ozivan dijalog između Istoka i Zapada, koliko na osnovama okončanja historije nasilništva, mržnje i paranoje, toliko i na osnovama kritičkog moralnog mišljenja, humanizma i znanstvene etike kao temeljnih kategorija znanstvenoga diskursa. Iako »etika (...) nije konstitutivna za moral kao što (...) ni moralnost nije nužno svojstvo etičke refleksije«, ⁸¹ kada se svaki čovjek treba boriti za vlastitu čovječnost, jedna od bitnih poruka jest da se nikad ne smije zamagliti svoja kao ni tuđa ljudska bit svim onim što se tijekom života ugrađuje u vlastiti osobni identitet, što nas upućuje na to da su humanizam i etička refleksija uvijek upućeni na praksu i djelovanje.

Za razliku od Sartrea, bez čije se angažirane filozofije ne može ni misliti humanizam, kod Šarčevića je prisutno znanje da su moralne vrijednosti, kao i one kulturno-umjetničke, historijski utemeljene, ali kao vrijednosti koje nisu konačne jer se svaki put naprosto iznova ostvaruju, što traži i razumijevanje tih promjena.

81

A. Šarčević, *Utopija smisla i istina vremena*, str. 362.

82

Ibid., str. 377. Nadalje se kaže: »Pozitivizam, metafizika, racionalizam i slijepi materijalizam isprepliću se u 'marksizmu'. Na mjesto 'mita' – a, to je suhi i pozitivistički materijalizam – Sartre inaugurira svoj egzistencijalizam kao 'revolucionarni humanizam', koji je

'istinit' i koji se bori za čovjeka, kao cilj i slobodu. Ako je komunizam kretanje slobode i ka slobodi, a ne etatizam i 'jačanje discipline', Sartre misli da to njemu ne proturječi. I za egzistencijalizam je akcija i misao jedinstvena cjelina.«

83

Ante Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb 2004., str. 92

Esko Muratović

**Humanism and Existentialism as Humanism:
Abdulah Šarčević and Jean-Paul Sartre**

Abstract

Taking into consideration the accepted evaluation and the meaning of the concepts of humanism and existence, in this paper we compare Abdulah Šarčević's philosophy of humanity and Jean-Paul Sartre's existentialism as humanism, and point out both the philosophical value paradigm of given reflections and the separate ethical-epistemic specificity, as well as the affinities between these humanistic intellectual worldviews, realised within the problem of anthropo-metaphysical and ethical-moral perceptions of Abdulah Šarčević's conception of humanism in relation to Jean-Paul Sartre's existentialistically seen humanism.

Keywords

Abdulah Šarčević, Jean-Paul Sartre, humanism, existentialism, ethics, moral, responsibility, existence, freedom

- SENAT -

Broj: 24-94-126/14
Sarajevo, 04.06.2014. godina

Na osnovu članova 56. tačka j, 155., 156. te članova 162. - 167. Statuta Univerziteta u Sarajevu, a u skladu sa odredbama članova 89. i 103. Zakona o visokom obrazovanju pročišćeni tekst ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj: 42/13), Senat je, na 22. sjednici održanoj 04.06.2014. godine, d o n i o

O D L U K U O IZBORU U ZVANJE REDOVNOG PROFESORA

I

Dr. Azma Mujkić bira se u zvanje redovnog profesora za oblast: „Filozofskih nauka“ na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

II

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja.

Protiv ove odluke može se pokrenuti žalba, a protiv nje nije dopunjena žalba ili se žalba podnosi upravo kao pred ustavnom sudom u Sarajevu u roku od 30 dana od dana prijema odluke.

REKTOR

Prof. dr. Muharem Avdićpahić

Doktorirao

na arhivu

Sarajevu

Imenovan profesorom Filozofije

2014.

Prof. dr Asim Mujkić
Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Sarajevu

BIOGRAFIJA

Asim Mujkić je od 2014. godine redovni profesor filozofskih disciplina na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu – Politika i etika, Uvod u filozofiju, Savremena filozofija, Etika i socijalna pravda, Teorija demokratije i ljudskih prava. Od 2016. godine je ko-direktor Regionalnog master programa iz Demokratije i ljudskih prava za Jugoistočnu Europu koji u sklopu Globalnog kampusa provode univerziteta u Sarajevu i Bologni gdje je od 2008. godine nositelj clustera Filozofije demokratije i ljudskih prava (Philosophy of Democracy and Human Rights). Na Sarajevskom univerzitetu radi od 2000. godine gdje prolazi redovnim putem sva zvanja od višeg asistenta do redovnog profesora. U tom periodu obnašao je i nekoliko organizacijskih funkcija kao što je šef odsjeka Sociologija, prodekan za nastavu FPN, član odbora za izdavaštvo UNSA i član etičkog komiteta UNSA. Član je Vijeća i nositelj predmeta Global Justice na doktorskom studiju Global Studies u Centru za interdisciplinarna istraživanja – Zdravko Grebo Univerziteta u Sarajevu. Dopisni je član ANUBiH, na odjeljenju Humanističkih nauka od 2022. godine gdje obavlja dužnost sekretara.

Autor je sljedećih knjiga: Neopragmatizam Richarda Rortyja (2000), Kratka povijest pragmatizma (2005), Mi građani Etnopolisa (2007), Pravda i etnonacionalizam (2010), Ogledi iz savremene filozofije (2013), Ideje demokratije i ljudskih prava (2022), te ko-autor Etike (2019). U svojstvu urednika ili ko-urednika pripremio je osam knjiga kao što su Richard Rorty: Pragmatizam i drugi eseji (2002) s predgovorom Richarda Rortyja, John Rawls i perspektive liberalne demokratije u BiH (2003), John Dewey, Rekonstrukcija u filozofiji, (2004), Eseji o Heideggeru (2004), Kratki uvod u problem političke volje: Studija slučaja BiH (2015), Razumijevanje društva (2021). Autor je preko 100 naučnih i stručnih radova u domaćim i inozemnim časopisima kao što su Constellations, Southeastern Europe, European Perspectives, Časopis za kritiku znanosti, Dijalog, Pregled, Odjek, Politička misao, Filozofska istraživanja, itd.

U svojstvu visiting professor ljetni semestar 2012. godine na postdiplomskom studiju na Fakultetu za društvene vede drži predmet iz Američke filozofije. U svojstvu gostujućeg predavača boravi na University of Northern Texas, Denton, 2008, a kao Frank McCloskey Resident Scholar u zimskom semestru 2018. boravi na University of Indiana, Bloomington u Centru za ruske i istočnoeuropske studije. Tokom svog boravka u SAD održao je i gostujuća predavanja na univerzitetima Wittenberg i Antioch u Ohiju. Primarni istraživački interesi su mu politička i socijalna ontologija, etika, etičko-politički diskurs, historija filozofije s posebnim fokusom na savremenoj američkoj filozofiji. Primarni istraživački interesi su mu politička i socijalna ontologija, etika, etičko-politički diskurs, historija filozofije s posebnim fokusom na savremenoj američkoj filozofiji.

Asim Mujkić is Professor of philosophical disciplines at the Faculty of Political Science of the University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina since 2014. As of 2016, he is also Co-Director of the European Regional Master Program in Democracy and Human Rights in South-Eastern Europe of the Global Campus conducted by universities of Sarajevo and Bologna. Asim Mujkić is a member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, Humanities Department. He is the author of books: Neopragmatizam Richarda Rortyja (Neopragmatism of

Richard Rorty), Kratka povijest pragmatizma (Short History of Pragmatism), Mi, gradjani Etnopolisa (also available in English translation - We, the Citizens of Ethnopolis), Pravda i etnonacionalizam (Justice and Ethnonationalism), and Ogledi iz savremene filozofije (Essays in Contemporary Philosophy), Ideja demokratije i ljudskih prava (Idea of Democracy and Human Rights) co-authored Etika (Ethics) . He has published numerous articles in publications such as Constellations, Southeastern Europe, European Perspectives, Casopis za kritiko znanosti (Slovenia) and Dijalog, Status, Odjek (Bosnia), Politička misao, Filozofska istraživanja (Croatia). Professor Mujkic's primary research interest is in philosophy and political theory, and particularly in questions of social and political ontology, ethics, ethical-political discourse, and history of philosophy, especially in contemporary American philosophy. He is organizer of several national and international conferences on the history and contemporary relevance of liberal political thought, and an active contributor in public debates in Bosnia and its neighboring states.

Obrazovanje / Education:

2002: Doktorat filozofskih nauka, Filozofski fakultet UNSA / PhD, Faculty of Philosophy, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

1998: Magisterij filozofskih nauka, Filozofski fakultet UNSA/ M. Sci. Faculty of Philosophy, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

1991: Diplomirani profesor filozofije i sociologije, Filozofski fakultet UNSA / Diploma degree. Faculty of Philosophy, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

1986: Opća srednja škola, Rye, Kolorado, SAD / Rye High School, Colorado, USA

Work experience

2014 – do danas / present: Redovni profesor filozofskih nauka FPN, UNSA / Professor, Faculty of Political Science, University of Sarajevo

2008 – 2014: Vanredni profesor filozofskih nauka FPN UNSA / Associate Professor, Faculty of Political Science, University of Sarajevo

2003-2008: Docent filozofskih nauka FPN, UNSA / Assistant Professor, Faculty of Political Science, University of Sarajevo

2000-2003: Viši asistent na filozofskim predmetima Uvod u filozofiju i Savremena filozofija, FPN UNSA / Instructor, Faculty of Political Science, University of Sarajevo

1998-2000: Sekretar redakcije Dijaloga / Managing Editor, "DIALOGUE," Magazine for Social Theory and Philosophy, Sarajevo

1996-1998: Član tima FBiH za Arbitražu Brčkog / Liaison Officer, International Commission for Arbitration, Brcko District, Bosnia and Herzegovina

1994-1997: Šef ureda za informiranje Vlade Tuzlanskog kantona / Communications Director, Office of the President of the Canton of Tuzla, Bosnia and Herzegovina

1991-1992: Član Centra za filozofska istraživanja ANUBiH / Research Associate, Academy of Arts and Sciences of Bosnia and Herzegovina/Philosophy Department, Sarajevo

Jezici/Languages

ENGLISH, written - A, spoken - A GERMAN, written - B, spoken – DFRENCH, a course for beginners;

Učešće u istraživačkim projektima / Participation in research projects:

1. SCOPES PROJECT: „Ethnic quotas and representation of minorities in local politics in Bosnia and Herzegovina“, University of Zurich, CH.
2. The European Research Council project Youth Citizenship in Divided Societies (Advisory Board): Between Cosmopolitanism, Nation and Civil Society (YouCitizen), Department of Geography, Durham, UK

Ostale aktivnosti / Other activities

2023: Visitors Programme of the Federal Republic of Germany: „Dialogue with Germany“, Institut für Auslandsbeziehungen, Berlin, 15-21.10.2023.

2022: Elected correspondent member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina – Humanities Department

2018: Resident Scholar (Frank McCloskey Fellow), Russian East European Institute, Indiana University, Bloomington.

2018: Guest Lectures: Indiana University: Hamilton – Lugar School of Global and International Studies, Lecture: „Language and Resistance“, Oct. 8; Antioch College, Oct. 1, and Wittenberg University, Sept. 28, Lecture: „Protests for the Good of Society, Sociology Colloquium.

2016: Co-Director of the ERMA Programme, Global Campus of Human Rights

2012, Spring Semester – Visiting Professor, Faculty of Social Science, University of Ljubljana, Master of Political Science – Political Theory, Course: Models of Political Subjectivation – History and Political Theory of Pragmatism;

2009 – present: Leader of the Cluster: “Philosophy of Human Rights”, European Regional Master’s Degree in Democracy and Human Rights in South-East Europe, Center for Interdisciplinary Postgraduate Studies, University of Sarajevo and Institute per l’Europa Centro-Orientale e Balcanica, University of Bologna;

2008 – present: Leader of the Module: “Gender and Balkans”, Gender Studies Postgraduate Program, The Center for Interdisciplinary Research, University of Sarajevo;

2008, March 26: Guest Lecturer, University of Northern Texas, Denton, Lecture: “The Significance of Kosovo from the Point of View of Bosnia and Herzegovina”;

2008, May 28: Guest Lecturer, University of Georgia, Sarajevo, Lecture: “Troubles with Legitimacy of Dayton Bosnia and Herzegovina and the Test of Justice”;

2005-08: Guest Lecturer, University of Washington – Understanding the Balkans program;

2008-10: Member of the Ethical Committee of the University of Sarajevo;

2007: President of the Association of Political Science of Bosnia and Herzegovina;

2007: Conference co-organizer: „The Actuality of Hegel's Phenomenology of Spirit: 1807-2007, Faculty of Political Science, Philosophical Faculty, Sarajevo, Goethe Institut Sarajevo; Sarajevo;

2006-08: Executive Board Member of the EU Academy for Political Excellence , Sarajevo;

2006: Guest Lecturer on Gender Studies of the Center for Interdisciplinary studies of the University of Sarajevo;

2005: BiH Council of Ministers Advisor to the Status Conference (Brčko Arbitration Tribunal), pursuant to the CoM decision of September 29, 2005;

2005: Conference organizer: „Perspectives of Sociology and Social Sciences in Bosnia and Herzegovina“, Faculty of Political Science, Sarajevo;.

2004/05 Supervisor of Interdisciplinary Course: „Bosnia – Herzegovina – an Interdisciplinary Study“ – University of Wittenberg, Ohio, USA, and University of Sarajevo;

2004: Assistant Editor of Odjek, Review for Arts, Science and Social Issues, Sarajevo;

2004: Conference organizer: „Kant today“, Faculty of Political Science, Philosophical Faculties of Sarajevo and Banja Luka, Goethe Institut, Sarajevo;

2003 – 2005: Chair, Sociology Department, Faculty of Political Science of the University of Sarajevo;

2005-11: Vice-Dean of the Faculty of Political Science, University of Sarajevo, for educational matters;

2003: Conference co-organizer: „John Rawls and the perspectives of liberalism in Bosnia and Herzegovina“ Faculty of Political Science, Sarajevo and Friedrich Naumann Stiftung, Sarajevo;

<https://orcid.org/>

0000-0002-9677-8137

Scopus Author ID: 35318502500

Prof dr. Asim Mujkić

Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Sarajevu

Prof. dr Asim Mujkić
Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Sarajevu

BIBLIOGRAFIJA

Objavljene knjige / Publications Books:

1. Asim Mujkić, Ideja demokratije i ljudskih prava. Etičko-politička perspektiva, (Sarajevo: Fakultet političkih nauka UNSA, 2022);
2. Jasminka Babić-Avdispahić, Asim Mujkić, Etika (Zenica: Eidos, 2019);
3. Asim Mujkić, Ogledi iz savremene filozofije (Sarajevo: Udruženje za političke nauke u BiH, 2013);
4. Asim Mujkić, Pravda i etnonacionalizam (Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, 2010);
5. Asim Mujkić, We, the Citizens of Ethnopolis (Sarajevo: University of Sarajevo Center for Human Rights, 2008);
6. Asim Mujkić, Mi, građani Etnopolisa (Sarajevo: Šahinpašić, 2007)
7. Asim Mujkić, Kratka povijest pragmatizma (Zenica: Hijatus, 2005)
8. Asim Mujkić: Neopragmatizam Richarda Rortya/Uvod u demokratizirano mišljenje, (Tuzla: PrintCom 2000)

Uređeni svesci i prevodi / Edited Volumes and Translations:

1. Razumijevanje društva, Džafić Adnan, Bakić Sarina, Mujkić Asim (eds.) (Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2021);
2. Kratki uvod u problem političke volje: Studija slučaja BiH, Dino Abazović, Asim Mujkić (eds.) (Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung, 2015);
3. Mjesto i uloga 'Ostalih' u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu, Dino Abazović, Asim Mujkić, Faris Vehabović, Emir Vajzović (ur.) (Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2010)
4. Eseji o Heideggeru, D. Marić, A. Mujkić eds. & transl. (Sarajevo: Oko, 2004)
5. John Dewey, Rekonstrukcija u filozofiji, Asim Mujkić ed., & transl. (Sarajevo: Buybook, 2004)
6. Keith Doubt, Sociologija nakon Bosne, ed. , Afterword written by Asim Mujkić, (Sarajevo: Buybook, 2003)
7. John Rawls i perspektive liberalne demokratije u BiH, A. Huskić, A. Mujkić eds., (Sarajevo: Friedrich Naumann Stiftung, 2003)
8. Richard Rorty: Pragmatizam i drugi eseji, Asim Mujkić ed. & transl. (Sarajevo: Svjetlost / Ethos, 2002.),

Članci, eseji / Articles, Essays:

1. "Being and Crime: Bosnia and Sarajevo Thirty Years After", Sarajevo Singular Plural, Christophe Solioz, Jakob Finci, and Wolfgang Petritsch eds., Nomos, 2023. 45-68.

2. "Univerzitet u BiH između moći i nemoći obrazovanja" / "University in Bosnia and Herzegovina between the power and impotence of education" / Sarajevo: Dijalog 3-4, 2023; 151-162.
3. "Prilog bosanskom pitanju" / "Contribution to Bosnian Question" / Sarajevo: Dijalog 1-2, 2023. 121-128
4. "Model Distrikta Brčko u BiH – korak izvan konsocijacije" / "The Model of Brčko District in Bosnia and Herzegovina – A Step Beyond Consociation" u Bosanskohercegovačko društvo I savremenost. Prilozi za sociologiju bosanskohercegovačkog društva, Adnan Džafić, Jusuf Žiga, Šaćir Filandra (ur.), Sarajevo: FPN, 2023. 118-135
5. "Nova topologija metafizike u djelu Abdulaha Šarčevića" / "New Topology of Metaphysics in the Works of Abdulah Šarčević" / Sarajevo: Dijalog 3-4, 2022. 140-154.
6. "Politička teorija kao filozofija, kao pozitivna nauka, kao kritika" / "Political Theory as Philosophy, as Positive Science, as Critics", Sarajevo: Sarajevo Social Science Review Vol. 11, No. 1 – 2, 2022. 7-24.
7. "Eltion Meka, Stefano Bianchini (eds.), The Challenges of Democratization and Reconciliation in the Post-Yugoslav Space (Baden-Baden, Nomos: 2020): a Comment", Southeastern Europe 46 (2022); 86-95.
8. „Hegel između emancipacije i ideologije“ / „Hegel Between Emancipation and Ideology“, Dijalog 1-2, Sarajevo: 2021. 134-151.
9. „Priroda društva“ Razumijevanje društva, Džafić Adnan, Bakić Sarina, Mujkić Asim (eds.) (Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2021); 12-22.
10. „ZAVNOBiH i problemi socijalističkog federalizma“ / „ZAVNOBiH and Problems of Socialist Federalism“, 75. godišnjica Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a: uloga Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a u društvenom i političkom razvoju BiH, Zbornik radova, Posebna izdanja, Knjiga CXCIII, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 15, Sarajevo: ANUBiH, 2020, 265-280.
11. „ZAVNOBiH i radikalna demokratija“ / „ZAVNOBiH and Radical Democracy“, 75 ZAVNOBiH. Zbornik radova s Okruglog stola povodom obilježavanja Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a, SABNOR BiH, Sarajevo, 2020: 119-130.
12. „S onu stranu proletarijata i filozofije: osvrt na neke aspekte marksističke filozofije Gaje Sekulića“ / „The Other Side of Proletariat and Philosophy: Review of Some Aspects of Marxist Philosophy of Gajo Sekulić“, Eidos, Vol. III, No. 3, Zenica, 2019: 43-58.
13. „The Plausibility of the Idea of Yugoslav Socialist Self-Management: The Free Self-Managing communities as Autonomous Organizations of Social Cooperation“ / „Plauzibilnost ideje jugoslavenskog socijalističkog samoupravljanja: slobodne samoupravne zajednice kao autnomne organizacije društvene saradnje“, Sarajevo Social Science Review Vol. VIII, No. 1-2; Sarajevo, FPN – UNSA, 2019; 73-90.
14. „Ideologija, klasa i pitanje političke subjektivizacije u BiH“, / "Ideology, Class and the Question of Political Subjectivation in Bosnia and Herzegovina" / Politička misao, Vol. 56, No. 2, Zagreb, 2019; 41-65.
15. „Naj bo hiša naših dedov široko odprta“ / „Let Our Grandfathers' House Stay Open“ / Časopis za kritiko znanosti, let. XLVII, št. 276, Ljubljana, 2019; 47-69.
16. „ZAVNOBiH – Bosna i Hercegovina kao antifašistička zajednica vrijednosnog pluralizma“ / „ZAVNOBiH – Bosnia and Herzegovina as the Anti-Fascist Community of Value Pluralism“ / u Adila Pašalić Kreso, Mirko Pejanović, Vera Katz (ur.), 75. godišnjica prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a: Povijesna utemeljenost obnovljene državnosti BiH u 20. i 21. stoljeću. Zbornik radova, Sarajevo: ANUBiH, 2019, 345-370.

17. „Klasni karakter (ne)mira: Slučaj Bosne i Hercegovine“ / “The Class Character of (non-)Peace: Case of Bosnia and Herzegovina” / in *Politike izgradnje mira u regionu: opterećenja prošlosti i vizije budućnosti. Politics of building peace in the region: Burdens from the past and visions for the future*, N. Ćurak, Judith Brandt eds., Sarajevo: Forum ZFD, Fakultet političkih nauka, 2018: 173-188.
18. „Prilog marksističkoj kritici etnonacionalizma“ / “Contribution to Marxist Critique of Ethnonationalism” / *Eidos*, II, 2, 2018: 49-62.
19. „What is the Civic Option in Bosnia and Herzegovina?”, *Perspectives*, 4, September 2018, H. Boll St., Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Albania; 21-30.
20. „O smislu ideje komunizma danas“ / „On the Meaning of the Idea of Communism Today“ / u *Čemu Marx u oskudnom vremenu?. Zbornik radova: 200 godina od rođenja Karla Marxa*, Goran Gretić i Hašim Bahtijari ur., (Zagreb: TIM Press, 2018); 77-97.
21. “1943-2018: Seventy-five Years of ZAVNOBiH (The Anti-Fascist People’s Liberation Council of Bosnia and Herzegovina) and Unlearned Lessons” / “1943-2018: Sedamdeset pet godina ZAVNOBiH-a (Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine) i nenaučene lekcije”, *Spirit of Bosnia / Duh Bosne*, Vol. 13 No.1 (2018) January.
22. „Metafizika nacionalnog identiteta. Izgradnja svijeta u nacionalno-identitetskom diskursu etnopolitike / Metaphysics of national identity. World-building in the national identity discourse of ethnopolitics“, *Sarajevo Social Science Review*, Vol. VI, No. 3-4, FPN, Sarajevo: 2017; 25-36.
23. „Europa i Zapadni Balkan u populističkom ruhu“ / „Europe and the Western Balkans in the Populist Outfit“, *Humanističke studije*, 3, Podgorica 2017: 45-60.
24. „Bosna i Hercegovina i njezina državnost: društvo ili država?“ / *Bosnia and Herzegovina and Its Statehood: Society or State*“, *Godišnjak*, Vol. XVII, Sarajevo: BZK Preporod, 2017: 217-232.
25. „Multikulturalizmom protiv pluralizma – slučaj dejtonske BiH“ u *Daytonski mirovni sporazum i budućnost BiH*, *Proceedings, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Mirko Pejanović i Zijad Šehić eds., Posebna izdanja, knjiga CLXVI, Sarajevo: 2016; 185-192.
26. „Language and Resistance“, *Dijalog* 1-2, Sarajevo, 2016: 82-89.
27. „Humanizam između ideologije i kritike“, *Humanističke studije*, 2; Podgorica: Univerzitet Donja Gorica, 2016; 43-56.
28. „Bosnian Days of Reckoning: Review of the Sequence of Protests in Bosnia and Herzegovina 2013-14, and Future Prospects of Resistance“, *Southeastern Europe* 40 (2016); Brill 217-242.
29. „Durkheim, pragmatizam i istina“ / *Durkheim, Pragmatism, and Truth*“, *Dijalog* 3-4 (2016), Sarajevo, 41-47
30. Jasminka Babić-Avdispahić, Asim Mujkić: „Problemi postmoderne etike“, *Dijalog* 1-2, (2015); Sarajevo, 27-47.
31. „In search of a democratic counter-power in Bosnia – Herzegovina“, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol 15, No. 4, December 2015, Routledge, Taylor&Francis Group; 623-638.
32. „Zamišljanje nacionaliteta na Zapadnom Balkanu u tri čina“, Sarajevo, *Dijalog* 1-2 (2013); 2015; 30-61.
33. „Uvod u problem političke volje“, („The Introduction into the Problem of Political Will“), *Kratki uvod u problem političke volje: Studija slučaja BiH*, Dino Abazović, Asim Mujkić (eds.) (Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung, 2015); 11-30.
34. „Etnonacionalizam kao politika prvobitne akumulacije kapitala“ („Ethnonationalism as politics of the initial accumulation of capital“), *Odjek* br. 1-4; Vol. LXVII, Sarajevo, 2014; 48-53;

35. „Budućnost demokracije. Emancipatorska imaginacija i stvarnost kapitalizma u spisima kasnog John Deweya“ („The future of Democracy. Emancipatory Imagination and Reality of Capitalism in John Dewey's Later Works“) u Demokracija na prekretnici, Zbornik, Pavo Barišić ur. (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2014); 105-114;
36. „Između dva načela državnog razloga: ZAVNOBiH i Dejton“, Ustavi u vremenu krize. Postjugoslovenska perspektiva, M. Podunavac i Biljana Đorđević ur. (Beograd: Fakultet političkih nauka, Udruženje za političke nauke Srbije, 2014); 73-90;
37. „The Evolution of Bosnia and Herzegovina's Protests in Five Theses“, Unbriable Bosnia and Herzegovina. The Fight for the Commons, Damir Arsenijević ed. (Baden-Baden: Nomos, 2014); 119-133;
38. „The Ethnification of Politics and the Galvanization of Fear“, Southeastern Europe 37 (2013); Brill, 137-156;
39. „Balkanization as Europeization“, European Integration Policies, N. Mujagić ed. (Sarajevo: H. Boll Stiftung, Udruženje za političke nauke BiH, 2012); 117-122; „Balkanizacija kao europeizacija“, Politike evropskih integracija, N. Mujagić prir. (Sarajevo: H. Boll Stiftung, Udruženje za političke nauke BiH, 2012); 37-42;
40. „Politička i društvena odgovornost: Od okupacije do egzodusa“ („On Political and Social Responsibility: From Occupation to Exodus“), Politička odgovornost u BiH: Teorijski i praktički pristupi, Zbornik radova, T. Cvjetičanin, S. Forić (ur.) (Sarajevo: Udruženje za političke nauke u BiH, UG Zašto ne?, 2012); 20-25.
41. „Modern Subjectivity Between Substantialism and Nihilism“, Hegel-Jahrbuch, Akademie Verlag GmbH, 2012; 73-78.
42. „Nacionalni odnosi i etnonacionalne revolucije“ („National Relations and Ethnonational Revolutions“), Sarajevo Social Science Review, Fakultet političkih nauka, Sarajevo: Vol. 1, br. 1, jesen-zima 2012; 223-232.
43. „Obrazovanje kao proces naturaliziranja etnonacionalne ideologije“ („Education as a Process of Naturalization of Ethnonational Ideology“), Dvije škole pod jednim krovom, Madacki S., Karamehić M. (ur.) (Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije, 2012); 1-24;
44. „Kulturna politika etnonacionalizma“ („The Cultural Politics of Ethnonationalism“), Odjek, God. LVX, Br. 1-2.; Sarajevo, proljeće-ljeto 2012.; 54-57;
45. „Bosanskohercegovačko građanstvo i bošnjačka dohomogenizacija – godine raspleta, Godišnjak BZK Preporod, Vol. XI, Sarajevo, 2011; pp.:170-189.
46. „Thomas Paine i budućnost radikalne demokratije“ („Thomas Paine and the Future of Radical Democracy“), Godišnjak FPN, Vol. 5-6, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2011; pp.: 15-40;
47. „Bosna i Hercegovina između individualne i kolektivne indiferencije“, („Bosnia and Herzegovina Between the Individual and Collective Indifference“) U okrilju nacije. Etnički i državni identitet kod mladih u Bosni i Hercegovini, D. Majstorović i V. Turjačanin (eds.) (Banja Luka: Centar za kulturu i socijalni popravak, 2011); pp.: 19-33;
48. „Budućnost demokracije. Emancipatorska imaginacija i stvarnost kapitalizma u spisima kasnog John Deweya“ („The future of Democracy. Emancipatory Imagination and Reality of Capitalism in John Dewey's Later Works“), Filozofska istraživanja 121, God. 31 Sv.1, Zagreb 2011; pp.:17-25;
49. „Beyond Consociation: The Case of Brčko Arbitration“. From Peace to Shared Political Identities. Exploring Pathways in Contemporary Bosnia-Herzegovina, Francis Cheneval and

Sylvie Ramel eds., *Transitions Vol.51 / 1-2*, Institut Europeen, Universite de Geneve, Geneva, Bruxelles, 2011; pp.: 81-98;

50. A. Mujkić, F. Čaklovica, H. Bašić: „Fragmentacija visokog obrazovanja kao njegova provincijalizacija i ideologizacija“ („Fragmentation of Higher Education as its Parochialization and Ideologization“), *Bosna i Hercegovina – 15 godina Dejtonskog mirovnog sporazuma*, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, pp.: 299-308;

51. A. Mujkić, J. Hulsey: „Explaining the Success of Nationalist Parties in Bosnia and Herzegovina“, *Politička misao*, god. 47, br. 2, Zagreb, 2010; pp.: 143-158;

52. „Darwin i epistemološko razoružanje kulture“ / „Darwin and Epistemological Disarmament of the Culture“, *Zbornik radova / Proceedings, Posebna izdanja/ Special Editions CXXIX, Knjiga / Volume 17* (Sarajevo: ANUBiH / Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka / Department of Natural and Mathematical Sciences, 2010); pp.: 149-56.

53. „The Ethnopolitics and Crisis of Sovereignty in Bosnia and Herzegovina“, *European Perspectives*, Vol. 2, No.2, 2010; pp.: 123-32;

54. „Demokratija: najviši etički princip današnjice – između Marxa i Deweya“, *Vrednovanja u vremenu. Naučna i stručna kritika o knjigama Arifa Tanovića*, ur. Čedo Kisić (Sarajevo: Connectum, 2010); pp.: 153-61;

55. „Ethnic Mobilization in the Former Yugoslavia as a Kind of Structural Setting and Framing“, *Southeastern Europe*, vol 34, No.1, 2010; pp.: 16-37;

56. „Ostali – Četvrti konstitutivni element ili strategija demokratske transformacije?“, *Mjesto i uloga 'Ostalih' u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu*, Dino Abazović, Asim Mujkić, Faris Vehabović, Emir Vajzović (ur.) (Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2010); pp.: 75-90;

57. „Uloga univerziteta u modernom društvu – 'Bolonja' pod znakom pitanja / The Role of the University in a Modern Society – dubious Bologna“ *Zbornik radova / Proceedings, III Savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja – primjena bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu; Third Conference: higher Education Reform – Implementation of the Bologna Principles at the University of Sarajevo*, Sarajevo, 24-25. April 2009; Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu 2010; 44-56;

58. „Bošnjački sabor i posljednje nacističko iskušenje“, *Godišnjak 2008/09*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009; 103-118;

59. „Socijalizam kao najviši stadij liberalizma“, *Godišnjak FPN*, Vol. 3-4, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009; 634-640;

60. „Polazišta institucionalnog dizajna u Bosni i Hercegovini i političke elite – komparativna analiza Brčko distrikt BiH i ostatak BiH / dodir demijurga“, *Politička elita u Bosni i Hercegovini i Evropska unija / Odnos vrijednosti*, Nerzuk Ćurak (ur.), (Sarajevo: Institut za društvena istraživanja FPN, 2009); pp.: 153-168;

61. „Bosnia's higher education in the shadow of Bologna: between ideological heritage and ethnopolitics“, *Journal of International Relations and Development*, Volume 12, Number 4, 2009; pp:418-426;

62. „Der Untergang: 1989-2009 – 20 Years of Liberalisation or Cannibalisation?“, 1989 – 2009, *Years of Upheaval: Beginning of Inclusion or Exclusion?*, N. Mujagić ed., (Sarajevo: Heinrich Boll St., BiH, 2009); 123-32;

63. „Bosna i Hercegovina: Država bez principa i građana“, *Odjek* br.1, vol. LXII, Sarajevo 2009 (73-77);

64. „The Position of Religion in Hegel's Phenomenology of Spirit – Afterthoughts“, Forum Bosnae No. 44, Sarajevo 2008; 47-55;
65. „1941. i (de)konstitucija bošnjačkog političkog identiteta“, Kultura sjećanja: 1941 / Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti, S. Bosto, T. Cipek, O. Milosavljević eds. (Zagreb: Disput, 2008); 51-68;
66. „Perspectives and Political Development of Bosnia and Herzegovina“, Survey, Sarajevo, October 2008; 27-33;
67. „The Significance of Kosovo from the Point of View of Bosnia and Herzegovina“, Spirit of Bosnia, Vol. 3 No.2/2008.
68. „Citizen's Right to Self-Determination vs. Collective Right to Self-Determination: a Bosnian Tale, Bosnian Studies Vol. II, No. 1 /2008, Sarajevo (46-56);
69. Asim Mujkić, Zarije Seizović, Dino Abazović: Country Specific Report: Bosnia and Herzegovina, The Role of Human and Minority Rights in the Process of Reconstruction and Reconciliation for State and Nation-Building: Bosnia and Herzegovina (Bolzano: European Academy, EURAC – Research, MIRICO, Sixth Framework Programme, 2008);
70. „O perspektivama postdejtonske BiH“, Ustavne promjene u BiH, Swiss Agency for Development, Nezavisne novine, Centar za ljudska prava univerziteta u Sarajevu, 2008; (131-156); (također i na engleskom jeziku:) „On perspectives of post-dayton Bosnia and Herzegovina“, Constitutional Changes in BiH, (77-102);
71. „Ideološki problemi konsocijacijske demokratije u Bosni i Hercegovini“, Odjek, Vol. LXI, No. 1; Sarajevo, proljeće 2008, (3-17);
72. Treći entitet (II) 'Bauk' liberalne demokratije kruži Bosnom“, Status, br. 12, Mostar, zima 2007; (154-162);
73. „'Zatvorenikova dilema' i njene implikacije u etnopolitici Bosne i Hercegovine“, FPN Godišnjak 2007, Sarajevo; (31-44);
74. „Bosna i Hercegovina kao etno-teritorijalna federacija: Federativna Narodna Republika Bosna i Hercegovina“, Odjek, Sarajevo: ljeto 2007, Godina LX, br. 2; 3-12.
75. „Religion and Neoliberalism“, Forum Bosnae: Unity and Plurality in Europe, Part II, No. 39/07; Sarajevo, 2007.: 39-52.
76. „Bosna i Hercegovina i izazovi konsocijacije“, Odjek 1, Sarajevo, proljeće 2007; 6-12;
77. „We, the Citizens of Ethnopolis“, Constellations, March 2007 – Vol. 14 Issue 1, pp.: 112-128;
78. „Filozofija društvene nade / Richard Rorty (1931-2007) – Homage“, Odjek, br. 3, god. LX, Sarajevo: jesen 2007; 2-7;
79. „Bauk liberalne demokratije kruži Bosnom“, Sarajevo, Puls demokratije, 5.11.2007.: URL:<http://www.pulsdemokratije.ba/index.php?l=bs&id=547>
80. „Etičko-politički diskurs Etnopolisa“, Godišnjak FPN Vol.2, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2006; pp.: 66-85;
81. „Europa, religija i liberalna demokracija“, Religija i europske integracije, I. Cvitković, D. Abazović ur. (Sarajevo: Magistrat, 2006), 119-136;
82. „Novinarska etika kao profesionalna etika, Dijalog 1-2, Sarajevo, 2006;
83. „Bosna i Hercegovina između etičke i etničke jednakosti: zajednica (ne)ravnopravnih naroda i diskriminiranih građana“, Pregled, br. 1-2; Sarajevo, januar-april 2006; 33-46;
84. „Procesi etničkog grupotvorstva – 'događanje naroda'“, Preporod -Godišnjak 2005, Sarajevo 2006; 29-34.
85. „Ustavni amandmani, coup d'elite i patriotska demagogija“, Zeničke sveske, br. 3; Zenica, juni 2006; 228-237;

86. „Đavo leži u jeziku“, Status, br. 10, Mostar: jesen 2006, 181-3;
87. „Možemo li provesti odluke ZAVNOBiH-a?“, Status, br. 10, Mostar: jesen 2006, 186-8;
88. „Ustavna rasprava i cilj funkcionalne i efikasne države“ u Pregled dosadašnjih rasprava i izazovi za Bosnu i Hercegovinu (Sarajevo: F. Ebert St., K. Adenauer St., F. Naumann St., H. Boll St., 2006), 19-26;
89. „Da li je narod 'prirodna vrsta'?“, Status, br. 9, Mostar 2006; 115-123.
90. „Političke promjene i odgoda demokratije u Bosni i Hercegovini“, u Dijalozi o tranziciji u demokratiju, Ratko Bubalo prir., (Novi Sad, HCIT, 2005); 22-27.
91. „Prioritet utopije nad istinom“, Sarajevo, 2005., Forum Bosnae - Laž u politici, 27/05; 30-36.
92. „Korupcija, nacionalizam i prirodno stanje“ Zeničke sveske, 01/05, Zenica, 2005; 24-33.
93. „Etnički stanuje čovjek, na bosanskoj baštini svojoj ... tuždi“, Zeničke sveske, 02/05, Zenica, 2005; 49-55.
94. „Univerzitet u Sarajevu: S onu stranu Bolonje i Centralnog komiteta“, Odjek, jesen-zima 2005, br. 3-4; god. LVIII; 106-115.
95. „Rekonstruirajući Deweya“, pogovor u John Dewey, Rekonstrukcija u filozofiji, prev., prir., pogovor Asim Mujkić (Sarajevo, Buybook, 2004) 157-173.
96. „Kant, liberalizam, komunitarizam“, 99 – Revija slobodne misli, br. 45-6, Sarajevo, juli-decembar 2004; 44-49.
97. „Religija u granicama uma – 200 godina poslije“, Sarajevo, 2004. Odjek 1-2; 151-58.
98. „Ideja obrazovanja u pragmatizmu; Imaginacija, senzibilitet, transformacija“ Obrazovanje odraslih, Vol. IV, br. 3, Sarajevo, 2004; 91-101.
99. „Na putu ka europskim identitetima“, Dijalog br. 4, Sarajevo 2004; 60-75.
100. „Bošnjaci, etno-vjerski identitet i građansko društvo“, Godišnjak 2003 BZK Preporod, Godina III, Sarajevo, 23-30.
101. „Politički liberalizam Johna Rawlsa“, Dijalog 4, Sarajevo, 2003: 59-72.
102. „Liberalizam vs. neoliberalizam – rasprava u povelju“, John Rawls i perspektive liberalne demokratije u BiH, ur. A. Huskić, A. Mujkić (Sarajevo: Friedrich Naumann Stiftung, 2003.), 19-33.
103. „Sociologija i moralno ogledalo“, pogovor knjizi Keith Dousta: Sociologija nakon Bosne, (Sarajevo: Buybook, 2003); 163 – 169.
104. „Na putu ka normalnoj Bosni: liberalno-demokratska perspektiva“, Sarajevo, Odjek, 1, proljeće, 2003.; 93-98.
105. „Epistemološko razoružanje kulture“, pogovor knjige Richard Rorty: Pragmatizam i drugi eseji, prev. i prir. Asim Mujkić, Sarajevo: Svjetlost, Ethos, 2002., 116-127.
106. „Pragmatizam, demokratija i moć“, Sarajevo: Znakovi vremena, Vol. 5., broj 16, ljeto 2002., 30 – 46.
107. „John Dewey: Mislilac demokratije“, Sarajevo, Odjek, 3-4, jesen-zima 2002.; 155-59.
108. „Da li etičkoj koncepciji Arifa Tanovića treba utemeljenje?“, iz Sedamdesetpet godina Arifa Tanovića, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, posebna izdanja, knjiga CXIV, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 34, Sarajevo 2001., 125-130;
109. „Poetska kultura, etnocentrizam i kosmopolitizam Richarda Rortyja“, Sarajevo, Odjek 1-2, 2000.
110. „Razgovor: Šetnja sa Etienne Balibarom“, Sarajevo: Odjek, proljeće-ljeto 2001., 63-66;
111. „O koristi pragmatističnega modela 'skupnosti raziskovalcev' za razvoj demokratične kulture“, Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 200-201, 2000, 157-163;

112. Interview sa Richardom Rortyjem: „Filozofski problemi su efemerni“, Sarajevo: Odjek 3-4, 2000, 46-49;
113. „Rortyjeve priloge kritici američke ljevice“, Odjek, 1-2, 1999, 58-63.
114. „Značaj metafora za nošenje sa stvarnošću“, Dijalog, 1 (15) 1998, 33-44.
115. „Imperativ samostvaranja“, Odjek, proljeće 1998, 34 - 37.
116. „Neopragmatizam Richarda Rortyja“, Dijalog, 5-6, 1998, 70-80.
117. „Sound nove ontologije Petera Sloterdijka“, Odjek 1/97, 69-70.
118. „Figura liberalnog ironiste Richarda Rortyja“, Dijalog 8, 1997, 147-157.
119. „Mitovi i politika u zapadnim društvima“, Dijalog, 6, 1996, 154-58.
120. „Jezik, metafora, kontingencija“, Hijatus, juni/lipanj 1995, 30-32.
121. „O stavu neutralnosti“, Hijatus, oktobar/listopad 1995, 20-22.

Recenzije knjiga / Book Reviews:

1. „Ioannis Armakolas: Politika i društvo u Tuzli od 1992 do 1995 godine“, Sarajevo Social Science Review, Vol. VI, No. 3-4, FPN, Sarajevo: 2017; 109-113.
2. „Nacrt za demokratsku rehabilitaciju BiH“ (Draft for B-H Democratic Rehabilitation). Review of a book: The State of Bosnia and Herzegovina and Democracy by Mirko Pejanović, Sarajevo: University Press, 2017, Pregled. Vol. LVIII, No. 3, Sarajevo, September-December 2017; 239-242;
3. Tanja Petrović, „Yuropa. Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima“, Politička misao, Zagreb, god. 50, br.4, 2013, pp.: 201-208;
4. State or Nation? The Challenges of Political Transition in Bosnia and Herzegovina, Eldar Sarajlić & Davor Marko (eds.), (Sarajevo: Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije, 2011);
5. Nermina Mujagić, Tihi govor Bosne (Sarajevo: Heinrich Boll St., 2010);
6. „Kibersvijet i njegova značenja“ – Marina Gržinić, Estetika kibersvijeta i učinci derealizacije (Zagreb: Multimedijalni institut, 2005), Odjek, Vol. LX, No. 4, Sarajevo 2007; (69-71);
7. Nermina Šaćić, Izvan politike (Sarajevo: 2007);
8. „Articulating Evil / Lessons for Bosnia“, Forum Bosnae: Unity and Plurality in Europe, Part II, No. 39/07; Sarajevo, 2007.:362-70.
9. „Dejtonski nacionalizam Nerzuka Ćurka“, Kriminalističke teme, br. 3-4, god. IV; Sarajevo, 2005; 245-250.
10. Esad Zgodić, Politike poricanja (Sarajevo: DES, 2005);
11. Novinarstvo u funkciji ljudskog napretka 2, B. Spahić, N. Šaćić prir. (Sarajevo: Internews BiH, 2004);
12. Nermina Šaćić, Politička de/resocijalizacija i mediji (Sarajevo: Internews BiH, 2004);
13. „Pogovor“ knjizi Željka Škuljevića Ogledi iz grčke filozofije (Zenica: Minex print, 2003); 134 – 136.

Izlaganja na naučnim konferencijama / Conference Presentations:

1. „Pobunjena tijela: Ja sam i Srbin i Hrvat i Bošnjak“ – conference paper – Naučni skup: Sloboda je moja nacija, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 26.3.2024.

2. „Model Brčko Distrikta BiH kao pragmatični građanski model lokalne samouprave u etnonacionalističkoj zemlji“ – conference paper – Regionalni naučni skup: „Država, demokratija, građanin. Kriza i izazovi“, CANU, 28-29.11.2023.
3. „Etnonacionalizam i građanska opcija: između 'državotvornosti' i 'društvotvornosti' – conference paper – Međunarodna naučna konferencija: „Društvo i država nakon nezavisnosti“, FPN, UNSA, 27.2.2023.
4. „Bosanskohercegovački univerzitet i ideologija“ – conference paper – Naučni skup: „(Ne)moć odgoja i obrazovanja iz krize u krizu“, ANUBiH, Sarajevo, 4.7.2023.
5. „Pluralizam i kriza – populizam i populističke tendencije na Balkanu“, - conference paper – Naučna konferencija „Pluralizam i kriza“, Friedrich Ebert St., Centar za međunarodne odnose, Banja Luka, 24.11.2021.
6. „Etnonacionalizam i nove desne politike“ – conference paper – Konferencija Centra za međunarodnu politiku i postkonfliktna istraživanja: „Svijet i mi“, FPN, UNSA, 8.11.2021.
7. „When Bodies Assemble – 2014 plenums in Bosnia and Herzegovina“ – lecture – International Summer School: Advancing democracy – Empowering democratic practices in the Western Balkans, FPN, UNSA, 17-22.5.2021.
8. „Bosnian University and Ideology“ – conference paper – Savjetovanje: „Budućnost obrazovanja – visoko obrazovanje za održivi razvoj 2030“, Institut za društvena istraživanja, FPN, UNSA, Ministarstvo za visoko obrazovanje, nauku i mlade KS, 25.1.2020.
9. „ZAVNOBiH – Bosna i Hercegovina kao antifašistička zajednica vrijednosnog pluralizma – conference paper – Međunarodna naučna konferencija: „75. godišnjica Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a: Povijesna utemeljenost obnovljene državnosti BiH u 20. i 21. stoljeću“, ANUBiH, Sarajevo, 24., 25.4.2019.
10. „Freud i emancipacija“ – conference paper – Naučni skup u povodu 80. Obljetnice smrti Sigmunda Freuda, Fakultet kriminalističkih nauka, UNSA, Sarajevo, 26.12.2023.
11. „Prilog marksističkoj kritici etnonacionalizma“ – conference paper, Simpozij „Marx poslije Marxa“, Zenica, Eidos, 30.11.2018.
12. „Balkan Legacy of Frank McCloskey“, - conference paper, Indiana University, Hamilton – Lugar School of Global and International Studies, Oct. 23.2018.
13. „Edvard Kardelj i ideja socijalističkog samoupravljanja: Slobodne samoupravne zajednice kao autonomne organizacije društvene saradnje“, conference paper; Međunarodni naučni skup u organizaciji Centra za političku teoriju „Regionalne političke tradicije kao inspiracije: soupravljanje i samoorganizovanje“, Fakulteta za društvene vede, Univerza v Ljubljani, 31.5. in 1.6. 2018.
14. „Subjekt etnonacionalne ideologije“ predavanje, škola Humanity in Action BiH, „Poticanje demokratskih vrijednosti i aktivnog građanstva među mladima“, 5.12.2017.
15. „Demokratija i izazovi populizma“, izlaganje na naučnom skupu: „Demokratizacija i tranzicija na Balkanu: BiH, Hrvatska i Srbija u procesu integracija“, FES, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka, 1.12.2017.
16. „Durkheim, pragmatizam i istina“ – izlaganje na naučnoj konferenciji: „Tekovine sociološke tradicije: 100 godina od smrti Emilea Durkheima“, FPN/ANUBiH, Ambasada R. Francuske, 16. novembar 2017, Sarajevo.
17. „Šta da se radi s komunizmom?“ izlaganje, Otvoreni univerzitet, Sarajevo, 11.11.2017.
18. „Klasni karakter (ne)mira: studija slučaja BiH“, izlaganje na naučnoj konferenciji: „Politike izgradnje mira u regiji: opterećenja prošlosti i vizije budućnosti“, FPN, Sarajevo, 19.22.10.2017.

19. „Evropa i Zapadni Balkan u populističkom ruhu“ – conference paper, Međunarodna naučna konferencija: Evropa, Balkan i Crna Gora, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 5.10.2017.
20. „Heritage of the Yugoslav Wars 1991-1999: Language and Reconciliation“ – lecture: International Summer School Rethinking the Culture of tolerance: Europe, Borders, Migrations, East Sarajevo, 18-24.9.2017.
21. „Language and Reconciliation: United We Fall!“ , key-note speech, Global Campus of Human Rights International Conference: Liquid Reconciliation: Global Perspectives, Glocal Realities, Global Campus – South East Europe, Sarajevo, 4-6 April 2017.
22. „New Social and Political Conflictuality“, lecture: International Summer School Rethinking the Culture of tolerance, Minorities in Democracy, University of Milan-Bicoca, University of Sarajevo, University of East Sarajevo, Sarajevo 19-25. September 2016.
23. „How Far Right Can the Balkans Go? Populism and Democracy in the 21st Century Europe – conference paper; Scientific Conference: Breaking Down or Re-Building the Walls, Alma Mater Studiorum University of Bologna – Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Centro per l'europa Centro Orientale e Balcanica, Bertinoro, 16.9.2016.
24. „Humanizam između ideologije i kritike“, conference paper, Međunarodna naučna konferencija: „O humanizmu“, Univerzitet Donja Podgorica, Bar, 27-29.5.2016.
25. „Multikulturalizmom protiv pluralizma – Slučaj dejtonske BiH“ – panel izlaganje, Simpozij: Dejtonski mirovni sporazum i budućnost BiH, 19.Nov. 2015. ANUBiH, Sarajevo;
26. „On the Crossroads of Alternatives: Democratic Counterpower and Radical Democratic Citizenship“ – lecture: International Summer School Rethinking the Culture of tolerance, Minorities in Democracy, University of Milan-Bicoca, 14-20. September 2015.
27. Introduction lecture, Conference: Envisioning Moving Frontiers: Ukraine and the Balkans. Cultural and Political Perspectives on the 'Other' Europe, Alma Mater Studiorum Università di Bologna – Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Bertinoro, 10-11 September, 2015.
28. „Država, državljanstvo in politika v dobi ekstremov“, summer school lecture; Medunarodna poletna šola: Vzgoja kritičnega državljanstva: „Politika, državljanstvo in človekove pravice v dobi ekstremov“, Univerza na primorskem, Koper, 3-5.6.2015.
29. „Ideology and political science curriculum – faculties of political science in ex Yugoslavia and today“, lecture, Konferenca: Pomena pravičnega zapisovanja kompetenc, ciljev in učnih izidov v študijski programih, Univerza na Primorskem, Koper, 4.6.2015.
30. „Između dva načela državnog razloga: ZAVNOBiH i Dejton“ – conference paper; naučna konferencija, Sabor politikologa – Ustavi u vremenu krize: postjugoslovenska perspektiva, Udruženje za političke nauke Srbije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 27-28.9. 2014.
31. „The Class Character of Peace: The Case of Bosnia and Herzegovina“ – conference paper: International Scientific Conference on Peace Studies: Regional Perspectives on Peace, Development and Security“, universities of Basel, Belgrade, Sarajevo, and Zagreb, Brijuni Islands, Croatia, 26-29. June 2014.
32. „On the Way to Bosnian Multitude. Review of JMBG Protests of June 2013“ – conference paper; Conference: Rebellion and Protest from Maribor to Taksim. Social Movements in the Balkans, Centre for Southeast European Studies, University of Graz, Austria, Graz, December 12-14, 2013.
33. „From Managing to Manageable diversities. West Balkans and the unfinished nation state building – conference paper“: 19TH CEI INTERNATIONAL SUMMER SCHOOL Managing Diversities. Democratic challenges for a plural society on the way to a European citizenship,

Istituto per l'Europa centro-orientale e Balcanica, 12-13 September 2013, Chiesa di San Solvestro, Bertinoro, Forlì, Italy.

34. „Modeli participativne demokratije: iskustva jugoslavenskog socijalističkog samoupravljanja“ („Models of Participatory Democracy – Experiences of Yugoslav Socialist Self-Management“) – lecture, Summer School: Challenges of Democracy in Multicultural Societies, University of Zurich, Zentrum für demokratie, Aarau, Swiss Cooperation, Lenzerheide, Switzerland, August 11-18, 2013.

35. „O mogućnosti dijaloga političke teorije i prakse u post-jugoslavenskom kontekstu“ („On the Possibility of Dialogue Between Political Theory and Practice in Post-Yugoslav Context“) – conference paper, 24th Slovenian Political Science Days: „Post-Yugoslavia: Politics, Politics, Political Science“, Ljubljana, June 5-7, 2013.

36. „Political Culture of Ethnonationalism: the Case of Bosnia and Herzegovina“ – conference paper – Mujkic, A., and Mujagic, N., XXIII Slovenski politološki dnevi (23. Slovenian Political Science conference): „Politična kultura v fokusu političnih znanosti“ („Political Culture in Focus of Political Sciences“), Portorož, 31.5. – 2.6.2012.

37. „The Higher Education as an Instrument of Politics of Ethnic Difference“ – conference paper - Conference: „The Role of Education in Promoting Global Peace and Tolerance in South East Europe“, The University of Sarajevo and Doha International Center for Interfaith Dialogue (DICID), Sarajevo, 21-22 May, 2012.

38. „Pragmatism and Overcoming of Modernity. Towards the Democratization of Culture“ – conference paper; X Internationales Philosophisches Symposium: Moderne und Säkularisierung, Philosophische Gesellschaft Teheran, Sarajevo, 18 – 20. May, 2012.

39. „Nacionalni odnosi i etnonacionalne revolucije“ – conference paper; Konferencija: Društveni dijalog i politika konvergencije, Sarajevo, Fakultet političkih nauka, 11.5.2012; („National Relations and the Ethnonational Revolutions – conference paper; Conference: Social Dialogue and the Politics of Convergence“ Sarajevo, Faculty of Political Science);

40. „Multiculturalism in the Ideology of Ethnonationalism“, Mujagic, N., and Mujkic, A., - conference paper; Conference: „The Challenges of Multiculturalism: the South-Eastern European Perspectives in the European Discourse“, Society for Political Sciences of Serbia, Heinrich Boll Stiftung, SEE, Belgrade, 23-24. March, 2012;

41. „The Western Balkans: Progress, Stagnation, or Regression?“, Uvodničar (key-note speaker), Center for Transatlantic Relations, SAIS at Johns Hopkins University, America-Bosnia Foundation; Sarajevo, June 12th -15th 2011.

42. „The Common Between Levelling and Hierarchy“, paper, Scientific Conference on Antonio Negri and Michael Hardt's book Commonwealth, Fakultet za društvene vede, Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana, 18.5.2011.

43. „Bosanskohercegovačko građanstvo i bošnjačka do-homogenizacija. Godine raspleta“, paper, Naučni skup Bosanskohercegovačka država i Bošnjaci, BZK Preporod, Sarajevo, 6.3.2011.

44. „Kad se narodi dogovaraju“, paper, Prvi pravničko-politološki kolokvij: Deparlamentarizacija ustavotvorstva, Konrad Adenauer Stiftung, Fondacija Centar za javno pravo, Udruženje za političke nauke u BiH, Sarajevo, 14.12.2010.

45. „Ontologija 'po-stavljanja' i mobilizacija etno-nacionalnog identiteta u post-jugoslavenskim zemljama“/“Ontology of 'Framing' and Mobilization of an Ethno-national identity in Post-Yugoslav countries“ – paper; 19. Dani Frane Petrića / 19th Days of Frane Petrić, Hrvatsko filozofsko društvo / Croatian Philosophical Society, Cres, Croatia, September 19-22, 2010.

46. „Modern Subjectivity Between Substantiality and Nihilism“ – paper; XXVIII Internationaler Hegel – Kongress: Hegel und die Moderne, Der Internationalen Hegel – Gesellschaft, Sarajevo, 15 – 19.9.2010.
47. „Ostali – Četvrti konstitutivni element ili strategija demokratske transformacije“ (paper); Naučna konferencija: Mjesto i uloga 'Ostalih' u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 3.2.2010.
48. „Budućnost demokracije: Emancipatorska imaginacija i stvarnost kapitalizma u spisima poznog John Deweya“ (paper), Simpozij: Demokracija na prekretnici – sloboda, jednakost, pravednost / Uz 150. obljetnicu rođenja Johna Deweya, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 26-27.11.2009.
49. „Charles Darwin i epistemološko razoružanje kulture“ (paper), Simpozijum-panel: Darwin danas, Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka Akademije nauka i umjetnosti BiH, Academy of Arts and Sciences of Bosnia and Herzegovina, 24.11.2009, Sarajevo;
50. „Der Untergang: 1989-2009 – 20 godina liberalizacije ili kanibalizacije“, (paper): Međunarodna naučna konferencija 1989-2009 Godine prevrata: Početak inkluzije ili ekskluzije, Udruženje za političke nauke u BiH i Heinrich Boll St., Sarajevo, 19 i 20.6.2009;
51. „Beyond Consociation: The Case of Brčko Arbitration“, (paper), Key-note speaker, Conference: Identity Politics and Political Identities in post-Dayton Bosnia-Herzegovina, European Institute of the University of Geneva, Geneva June 4 – 5, 2009; <http://www.unige.ch/ieug>
52. „Socijalizam kao najviši stadij liberalizma“, (paper): Što više ljudskih sloboda / Uz Dan ljudskih prava i 160 godina Manifesta Komunističke partije, Udruženje za političke nauke u BiH, Heinrich Böll Stiftung, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 13.12.2008;
53. „Polazišta institucionalnog dizajna u Bosni i Hercegovini i političke elite – komparativna analiza Brčko Distrikt BiH i ostatak BiH“, (paper): Vrijednosni odnos političkih elita u BiH prema BiH i prema EU, Heinrich Boll Stiftung, Fakultet političkih nauka Sarajevo, 2.12.2008
54. „Bosnia and Herzegovina as Ethnic-Territorial Federation: The Federal People's Republic of Bosnia and Herzegovina“, Bosnia: Inside / Outside of Post-Conflict Zones, (paper); International Studies Association: Bridging Multiple Divides, 49th Annual Convention, San Francisco, California, March 26-29, 2008;
55. „Problemi konstitucije europskog subjekta u Hegelovoj Fenomenologiji duha“, referat, Naučni simpozij: Aktuelnost Hegelovog djela Fenomenologija duha: 1807-2007, Fakultet političkih nauka, Filozofski fakultet, Goethe Institut Sarajevo; Sarajevo: 14.11.2007.;
56. „The Position of Religion in Hegel's Phenomenology of Spirit – Afterthoughts“, referat na The International Conference: Unity and Plurality in Europe: Religion and Public Life, Mostar, 12.-14.8.2007. Forum Bosnae;
57. „O koristi i šteti istorije za život male političke zajednice“, izlaganje na Workshop Alternativne akademske agende, H. Boll, Fakultet političkih nauka, Beograd, 23-24.2.2007.
58. „Ustavna rasprava i cilj funkcionalne i efikasne države“ referat na Konferenciji o dosadašnjim raspravama i izazovima za Bosnu i Hercegovinu u organizaciji F. Ebert St., K. Adenauer St., F. Naumann St., H. Boll St., Sarajevo 5-6.5.2006.
59. „Religion and Neoliberalism“, referat na The International Conference: Unity and Plurality in Europe: Religion and Public Life, Mostar, 9-10.8.2006. Forum Bosnae;
60. „Uređenje BiH – strukturalna negacija ljudskih prava?“, referat na Justitia et Pax – Bosniae et Herzegovinae Komisija Pravda i mir Biskupske konferencije BiH Sarajevo, 14.12.2006.

61. „Bosnian Constituent Peoples and Citizen's Right to Self-Determination“, referat na naučnoj konferenciji Ten Years After Dayton – Accommodating Difference u organizaciji Chr. Michelsen Instituta Univerziteta u Bergenu, Bergen, 5-8.5. 2005.
62. „Perspektive sociologije i društvenih nauka u BiH“, uvodni referat na Naučnom skupu „Perspektive sociologije i društvenih nauka u BiH“, Sarajevo, Fakultet političkih nauka, 30.5.2005.
63. „Građanski identitet između akomodacije i subordinacije“, panel izlaganje na naučnoj konferenciji: Liberalizmi i fundamentalizmi u organizaciji Friedrich Naumann Stiftung i Foruma Bosnae, Sarajevo, 26-28. 4. 2004.
64. „Liberalizam i komunitarni identitet“, referat na VI Međunarodnom filozofskom kolokviju o jedinstvu i mnoštvu u Europi» Forum Bosnae, Univerzitet u Veroni, Sarajevo, 23. 7.2004.
65. „Kant, liberalizam, komunitarizam“, referat na Međunarodnoj filozofskoj konferenciji Kant danas, Goethe Institut, Fakultet političkih nauka – Sarajevo, Filozofski fakultet – Sarajevo, Filozofski fakultet – Banja Luka; Sarajevo, 15-16.10.2004.
66. „Estetika neopragmatizma“, referat na naučnom simpoziju Estetika danas u organizaciji Matice Hrvatske, Zagreb i Filozofskog fakulteta, Sarajevo, 22.4.2003.
67. „Sekularizam i religija: antagonizam ili konvergencija“, referat na naučnom skupu – 5. Međunarodnom filozofskom kolokviju «Religija i građanstvo» u organizaciji Univerziteta u Veroni i Foruma Bosnae, Sarajevo, Mostar, Dubrovnik 7- 10. 7. 2003.
68. „Bošnjaci i građansko društvo“, referat na naučnom skupu Bošnjački identitet u XX stoljeću u organizaciji BZK Preporod, Sarajevo 6 i 7.10. 2003.
69. „Liberalizam, neoliberalizam, imperija“, referat na naučnom skupu John Rawls i perspektive liberalnodemokratske misli u BiH u organizaciji Friedrich Naumann Stiftung, Sarajevo i Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, 15.11.2003.
70. „Imperija i demokratska utopija“, rad izložen na IV Međunarodnom filozofskom kolokviju: Europa između gostoljubivosti i globalizacije, Verona/Reggio Emilia, 14-15. oktobar, 2002.
71. „Etičke pretpostavke multikulturnog građanstva u BiH“, rad izložen na radnoj konferenciji projekta: Putevi demokracije i građanskog suživota u BiH: interpretacije prošlosti i perspektive budućnosti, Univerziteta u Milanu i Sarajevu, Sarajevo, 26.10.2002.
72. „Secularism vs. Collectivism“, studija izložena na međunarodnoj konferenciji “Religion and Politics“ u organizaciji Transeuropeenes, Nansen Dialogue Center i Ateljea za filozofiju, društvene znanosti i psihoanalizu u Sarajevu od 30. novembra do 2. decembra 2001.
73. „Neke teze o problemu identiteta“, javno predavanje izloženo na konferenciji “Kontroverze identiteta/BiH u razlici prema sebi i drugima“, u organizaciji Foruma Bosna i Ateljea za filozofiju, društvene znanosti i psihoanalizu, 26.2.2000. Sarajevo;
74. „Nietzsche i pragmatizam“, javno predavanje na skupu posvećenom stogodišnjici smrti Friedricha Nietzschea u organizaciji Ateljea za filozofiju, društvene znanosti i psihoanalizu, održanom 23.12.2000. u Sarajevu;
75. „Da li etičkoj koncepciji Arifa Tanovića treba utemeljenje?“, izlaganje na jubilarnom naučnom simpoziju: Sedamdesetpet godina Arifa Tanovića, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 5.12.2000.
76. “Rortyjeva kritika američke ljevice”, izlaganje u Ateljeu za filozofiju, društvene znanosti i psihoanalizu - Sarajevo, mart 1999.
77. “O koristi pragmatističkog modela 'zajednice istraživača' za razvoj demokratije“, predavanje izloženo 28.12.1999. u Pravnom centru na skupu: “Ideja otvorenog društva i budućnost BiH“, Sarajevo.

УНИВЕРЗИТЕТ ЦРНЕ ГОРЕ

Ул. Цетињска бр. 2
П. бр. 99
81000 ПОДГОРИЦА
ЦРНА ГОРА
Телефон: (020) 414-233
Факс: (020) 414-238
E-mail: rektor@cg.me

UNIVERSITY OF MONTENEGRO

UL. Cetinjska br. 2
P.O. BOX 99
81 000 PODGORICA
MONTENEGRO
Phone: (+382) 20 414-233
Fax: (+382) 20 414-238
E-mail: rektor@cg.me

Број: 08-1104
Датум: 24.06.2010. г.

Ref: FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
Date: 24.06.2010.
01 935

Na osnovu člana 75 stav 2 Zakona o visokom obrazovanju (Sl.list RCG br. 60/03) i člana 18 Statuta Univerziteta Crne Gore, Senat Univerziteta Crne Gore, na sjednici održanoj 24.06.2010. godine, donio je

ODLUKU O IZBORU U ZVANJE

Dr SONJA TOMOVIĆ bira se u akademsko zvanje redovni profesor Univerziteta Crne Gore za predmete: Politička antropologija, Estetika, Filozofija i Studije roda, na Fakultetu političkih nauka.

REKTOR

Prof. dr Predrag Miranović

Prof. dr Sonja Tomović-Šundić
Fakultet političkih nauka Univerziteta Crne Gore

BIOGRAFIJA

Dr Sonja Tomović-Šundić je redovni profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore. Primarna oblast kojom se bavi je filozofija i filozofske discipline antropologija, etika i estetika. Takođe, u okviru filozofske antropologije bavi se političkom antropologijom i kulturnom antropologijom.

Filozofski fakultet u Beogradu - smjer za Filozofiju, Sonja Tomović-Šundić upisala je 1982/83. godine i završila 1986/7. godine. Postdiplomske studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisala je 1987. i završila 1990. godine, magistarski rad odbranila u junu 1990. godine. Doktorsku disertaciju odbranila je 12. 01. 1999. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Za asistenta na Odsjeku za filozofiju i sociologiju Univerziteta Crne Gore izabrana 11. 04. 1996. godine.

Stalni radni odnos zasnovala je na Filozofskom fakultetu u Nikšiću 1989. godine, na kome je za asistenta na Odsjeku za filozofiju i sociologiju izabrana 11.04. 1996. godine. Na istom fakultetu radi i na kome radi kao asistent, docent i vanredni profesor sve do 2006. godine, kada se zaposlila na Fakultetu političkih nauka zaposlila, na kome je bila prodekan od 2009/2010. godine. Bila je i član Društvenog vijeća, Senata kao i član Upravnog odbora Univerziteta. Dekan Fakulteta političkih nauka je od 2010. do 2013. godine.

U zvanje redovnog profesora izabrana je 24.06.2010. godine na Fakultetu političkih nauka, gdje predaje: Filozofiju, Etiku, Estetiku, Političku antropologiju, Kulturnu antropologiju i Studije roda. U akademsko zvanje redovni profesor na Univerzitetu Crne Gore, izabrana je 24. 06. 2010. godine. U svom naučnoistraživačkom radu Sonja Tomović Šundić prevashodno se bavi, kako razmatranjem filozofskih učenja, tako i primjenom filozofskog znanja na društvene, političke i kulturne fenomene.

Takođe je objavila više desetina naučnih i stručnih radova, rukovodila je i sarađivala na više naučnih projekata. Učestvovala je, po pozivu na više desetina međunarodnih naučnih skupova, od kojih izdajamo naučne konferencije na Univerzitetu Oxford, zatim Fakultetu političkih nauka u Beču, Ruskoj akademiji nauka, Istanbulu, Sjedinjenim Američkim Državama, Atini, Norveškoj i Japanu. Rukovodilac je i saradnik na više naučnih projekata. Takođe, prof. dr Sonja Tomović Šundić se bavi filozofskom dramom, objavila je dvanaest knjiga dramskih tekstova i dvije knjige refleksivne poezije.

Dobitnik je priznanja Univerziteta Crne Gore za postignute rezultate i doprinos u razvoju naučnoistraživačkog, umjetničkog i stručnog rada na Fakultetu političkih nauka u 2020. godini. Rukovodilac je projekta: Problem vrijednosti, u okviru naučnoistraživačkog projekta Crna Gora u XX stoljeću – u eri kompetitivnosti, CANU, 2009. godine. Član je odbora za filozofiju i sociologiju Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, u kojoj je od 2024. godine i predsjednik Odbora za filozofiju. Član grupe za izradu etičkog kodeksa lokalnih službenika, projekat OEBS

– a, Savjeta Evrope. Rukovodilac je projekta: Identitet i vrijednosti studentske populacije u Crnoj Gori, Ministarstvo nauke i Centar za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerzitet Crne Gore (2016. godine). Glavna je urednica prvog broja časopisa CIVIS, Montenegrin of Political Science: Civis, november / januar 2012. Predavač je na Diplomatskoj akademiji, modul 2: Etika ljudskih prava, 2011 – 2013. godine. Predavač: Straniak Academy for Democracy and Human Rights, modul: Concepts, standards, strenghts, weaknesses of modern democracies, Igalo 2014. godine.

Predsjednik je Studentske nagrade – Glavni grad Podgorica – 19. decembar. Predsjednik je žirija za književnu nagradu: „Miroslavljevo jevanđelje“ i član žirija za „Trinaestojulsku nagradu“. Član je međunarodnog žirija: „Književni plamen“, pod pokroviteljstvom Maria Vargasa Ljose. Bila je izaslanica Crne Gore za REKOM i savjetnica predsjednika Crne Gore za ljudska i manjinska prava.

Autorka je brojnih studija u naučnim časopisima i tematskim zbornicama, posvećena je proučavanju filozofsko-antropoloških i etičkih pitanja, filozofiji umjetnosti i esteticici. Prof. dr Sonja Tomović Šundić je autorka više naučnih monografija, studija i knjiga iz oblasti filozofskih nauka. Najznačajnije knjige su joj: Studije i ogledi iz antropologije, Problem recepcije u savremenim estetičkim teorijama, Etika ljudskih prava, Identitet i vrijednosti, Njegoševa filozofija čovjeka, Književno stvaralaštvo Borislava Pekića, Njegošev doživljaj ljepote, Veliki Inkvizitor u djelu Dostojevskog, Aristotelovo s(hvatanje) filozofije i Platonova antropološka ideja.

Prof. dr Sonja Tomović-Šundić
Fakultet političkih nauka Univerziteta Crne Gore

BIBLIOGRAFIJA

Objavljene knjige, studije, monografije

- Tomović-Šundić, Sonja, Njegoševo poetsko bogoslovljenje, Stupovi, 1996., (studija 110 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Od književnog djela ka čitaocu, Stupovi, 1997., (knjiga 215 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Problem recepcije u savremenim estetičkim teorijama, KPZ, Podgorica, 1998., (knjiga 330 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Ogledi i studije iz antropologije, Zmaj, Novi Sad, 2004., (knjiga 280 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Danilo Kiš, Između Lovćena i Zida plača, ITP, Zmaj, Novi Sad, 2004., Cobiss str – 101 983 2599. (knjiga 177 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegoš pjesnik i mislilac, Zmaj, Novi Sad, 2006., (knjiga 345 strica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Književno – antropološki portreti, CID, Podgorica, 2007., (knjiga 187 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Petar I, vladar crnogorski, CID, Podgorica, 2008., (knjiga 148 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Etika ljudskih prava, Otvoreni kulturni forum, 2009. godine (knjiga 182 stranice)
- Tomović-Šundić, Sonja, Borhesov lavirint, CDNK, Podgorica, 2008., (knjiga 121 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Petar I (monodrama), OKF, CDNK, IS BN 978 – 86 – 85735 – 86 – 7, Cetinje 2016.
- Tomović-Šundić, Sonja, Identitet i vrijednosti, CDNK, 2010., (knjiga 102 stranice)
- Tomović-Šundić, Sonja, Horizonti Petra Lubarde, OKF, Cetinje, 2011., (knjiga 142 stranice)
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegoševa filozofija čovjeka, Narodna biblioteka Radosav Ljumović, edicija kulturna baština, Podgorica, 2016., (knjiga 502 stranice)
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegošev doživljaj ljepote, Posebna izdanja (Monografije i studije/ knjiga 147), CANU, Podgorica, 2019., (knjiga 462 stranice)
- Tomović-Šundić, Sonja, Tri drame o Njegošu, Nova knjiga, Podgorica, 2020., (knjiga 218 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Veliki Inkvizitor (drama), Nova knjiga, Podgorica, 2020. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Stavrogin (drama), Nova knjiga, 2021. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Jov (drama), Nova knjiga, Podgorica, 2020. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Ksantipa (drama), Nova knjiga, Podgorica, 2020. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Drame, Studio Mouse, Podgorica, 2020. godine (knjiga 300 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Dlanovi, (zbirka poezije), Boka F, Podgorica, godine (knjiga 398 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Uberi dan, Nova knjiga, Podgorica, 2019., (knjiga 171 stranica)

- Tomović-Šundić, Sonja, Veliki Inkvizitor u djelu Dostojevskog, Nova knjiga, Podgorica, 2021. godine (knjiga 498 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Zli dusi u viziji Dostojevskog, Nova knjiga, Podgorica, 2021. godine (knjiga 480 stranica).
- Tomović-Šundić, Sonja, Književno djelo Borislava Pekića, Posebna izdanja (Monografije i studije) CANU, Podgorica, 2021. godine (knjiga 280 stranica).
- Tomović-Šundić, Sonja, Aristotelovo (s)hvatanje filozofije, Nova knjiga, Podgorica, 2021. godine (knjiga 348 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, S(misao) i Značenje, (Rukopis predat za štampu, odobren na konkursu Ministarstva kulture, za 2021., (knjiga 328 stranica)
- Tomović-Šundić, Sonja, Pro(mjena) percepcije, Nova knjiga, Podgorica, 2023. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Isidodora i Njegoš, (monodrama). Nova knjiga, Podgorica, 2024. godine
- Tomović-Šundić, Sonja, Platonova antropološka ideja, Biblioteka Njegoš, Nikšić, 2024., (knjiga 370 stranica)

Radovi objavljeni u domaćim i međunarodnim časopisima, naučni skupovi, konferencije, simpozijumi

- Tomović-Šundić, Sonja, Izvorna saglasnost poezije i bogoslovljenja kod Njegoša, str. 831 – 858. Enciklopedija Njegoš, prvi tom. Glavni urednik Slobodan Tomović, Fondacija Njegoš, CID, Podgorica, 1999.
- Tomović-Šundić, Sonja, Poslanice Svetog Petra: između samovolje i poslušanja, Matica, časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, br. 32 / 33 / 2007, Podgorica, str. 197 – 250.
- Tomović-Šundić, Sonja, Književni svijet Milorada Pavića, Riječ, časopis za nauku o jeziku i književnost X / 1 – 2 (2004.), str. 166 – 182.
- Tomović-Šundić, Sonja, Pješčanik Danila Kiša, Ars, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, br. 6 / 2009 YU ISSN 0252 – 6731 , str. 1 – 18.
- Tomović-Šundić, Sonja, Umjetnost je simbol, Ars, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja (2009), YU ISSN 0352 – 6731 , str. 1-18.
- Tomović-Šundić, Sonja, Petar I svetac i vladar, Istorijski zapisi, br. LXXXIX, br. 1 – 4, 2006, ISSN 0353, str 7 – 54.
- Tomović-Šundić, Sonja, Estetika Istoka i Zapada u djelu Orhana Pamuka, Riječ, časopis za književnost 1 / 2009, ISSN 0354 – 6039, 133 – 147.
- Tomović-Šundić, Sonja, Sokratovo pravo na slobodno mišljenje, Luča, časopis za filozofiju, 2009, YU ISSN 0352, str. 1 – 28.
- Tomović-Šundić, Sonja, Fikcionalnost i stvarnost u Borhesovoj književnosti, Riječ, časopis za nauku o jeziku i književnost. Institut za književnost Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2002, str. 62 – 69.
- Tomović-Šundić, Sonja, Estetika ružnog Miodraga Bulatovića, Luča, časopis za filozofiju i sociologiju, izdavači: Društvo filozofa Crne Gore i Društvo sociologije Crne Gore i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću 20 / 1 (2003) 5 do 6, YU ISSN 0352 – 49773 str. 118 – 128.
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegošev Gorski vijenac, u Zbornik radova sa naučnog skupa Dinastija Petrović Njegoš, CANU, Podgorica, 2001., ISBN 86 – 7215 – 126 – 7 G 3 / str. 111 – 120.

- Tomović-Šundić, Sonja, Problem recepcije u savremenim estetičkim teorijama, Riječ, časopis za književnost 2/ 2003 Nikšić 71 – 75.
- Tomović-Šundić, Sonja, Luča i Gorski vijenac, Istorijski zapisi, izdavač: Istorijski institut Crne Gore, godina LXXIV, 3 – 4 / 2001, Podgorica, str. 10 – 21.
- Tomović-Šundić, Sonja, Stvaralačka uloga čitaoca i književna kritika danas, (Međunarodni zbornik radova) izdavač: Društvo za strane jezike, Podgorica
- Tomović-Šundić, Sonja, Lego ergo sum, Ars, časopis za književnost i društvena pitanja, godina VII, br. 6 (2004), 81 – 92 YU ISSN 0352 -6731 str. 28 – 34.
- Tomović-Šundić, Sonja, Pješčanik Danila Kiša, Ars, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, br. 6 / 2009 YU ISSN 6252 – 6731 str. 1 – 18.
- Tomović-Šundić, Sonja, Etika ljudskih prava, u Zborniku radova Religija i ljudska prava, (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 2020).
- Tomović-Šundić, Sonja, All Human Rights for all, National Reconciliation, Inter – Ethic and Inter - Confessional Tolerance, in the Balkans, Bar (ECPD) 2009, IS BN, 978 – 86 – 7236 – 056 – 1 str. 215 – 258.

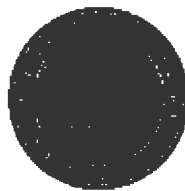
Učešće na naučnim skupovima

- Tomović-Šundić, Sonja, Ethics and Migration, Migration Challenges, European center for security studies, Budva, Montenegro 24 – 26 February
- Tomović-Šundić, Sonja, Esthetics and artistic, in modern and postmodern art and culture, The 2nd International Conference on Philosophy, Athens Institute for education and Reserch, June 4 – 5, 2007 (Atina).
- Tomović-Šundić, Sonja, Filozofski problem, vrijednosti, Regionalni interdisciplinarni simpozij o značaju Srednjoevropskog identiteta, Universitat Wien, austrijski kulturni Forum, IUC, Dubrovnik, 2008, zbornik Zur mittelenropäischer identitet, 43 – 61, Frankfurt 2010.
- Tomović-Šundić, Sonja, Inter-religijski dijalog, Prva ECPD Međunarodna škola Multikulturalizam, država i crkva, dijalog i tolerancija, Bar, 2008.
- Tomović-Šundić, Sonja, Nacionalni autoritet i politički mit, Naučni skup u organizaciji: Fondacija Heinrich Böll, Alternativna akademska agenda, Fakultet političkih nauka Beograd, 2008.
- Tomović-Šundić, Sonja, Is Montenegro ready for Europe, the Conference Montenegro in 21 century, Institute for the Danube region and Central Europe (IDM), Institute for political science, University of Vienne, Beč, 2009.
- Tomović-Šundić, Sonja, Problem ljudskih prava, Naučni skup: Ljudska prava u savremenom svijetu, Christian Cultural Centre, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 28 april 2009.
- Tomović-Šundić, Sonja, Ethics, politics and Values, The International Conference, 19 – 21, November 2010, Podgorica, Montenegro u Zbornik radova CANU 2010 , str. 51 – 58.
- Tomović-Šundić, Sonja, Mediji i njihova uloga u savremenom društvu, Naučni skup Obrazovanje i mediji, CANU, Podgorica, 21 decembar 2006.
- Tomović-Šundić, Sonja, Dominantni pozorišni projekti tokom druge polovine XX vijeka u Crnoj Gori, Naučni skup: Pozorište u Crnoj Gori u drugoj polovini XX vijeka, CANU, 2006.

- Tomović-Šundić, Sonja, Proza Danila Kiša, Manifestacija Dani Danila Kiša u savremenom ključu čitanja, Budva, 2005.
- Tomović-Šundić, Sonja, Duhovne karakteristike Crnogoraca u djelu Pavla Rovinskog, Naučni skup Pavle Rovinski i Crna Gora, CANU, 13 decembar 2006.
- Tomović-Šundić, Sonja, The phundamental phenomen of language and culture, Druga internacionalna konferencija Jezik i kultura, u organizaciji Moskovskog instituta za strane jezike i Ruske akademije nauka, (Moskva, septembar 2003.)
- Tomović-Šundić, Sonja, Evel, law and state, The First global conference, State and Evel, Mansfield College, Oxford, (England) 14 – 17 july 2004.
- Tomović-Šundić, Sonja, Prognoza u medicini, etički i pravni aspekt, Drugi Međunarodni skup, Medicina u pravosuđu, Budva – Bečići 22 do 26. 05. 2002.
- Tomović-Šundić, Sonja, Antropološka studija roda, Međunarodna konferencija: Studije Roda, iskustva, planovi, perspektive. Organizator: Centar za ženske studije, Univerziteta u Oslu i Univerzitet Crne Gore (Budva, 2001.)
- Tomović-Šundić, Sonja, Funkcija vremena u modernoj umjetnosti, Naučni skup vrijeme i progres, CANU, Podgorica, 2002.
- Tomović-Šundić, Sonja, Diferencija između receptivnog i kreativnog akta, Naučni skup: Estetika na granici milenijuma, (21 naučni skup estetičkog društva Srbije) Beograd, 21. 12 . 2001.
- Tomović-Šundić, Sonja, Vavilonska kula jezika: Osmi filozofski simposion Jezik i stvarnost, Nikšić – Cetinje – Kotor 2003.
- Tomović-Šundić, Sonja, Filozofija globalizma, Međunarodna naučna konferencija Globalizam naspram nacionalizma, 2–3 novembar, CANU, Podgorica, 2017.
- Tomović-Šundić, Sonja, Estetika i poetika u književnom djelu Danila Kiša, Međunarodni Naučni skup Danilo Kiš osamdeset godina od rođenja, (1935 – 2015), CANU, Podgorica, 2015.
- Tomović-Šundić, Sonja, Etika i rodna ravnopravnost, Conference Gender equality index – Montenegro, Podgorica, 2020.
- Tomović-Šundić, Sonja, Panel Discusion on South East Europe presented to the St. Edward's University community, Kozmetsky Center, St. Edward's University, Austin, Texas, United States, (USA), 2014.
- Tomović-Šundić, Sonja, Smisao estetske kulture za čovjeka, Filozofsko – estetičko društvo Srbije, Beograd, 2017.
- Tomović-Šundić, Sonja, Political Anthropologie, Peace Boat, International Ngo in Special Consultative Status with the Economic and Social Council of the United Nations (ECOSOC) Tokyo, Japan – Podgorica, 2015.
- Tomović-Šundić, Sonja, Identitet i vrijednosti, Međunarodni Naučni skup O identitetu, CANU, Podgorica, 2013.
- Tomović-Šundić, Sonja, Social Democracy as a path towards Confidence building in the Balkans, Conference Social Democracy in changing Time: Solidarity and Prosperity in the Balkans, Istanbul, Novembar 2012.
- Tomović-Šundić, Sonja, Theoretical discussion, The Third International Scientific – Expert Conferences Media and PR, Bijelo Polje, Montenegro 2015.
- Tomović-Šundić, Sonja, Rodna ravnopravnost, Religija, žene – obrazovanje, NANDI, Beograd, 2014.

- Tomović-Šundić, Sonja, Kriza konstitucionalizma, Udruženje za političke nauke Srbije (UPNS) i Fakultet političkih nauka, Sabor politikologa – godišnja međunarodna naučna konferencija, Beograd, 2014.
- Tomović-Šundić, Sonja, Predavanje o Danilu Kišu, Danilo Kiš, život i literatura, Kulturni centar Srbije i Crne Gore, 10 maj 2006 (Pariz).
- Tomović-Šundić, Sonja, Predavanje o Petru Lubardi, „Omaž slikaru Petru Lubardi“, CANU 2017.
- Tomović-Šundić, Sonja, „Ljudska prava“, naučna konferencija – „Basic human rights“, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ulcinj, Crna Gora 2018.
- Tomović-Šundić, Sonja, „Promoting Human Rights and Minority protection in South East Europe“, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, i Sigurnosne studije, Medulin 2012.
- Tomović-Šundić, Sonja, „Uloga manjina u savremenim društvima“, Međunarodna naučna konferencija: „Nacionalne manjine u demokratskim društvima“, Centar za sigurnosne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Brioni 2016.
- Tomović-Šundić, Sonja, Humanites and global civilization in Humanites and the Contemporary world Volume 11,6, Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Podgorica,
- Tomović-Šundić, Sonja, Etička dimenzija obrazovanja, Konferencija: Religija – žene – obrazovanje, između duhovnosti i politike, Beograd, 2002.
- Tomović-Šundić, Sonja, Misao Fjodora Mihailoviča Dostojevskog, Naučni skup Dva vijeka od rođenja Dostojevskog, Filozofski fakultet Nikšić, 2021.
- Tomović-Šundić, Sonja, Postoje li velike ideje zbog kojih treba ubijati, u Zbornik radova o Borislavu Pekiću, CANU.
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegoš i Venecija, 2021, str. 199 – 214 , u ARS, časopis za književnost, kulturu i društvu, pitanja, br. 3. Podgorica 2017.
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegošev estetski doživljaj italijanske kulture, u Zbornik radova, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2017. Str. 143 – 181 .
- Tomović-Šundić, Sonja, Gvozdenović, K. Conceptual Metaphors in Political Discourse: State is Women – Women is Construction, The Asian Conference on Language (AC L 2020), Tokyo, Japan, March 29 April 01, 2020.
- Tomović-Šundić, Sonja, Gvozdenović, K. Metaphors of unity as a discourse of national identity – case study from Montenegrin political speeches, Paper presented at the Metaphorical creativity in a multilingual world. The 13 th conference for the Association Researching and Applying Metaphor (RaAM), HAMAR, Norway, 18 – 21 June 2020.
- Tomović-Šundić, Sonja, Legal and ethnical aspects of Violent extremism and terrorism, International Conference How to Deal with Uncertainties In Increasingly Complex environment? Covid-19 and Geopolitical Crisis - The New Cartography of Risk and Crisis, September 29 - 30, Cavtat, Croatia, 2022.
- Tomović-Šundić, Sonja, Promocija knjige Književno stvaralaštvo Borislava Pekića, Fesk, Kotor, 2022.
- Tomović-Šundić, Sonja, Mediji i sloboda u svijetlu Platonovog mita o pećini, Konferencija, Mediji i sloboda, estetičko društvo Srbije, Beograd 2022.
- Tomović-Šundić, Sonja, Promjena političke kulture, Međunarodna naučna konferencija, Institut društvenih nauka, 27 - 29 oktobar, Beograd, 2022.
- Tomović-Šundić, Sonja, Naučna konferencija, Stefan Mitrov Ljubiša u krugu tumačenja, Osobenost pripovijedanja Stefana Mitrova Ljubiše, Nikšić, 2022.

- Tomović-Šundić, Sonja, Diplomatsko-pravna djelatnost Vojvode Gavra, Pravni zbornik, Podgorica, 2023. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Mediji i fluidni identitet, Filozofija medija, Beograd, 2023. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Značaj Kantove filozofije morala u razumijevanju biotehničkih problema, Godišnji simpozijum Hrvatskog filozofskog društva, Zagreb, 23 - 25 studenog 2023. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Objašnjenje i razumijevanje u Aristotelovom tumačenju, Simpozijum Objašnjenje i razumijevanje u filozofiji, Filozofski fakultet - Srpska akademija nauka, 2023. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Filozofsko - književni aspekt Luče mikrokozma, CANU, Podgorica, 2023. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Filozofija u Luči, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, (predavanje), 2023. godina.
- Tomović-Šundić, Sonja, Njegoševa filozofija čovjeka, Mediteranski korijeni filozofije, Simpozijum, Split, 2024. godine.
- Tomović-Šundić, Sonja, Pojam dužnosti kao ključ za razumijevanje Kantove ideje svjetskog mira, ANUBIH, Sarajevo, 2024. godine.

Sveučilište u Zagrebu

REPUBLIKA HRVATSKA

Na temelju članka 21. i 84. Statuta Sveučilišta u Zagrebu,
sukladno članku 93. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju,
na prijedlog Povjerenstva za utvrđivanje kriterija i potvrdu izbora u zvanje,

Senat Sveučilišta u Zagrebu potvrđuje da je

dr. sc. **HRVOJE JURIĆ**

izvanredni profesor
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
izabran u znanstveno-nastavno zvanje

**REDOVITOGA
PROFESORA**

u znanstvenom području humanističkih znanosti,
znanstveno polje: filozofija
znanstvena grana: etika

Klasa: 640-03/19-07/156
Urbroj: 380-020/284-19-2
Zagreb, 15. listopada 2019.

REKTOR

prof. dr. sc. Damir Boras

Prof. dr Hrvoje Jurić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Biografija

Hrvoje Jurić rođen je 4. 8. 1975. u Bihaću (Bosna i Hercegovina), gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Od 1993. do 1998. studirao je filozofiju i komparativni studij hrvatske kulture na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirao s radom na temu Praktična filozofija i filozofijska hermeneutika Hans-Georga Gadamera (mentor: prof. dr. sc. Ante Pažanin). Akademske godine 1998./1999. upisao je poslijediplomski studij filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je doktorirao 2007. obranivši disertaciju pod naslovom Etika odgovornosti Hansa Jonasa (mentor: prof. dr. sc. Ante Čović).

Od 2000. je zaposlen na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, najprije kao znanstveni novak na projektu „Bioetika i filozofija“, a potom i kao mlađi asistent, asistent i viši asistent na Katedri za etiku. 12. 11. 2009. izabran je u znanstveno-nastavno zvanje docenta, 18. 12. 2013. u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora, a 15. 10. 2019. u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora u znanstvenom području humanističkih znanosti, znanstvenom polju filozofije i znanstvenoj grani etike. Od zaposlenja do danas kontinuirano je sudjelovao u izvedbi nastave iz etičkih i bioetičkih predmeta i kolegija na preddiplomskom i diplomskom studiju filozofije, inovirajući pritom sadržaje postojećih predmeta i kolegija te koncipirajući nove. Od akademske godine 2012./2013. sudjeluje i u izvedbi nastave na poslijediplomskom doktorskom studiju filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Od akademske godine 2015./2016. je predstojnik Katedre za etiku u Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, od akademske godine 2016./2017. do akademske godine 2019./2020. bio je pročelnik Odsjeka za filozofiju, a od akademske godine 2020./2021. je voditelj Doktorskog studija Filozofija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Od 2010. do 2024. bio je mentor 94 obranjena diplomskih rada i 12 obranjenih doktorskih disertacija u znanstvenom polju filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Gostujući je predavač na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 2008., na Zdravstvenom veleučilištu u Zagrebu od 2011., na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Splitu te u Arnigdala centru u Zagrebu (program „Propedeutika psihoterapije“) od 2021.. Kao gostujući predavač održavao je predavanja i u Centru za ženske studije u Zagrebu od 2011. do 2017. (obrazovni program „Ženski studiji“), na Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, na Pravnom fakultetu Univerziteta u Bihaću, te u udruzi GONG iz Zagreba (obrazovni program „Građanska pismenost“, 2012.). U sklopu CEEPUS-ove mreže „Filozofija i interdisciplinarnost“ gostujuća je predavanja održavao na sveučilištima u Tuzli, Zenici, Skopju i Tetovu. U zimskome semestru akademske godine 2020./2021. i zimskome semestru akademske godine 2023./2024. bio je gostujući profesor na Katoličkom privatnom sveučilištu u Linzu kao nositelj i izvođač kolegija „Bioethics: Historical and Topical Approach“.

Od 2000. do 2019. bio je suradnik-istraživač u jedanaest nacionalnih (hrvatskih) i internacionalnih znanstvenih projekata. Nadalje, bio je voditelj sedam znanstvenih istraživanja koja su se provodila na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s potporom Sveučilišta: „Teorijska uporišta i praktičke implikacije europske bioetike“ (2015., 2016., 2017. i 2018.), „Odnos prirode i kulture u perspektivi integrativne bioetike“ (2019.), „Zdravlje i znanje u perspektivi filozofije i informacijskih znanosti: primjer pandemije koronavirusa“ (2020.), „Sistematizacija, analiza, interpretacija i kritika osvrta na pandemiju koronavirusa u hrvatskoj humanističkoznanstvenoj i društvenoznanstvenoj literaturi“ (2022. i 2023.) i „Filozofija Immanuela Kanta u novim kontekstima“ (2024.). S prof. dr. sc. Thomasom Sörenom Hoffmannom bio je voditelj međunarodnog znanstvenog projekta „Öffentliches Gesundheitswesen und die Herausforderungen des epidemiologischen Notstands aus Sicht der Integrativen Bioethik: Ein deutsch-kroatischer Ländervergleich“ (2021.–2022.), koji su financirali njemačka zaklada DAAD i Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. S prof. dr. sc. Tomažom Grušovnikom je voditelj međunarodnog znanstvenog projekta „Etika životinja: prema održivoj međuvrsnoj zajednici“ (2023.–2024.), koji financiraju javna agencija za istraživačku djelatnost Republike Slovenije i Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

Od osnivanja, 2013., suradnik je i tajnik Centra za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, čiji je voditelj postao 2018. Od 2014. je suradnik i glavni tajnik, a od 2018. i zamjenik voditelja Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku, koji je proglašen 2014. odlukom ministra znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske te se ostvaruje pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao instituciji nositeljici Centra. Od osnivanja 2017. godine, voditelj je Sveučilišnog centra za integrativnu bioetiku Sveučilišta u Zagrebu.

U dva navrata (2005. i 2007.) bio je na studijskom boravku na Ruhrskom sveučilištu u Bochumu (Njemačka).

Sudjelovao je s izlaganjima na više od 150 domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova, a na dvadesetak drugih domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih skupova sudjelovao je kao slušač i diskutant. Osim toga, održao je u Hrvatskoj i inozemstvu osamdesetak javnih predavanja o filozofijskim, znanstvenim i društveno-političkim temama, te sudjelovao kao izlagač na brojnim javnim tribinama i promocijama knjiga.

Tijekom preddiplomskog studija bio je jedan od osnivača te pomoćni urednik (1996.–1997.) i glavni urednik (1997.–1998.) časopisa za filozofiju studenata Hrvatskih studija Scopus, kao i član uredništva „Biblioteke Scopus“ (1997.–1998.). Od 1999. do 2006. bio je pomoćni urednik časopisa Filozofska istraživanja i Synthesis philosophica, te biblioteke „Filozofska istraživanja“ pri Hrvatskom filozofskom društvu, a od 2006. nadalje je zamjenik glavnog i odgovornog urednika navedenih časopisa i biblioteke. Od 1998. do 2004. bio je izvršni urednik biblioteke „Bioetika“ u zagrebačkoj izdavačkoj kući Pergamena. Također je član uredništva znanstvenih časopisa Jahr (od osnivanja 2010. do 2021., a od 2021. član savjeta časopisa), The Holistic Approach to Environment (od osnivanja 2011.), In medias res (od osnivanja 2012. do 2020.), Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti (od osnivanja 2015.), Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (od 2018.), JAIH – Journal of Artificial Intelligence Humanities (od 2023.) te Anthropos (od 2023.), kao i član uredništva internetskog časopisa H-alter (2005.–2010.) te savjeta časopisa Novi Plamen (2007.–2012.).

Uredio je više od 60 programskih publikacija za domaće i međunarodne znanstvene skupove, većinom one u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva i Hrvatskog bioetičkog društva, kao i nekoliko drugih publikacija.

Od 2002. do 2006. godine bio je glavni tajnik, a od 2007. nadalje član Organizacijskog odbora međunarodne znanstveno-kulturne manifestacije Dani Frane Petrića, koja se svake godine u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva održava u Cresu. Od osnivanja 2002. godine, glavni je tajnik međunarodne znanstveno-kulturne manifestacije Lošinjski dani bioetike, koja se svake godine održava u Malom Lošnju u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva, Hrvatskog bioetičkog društva i Grada Malog Lošinja. Od 2008. do 2010. godine bio je koordinator međunarodne konferencije Südosteuropäisches Bioethik-Forum / Southeast European Bioethical Forum (Opatija, 2008.; Sarajevo, 2009.; Beograd, 2010.). Uz to je bio član organizacijskih i programskih odbora u dvadesetak domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova, tajnik organizacijskih i programskih odbora u dvadesetak međunarodnih znanstvenih skupova, te predsjednik organizacijskog odbora u šest međunarodnih znanstvenih skupova i jednom domaćem znanstvenom skupu. 2009., 2010., 2011. i 2013. bio je autor i voditelj projekta „Bioetika – pitanja života i smrti“ u zagrebačkom Centru za kulturu Trešnjevka, u okviru kojega su održavana javna predavanja i diskusije o bioetičkoj problematici.

Član je Hrvatskog filozofskog društva od 1999. godine. 1999. i 2000. bio je član Upravnog odbora i tajnik Hrvatskog filozofskog društva, od 2002. do 2021. obnašao je dužnost administrativnog tajnika Hrvatskog filozofskog društva, a 2021. i 2022. bio je predsjednik Hrvatskog filozofskog društva. Od 2007. je član Odbora za međunarodnu suradnju Hrvatskog filozofskog društva, a od 2012. član Odbora za arhivu Hrvatskog filozofskog društva. Od osnivanja, 2000., član je Hrvatskog bioetičkog društva, gdje je od 2012. do 2016. djelovao kao član Upravnog odbora, od 2013. kao voditelj zagrebačke podružnice Društva, a od 2016. do 2020. kao predsjednik Društva. Od osnivanja 2001., član je Hrvatskog društva za analitičku filozofiju. Također je, od 2011., počasni član Bioetičkog društva Srbije.

Na različite je načine surađivao i s nekim drugim znanstvenim, kulturnim i socijalnim organizacijama, inicijativama i projektima. Također redovito gostuje kao stručnjak u raznim radijskim i televizijskim emisijama te je dao veliki broj intervjuja i izjava za domaće i strane medije.

Područja njegova znanstvenog i stručnog interesa su: praktička filozofija, etika, bioetika, filozofija tehnike, filozofija prirode, filozofija medija, filozofijska hermeneutika, feministička i rodna teorija, te socijalno-politička problematika.

Prof. dr Hrvoje Jurić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Bibliografija

Autorske knjige

- Etika odgovornosti Hansa Jonasa, Pergamena, Zagreb, 2010. (ISBN: 978-953-6576-33-3).
- Iskušenja humanizma, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2018. (ISBN: 978-953-164-183-8).
- Tekst i kontekst bioetike, Pergamena – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb, 2019. (ISBN: 978-953-657-663-0).
- Euforija i eutanazija. Akutni zapisi o kroničnim problemima, Sandorf – Mizantrop, Zagreb, 2019. (ISBN: 978-953-351-154-2).
- Pandemija kao simptom, DAF, Zagreb, 2021. (ISBN: 978-953-6956-58-6).
- Filozofija. Udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazija [s Katarinom Stupalo], Školska knjiga, Zagreb, 2021., 2022. (ISBN: 978-953-0224-64-3).
- Iskušenja humanizma. Drugo, dopunjeno izdanje, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2023. (ISBN: 978-953-164-210-1).

Uredničke knjige

- Filozofija i rod [zbornik radova], ur. Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2005. (ISBN: 978-953-164-096-3).
- Filozofija i mediji [zbornik radova], ur. Hrvoje Jurić, Sead Alić, Hrvatsko filozofsko društvo – Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, Zagreb, 2014. (ISBN: 978-953-164-153-1).
- Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja [zbornik radova], ur. Ante Čović, Hrvoje Jurić, Pergamena – Hrvatsko filozofsko društvo – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb, 2019. (ISBN: 978-953-6576-77-7).
- Nikola Visković: pravo – politika – bioetika. Zbornik povodom osamdesetog rođendana [zbornik radova], ur. Josip Guć, Hrvoje Jurić, Pergamena – Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar za integrativnu bioetiku – Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb – Split, 2020. (ISBN: 978-953-6576-72-2; 978-953-352-050-6).
- Praktička ontologija. Povodom 70 godina Lina Veljaka [zbornik radova], ur. Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, Marija Selak Raspudić, Hrvatsko filozofsko društvo – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022. (ISBN: 978-953-164-208-8).
- Leben in postpandemischen Zeiten [zbornik radova], ur. Hrvoje Jurić, Marcus Knaup, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2024. (ISBN: 978-3-8260-9060-8).

Znanstveni članci

- Princip očuvanja života i problem odgovornosti, *Filozofska istraživanja*, 18 (1998) 4, br. 71, str. 895–900.
- (Ne)mogućnost jedne sveobuhvatne poetike, u: Ljerka Schiffler (ur.), *Zbornik o Frani Petriću*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1999. (ISBN: 978-953-164-053-X), str. 405–413.
- Filozofijska hermeneutika i praktična filozofija Hans-Georga Gadamera, *Filozofska istraživanja*, 20 (2000) 4, br. 79, str. 615–650.

- Najranija recepcija Heideggerove filozofije kod nas: Vladimir fra Kruno Pandžić, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije*, Institut za filozofiju, Zagreb, 2000. (ISBN: 978-953-96113-4-2), str. 377–395.
- Priroda i etika, u: Sedra rijeke Une i Una bez sedre (posebno izdanje časopisa *Nauka i razvoj u praksi*, br. 4, 2000.), Privredna komora Unsko-sanskog kantona – Društvo „Unski smaragd“, Bihać, 2000., str. 101–112.
- Gadamer o odnosu teorije i prakse u filozofiji i medicini, u: Damir Barbarić, Tomislav Bracanović (ur.), *Gadamer i filozofijska hermeneutika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001. (ISBN: 978-953-150-613-2), str. 145–176.
- Mora li tubitak jesti? Heideggerova analiza tubitka i Jonasova filozofijska biologija, *Filozofska istraživanja*, 22 (2002) 1, br. 84, str. 37–53.
- Etika i politika, bioetika i biopolitika, *Socijalna ekologija*, 11 (2002) 3, str. 233–244.
- Rađanje s predumišljajem. Ili: Sjećaš li se Louise Brown?, *Treća*, 4 (2002) 2, str. 128–151.
- Tko i što je čovjek? Napomene uz povijest ograničavanja pojma 'čovjek', *Filozofska istraživanja*, 23 (2003) 3, br. 90, str. 753–760.
- Utopie – Anti-Utopie – Post-Utopie – Utopie. Zu Jonas' Kritik des marxistischen Utopismus, *Synthesis philosophica*, 18 (2003) 1–2, br. 35–36, str. 207–225; također: Utopija – anti-utopija – post-utopija – utopija. Uz Jonasovu kritiku marksističkog utopizma, *Filozofska istraživanja*, 23 (2003) 4, br. 91, str. 1141–1156.
- Philosophische Zeitschriften in Kroatien von den 90er Jahren des 20. Jahrhunderts bis heute, u: Georgi Kapriev (ur.), *Philosophie in Südosteuropa. Stand der Forschung und der Veröffentlichungen*, Iztok-Zapad, Sofia, 2004. (ISBN: 954-321-034-9), str. 65–78.
- Kangrgina riječ o zavičaju, *Filozofska istraživanja*, 24 (2004) 3–4, br. 94–95, str. 757–762.
- Svijet kao samovolja i predrasuda. Schopenhauer o spolnosti i o ženama, *Filozofska istraživanja*, 25 (2005) 4, br. 99, str. 791–804.
- Utjecaj Katoličke crkve u Hrvatskoj na politiku reproduktivnih i seksualnih prava i zdravlja [s Marinom Škrabalo], u: Simona Goldstein (ur.), *Otvorenost društva – Hrvatska 2005.*, Institut Otvoreno društvo, Zagreb, 2005. (ISBN: 978-953-950-920-3), str. 166–198.
- Utopija – anti-utopija – post-utopija – utopija. Ili: utopija, filozofija i društveni život, *Arhe*, 2 (2005) 1, br. 3, str. 217–225.
- Rasprava o knjizi Utopija i inauguralni paradoks Gordane Bosanac [s Gordanom Bosanac, Linom Veljakom i Marijanom Krivakom], *Filozofska istraživanja*, 26 (2006) 1, br. 101, str. 137–149.
- Zdravlje i vrijednosti, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 2 (2006) 6; također u: Ana Borovečki, Slobodan Lang (ur.), *Javno zdravstvo, etika i ljudska prava*, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Zagreb, 2010. (ISBN: 978-953-6255-42-9), str. 104–108.
- Žene i priroda. Prilozi za kritiku ekofeminizma, u: Ankica Čakardić, Ana Jelušić, Daniela Majić, Tanja Ratković (ur.), *Kategorički feminizam. Nužnost feminističke teorije i prakse*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2007. (ISBN: 978-953-6955-13-8), str. 97–110.
- Contemporary Croatian Philosophy [s Mislavom Kukočem], u: Maija Kule (ur.), *Philosophy Worldwide: The Current Situation. Materials for the International Cooperation and Philosophical Encounters*, FISP – University of Latvia, Riga, 2007. (ISBN: 978-9984-624-51-8), str. 102–115.
- Stützpunkte für eine integrative Bioethik im Werk Van Rensselaer Potters, u: Ante Čović, Thomas Sören Hoffmann (ur.), *Integrative Bioethik / Integrative Bioethics*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2007. (ISBN: 978-3-89665-372-7), str. 68–92; također: Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera, u: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi*

suvremene civilizacije, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007. (ISBN: 978-9958-9124-0-5), str. 77–99; također u: Ana Borovečki, Slobodan Lang (ur.), Javno zdravstvo, etika i ljudska prava, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Zagreb, 2010. (ISBN: 978-953-6255-42-9), str. 33–53; također: Potpignite točki za integrativnata bioetika vo deloto na Van Renselar Potter, Filozofija, br. 31, 2011., str. 19–31; također: The Footholds of an Integrative Bioethics in the Work of Van Rensselaer Potter, *Facta Universitatis*, 15 (2017) 2, str. 127–144.

- Uz Život životinjâ J. M. Coetzeeja i replike na nj, *Tvrđa*, br. 1–2, 2003., str. 325–330.
- Bioetika u Hrvatskoj [s Ivanom Zagorac], *Filozofska istraživanja*, 28 (2008) 3, br. 111, str. 601–611; također u: Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski (ur.), *Hrestomatija hrvatskoga medicinskog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016. (ISBN: 978-953-270-102-9), str. 323–332.
- Humanizam, transhumanizam i problem rodno-spolne drugosti, *Treća*, 10 (2008) 1, str. 27–44.
- Ugrožavanje prirode i kulture kao izazov za bioetiku i multikulturalizam, *Philological Studies*, 6 (2008) 1, str. 1–9.
- Životinjska duša i životinjska prava. Pitanja i odgovori (o) filozofiji Hansa Jonasa, *Arhe*, 6 (2009) 2, str. 107–120; također: Tierseele und Tierrechte. Fragen und Antworten zur Philosophie Hans Jonas', u: Walter Schweidler (ur.), *Wert und Würde der nichtmenschlichen Kreatur / Value and Dignity of the Nonhuman Creature*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2010. (ISBN: 978-3-89665-466-3), str. 111–123.
- Euthanasia in the Context of Croatian Healthcare System, Legislation and Bioethical Discussions, u: Brigitte E. S. Jansen, Nada Gosić (ur.), *Croatia: Politics, Legislation, Patient's Rights and Euthanasia*, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, München, 2011. (ISBN: 978-3-86306-715-1), str. 93–117.
- O djelu i liku filozofa i profesora Ante Pažanina, *Filozofska istraživanja*, 31 (2011) 3, br. 123, str. 491–498.
- Odgovornost za dijete kao paradigma bioetičke odgovornosti, u: Ante Čović, Marija Radonić (ur.), *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, Pergamena – Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, Zagreb, 2011. (ISBN: 978-953-6576-46-3), str. 49–62.
- Crucifixion of the Identity: Persons and Beings, Bodies and Genes, u: Sibila Petlevski, Goran Pavlić (ur.), *Spaces of Identity in the Performing Sphere*, *Fraktura – Akademija dramske umjetnosti*, Zagreb, 2011. (ISBN: 978-953-266-311-2), str. 163–187.
- Feminism in the Light of the Bioethical Pluri-Perspectivism, u: Ante Čović (ur.), *Integrative Bioethik und Pluriperspektivismus / Integrative Bioethics and Pluri-Perspectivism*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2011. (ISBN: 978-3-89665-503-6), str. 237–243.
- Hans Jonas' Integrative Philosophy of Life as a Foothold for Integrative Bioethics, *Jahr*, 2 (2011) 4, str. 511–520.
- Multi-Disciplinarity, Pluri-Perspectivity and Integrativity in the Science and the Education, *The Holistic Approach to Environment*, 2 (2012) 2, str. 85–90.
- Odjeća, tijelo bez odjeće, golo tijelo, tijelo. Golotinja u suvremenoj umjetnosti, u: Irfan Hošić (ur.), *Odjeća kao simbol identiteta*, Univerzitet u Bihaću, Tehnički fakultet, Bihać, 2012. (ISBN: 978-9958-624-3-9), str. 99–115.
- Privatisation of Life, u: Walter Schweidler (ur.), *Bioethik – Medizin – Politik / Bioethics – Medicine – Politics*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2012. (ISBN: 978-3-89665-568-4), str. 97–104.

- Bioetički aspekti upravljanja vodnim dobrima [s Tomislavom Krznarom], u: Mile Beslić, Dario Ban (ur.), *Aktualna problematika u vodoopskrbi i odvodnji*, Revelin, Ičići, 2012. (ISBN: 978-953-57074-0-0), str. 497–504.
- Ekofeminizam vs. ekologija za žene, u: Rada Drezgić, Daša Duhaček, Jelena Vasiljević (ur.): *Ekofeminizam: nova politička odgovornost*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2012. (ISBN: 978-86-82417-33-0), str. 42–61.
- Anarhizam i marksizam u perspektivi „praxis-filozofije“, u: Dragomir Olujić Oluja, Krunoslav Stojaković (ur.), *Praxis – društvena kritika i humanistički socijalizam*, Rosa Luxemburg Stiftung, Beograd, 2012. (ISBN: 978-86-88745-04-8), str. 173–200.
- Od Hirošime do Fukušime: nuklearna tehnologija nekoć i danas, u: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2012. (ISBN: 978-9958-9124-2-9), str. 19–31.
- Whitmanovo proročanstvo. O poeziji, medijima i demokraciji, u: Hrvoje Jurić, Sead Alić (ur.), *Filozofija i mediji*, Hrvatsko filozofsko društvo – Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, Zagreb, 2014. (ISBN: 978-953-164-153-1), str. 395–406.
- Scientific De(con)struction and Artistic (Re)construction of the Body, u: Claudia Bosse (ur.), *Struggling Bodies in Capitalist Societies (Democracies)*, Vienna: Cheap Method Edition, 2014. (ISBN: 978-2-940524-13-6), str. 74–80.
- Samoupravljanje – prije i poslije socijalizma, u: Lino Veljak (ur.), Gajo Petrović, filozof iz Karlovca, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2014. (ISBN: 978-953-164-172-2), str. 101–112.
- From the Notion of Life to an Ethics of Life, *Synthesis philosophica*, 30 (2015) 1, br. 59, str. 33–46.
- „Majka i nerođeno dijete“ – jedan ili dva pacijenta?, u: Vladimir Blagaić, Jozo Čizmić (ur.), *Pravni, etički i medicinski aspekti suvremenog vođenja poroda. Zbornik radova sa simpozija s međunarodnim sudjelovanjem*, Klinika za ginekologiju i porodništvo Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Kliničke bolnice „Sveti Duh“, Zagreb, 2016. (ISBN: 978-953-6201-20-4), str. 61–67.
- Nova etička pitanja i bioetički odgovori, u: Dževad Jogunčić (ur.), *Zbornik radova Simpozija „Gdje je nestao – moral“* (Bošnjačka pismohrana, sv. 15, br. 42–43), Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Zagreb, 2016. (ISSN: 1332-2362), str. 43–47.
- Der Beitrag von Albert Schweitzer, Fritz Jahr und Hans Jonas zur Bioethik und ihre Rezeption in Südosteuropa, u: Thomas Sören Hoffmann (ur.), *Integrative Bioethik: Grundlagen und Konkretionen*, Fernuniversität in Hagen, Hagen, 2017. (3331-6-01-S2), str. 137–154.
- Osnove cjelovita pristupa okolišu: racionalnost i senzibilitet, odgovornost i skrb, u: Anita Štrkalj, Zoran Glavaš, Sanja Kalambura (ur.), *Proceedings Book of the 1st International Conference „The Holistic Approach to Environment“*, Udruga za promicanje holističkog pristupa okolišu, Sisak, 2018. (ISSN: 2623-677X), str. 286–291.
- Epochal Orientation, New Ethical Culture, and Integrative Bioethics [s Antom Čovićem], *Formosan Journal of Medical Humanities*, 19 (2018) 1–2, str. 19–30.
- Pandemic as a Symptom, u: Martin Woesler, Hans-Martin Sass (ur.), *Medicine and Ethics in Times of Corona*, Lit Verlag, Berlin, 2020. (ISBN: 978-3-643-91320-3), str. 161–172.
- Stablo i Visković. Refleksije o kulturnoj botanici i fitoetici, u: Josip Guć, Hrvoje Jurić (ur.), Nikola Visković: pravo – politika – bioetika. Zbornik povodom osamdesetog rođendana [zbornik radova], Pergamena – Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar za integrativnu bioetiku – Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb – Split, 2020. (ISBN: 978-953-6576-72-2; 978-953-352-050-6), str. 197–208.

- Integrative Bioethics and Knowledge Landscapes [s Denisom Kosom i Markom Kosom], u: Anna Lydia Svalastog, Srećko Gajović, Andrew Webster (ur.), Navigating Digital Health Landscapes. A Multidisciplinary Analysis, Palgrave Macmillan, Singapore, 2021. (ISBN: 978-981-15-8205-9), str. 67–87.
- Back to the Future: Socialist Legacy and Recent Developments in the Croatian Healthcare System, u: Paweł Łuków, Amir Muzur, Zvonka Zupanič Slavec, Florian Steger (ur.), Equal Access to Healthcare in Europe, Scholar Publishing House, Varšava, 2021. (ISBN: 978-83-66849-49-5), str. 51–60.
- Ćiribiribela: metafizika, kultura i politika identiteta, u: Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, Marija Selak Raspudić (ur.), Praktička ontologija. Povodom 70 godina Lina Veljaka, Hrvatsko filozofsko društvo – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022. (ISBN: 978-953-164-208-8), str. 401–428.
- Bibliografija Lina Veljaka (1971.–2021.) [s Berislavom Čovićem i Mirkom Mlakarom], u: Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, Marija Selak Raspudić (ur.), Praktička ontologija. Povodom 70 godina Lina Veljaka, Hrvatsko filozofsko društvo – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022. (ISBN: 978-953-164-208-8), str. 577–632.
- Etički pojmovi, teorije, principi i metode, u: Ana Borovečki, Marijan Klarica (ur.), Medicinska etika, Hrvatska sveučilišna naklada – Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023. (ISBN: 978-953-169-514-5; 978-953-6255-94-8), str. 21–42.
- Anarhizam, religija i Islam, u: Fahira Fejzić-Čengić, Rusmir Šadić, Sead Alić (ur.), Filozofija Islama. Zbornik radova sa 28. simpozija, Islamska zajednica u Hrvatskoj, Zagreb, 2024. (ISBN: 978-953-6330-70-6), str. 175–187.
- Pandemie-Krise, Postpandemie-Krise, Krise, u: Hrvoje Jurić, Marcus Knaup (ur.), Leben in postpandemischen Zeiten, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2024. (ISBN: 978-3-8260-9060-8), str. 195–247.
- The Applied Genomics Development Strategy by the Croatian Academy of Sciences and Arts Paves the Way for the Future Development of Applied Genomics in Croatia [s 25 autora], Croatian Medical Journal, 65 (2024) 3, str. 297–302.

Stručni, esejistički i publicistički članci

Prikazi knjiga

- Vittorio Hösle: Filozofija ekološke krize (Matica hrvatska, Zagreb, 1996.), Scopus, 5/1997, str. 157–163.
- Promišljanje Europe (Hans-Georg Gadamer: Nasljeđe Europe, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.), Vijenac, br. 87, 8. 5. 1997.; također u: Filozofska istraživanja, 67 (4/1997), str. 1143–1148.
- Franjo Zenko (ur.): Novija hrvatska filozofija. Hrestomatija filozofije, sv. 10 (Školska knjiga, Zagreb, 1995.), Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 45–46 (1–2/1997), str. 245–254.
- Ljerka Schiffler: Frane Petrić/Franciscus Patricius. Od škole mišljenja do slobode mišljenja (Institut za filozofiju, Zagreb, 1997.), Vijenac, br. 93–94, 31. 7. 1997.; također u: Studia historiae philosophiae croaticae, god. 4 (1999), br. 4, str. 291–294.
- Buba u uhu intelektualaca (Julien Benda: Izdaja intelektualaca, Politička kultura, Zagreb, 1997.), Vijenac, br. 102, 11. 2. 1997.
- Rüdiger Bubner: Estetsko iskustvo (Matica hrvatska, Zagreb, 1997), Scopus, 7–8/1998, str. 175–177.

- Politička mudrost i slavenski nemar (Juraj Križanić: Politika, Golden marketing – Narodne novine, Zagreb, 1997.), Vijenac, br. 119–120, 30. 7. 1998.; također u: *Studia historiae philosophiae croaticae*, god. 4 (1999), sv. 4, str. 315–319.
- Pitanja novovjekovne metafizike (Claus-Artur Scheier: Oproštaj spekulativnog uma, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.), Vijenac, br. 125, 5. 11. 1998.
- Poučak doktora Doolittlea (Peter Singer: Oslobođenje životinja, Ibis grafika, Zagreb, 1998.), Zarez, br. 12–13, 23. 7. 1999.
- Robert A. Dahl: Poliarhija. Participacija i opozicija (Politička kultura, Zagreb, 1998.), Politička misao, god. 36 (1999), sv. 1, str. 248–250.
- Andreas Flury: Der moralische Status der Tiere – Henry Salt, Peter Singer, Tom Regan (Verlag Karl Alber, Freiburg/München, 1999.), Zarez, br. 14, 17. 9. 1999.
- Philipp Balzer / Klaus Peter Rippe / Peter Schaber: Menschenwürde vs. Würde der Kreatur. Begriffsbestimmung, Gentechnik, Ethikkommissionen (Verlag Karl Alber, Freiburg/München, 1998.), Zarez, br. 15, 1. 10. 1999.
- Hegel – Bibliography, Part II, Vol. 1 & Vol. 2 / Hegel – Bibliographie, Teil II, Bd. 1 & Bd. 2, Filozofska istraživanja, 72–73 (1–2/1999), str. 335–337.
- Geni nisu bauk (Darko Polšek, Krešimir Pavelić /ur./: Društveni značaj genske tehnologije, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Zagreb, 1999.), Zarez, br. 16, 15. 10. 1999.
- Poruka upućenog proroka (Jeremy Rifkin: Biotehnološko stoljeće, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1999.), Zarez, br. 17, 28. 10. 1999.
- Raskid s humanizmom (Luc Ferry: Novi ekološki red, Krtina, Ljubljana, 1998.), Zarez, br. 18, 11. 11. 1999.
- Ono što danas trebamo je ekološka ekonomija (Karl Polanyi: Velika preobrazba. Politički i ekonomski izvori našeg vremena, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 1999.), Zarez, br. 20, 9. 12. 1999.
- Andreas Flury: Der moralische Status der Tiere – Henry Salt, Peter Singer, Tom Regan (Verlag Karl Alber, Freiburg/München, 1999.), Filozofska istraživanja, 75 (4/1999), str. 864–869; također u: *Synthesis philosophica*, 31 (1/2001), str. 139–145.
- Jürgen Habermas: Wahrheit und Rechtfertigung. Philosophische Aufsätze (Suhrkamp, Frankfurt a/M, 1999.), Zarez, br. 23, 20. 1. 2000.
- Filozofski kraj stoljeća (Raúl Fornet-Betancourt /ur./: Quo vadis, Philosophie? Antworten der Philosophen. Dokumentation einer Weltumfrage, Concordia Monographien, Wissenschaftsverlag Mainz in Aachen, 1999.), Zarez, br. 25, 17. 2. 2000.
- Iza Kruszevska: Genetski preinačena hrana i usjevi u Hrvatskoj, izvješće (ANPED – Zelena akcija – Hrvatski centar „Znanje za okoliš“, Zagreb, 2000.), Zarez, br. 27, 16. 3. 2000.
- Etičko soljenje pameti (Fernando Savater: Etika za Amadora, Educa, Zagreb, 1998.), Zarez, br. 29, 13. 4. 2000.
- Günter Figal (Hg.): Begegnungen mit Hans-Georg Gadamer (Philipp Reclam jun., Stuttgart, 2000.), Filozofska istraživanja, 79 (4/2000), str. 776–778.
- Vladavina prava: Časopis za pravnu teoriju i praksu (god. IV, br. 5, Zagreb, 2000.), Zarez, br. 48, 1. 2. 2001.
- Status ljudskog embrija, ur. Ana Volarić-Mršić (Centar za bioetiku Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove, Zagreb, 2001.), Zarez, br. 51, 15. 3. 2001.
- Teorijski body building (Treća, br. 1–2, vol. III, Centar za ženske studije, Zagreb, 2001.), Zarez, br. 79, 25. 4. 2002.

- Zasađivanje kulturne stablogije (Nikola Visković: Stablo i čovjek. Prilog kulturnoj botanici, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2001.), Zarez, br. 85–86, 18. 7. 2002.
- Tomislav Rešković: Filozofija. Udžbenik filozofije za 4. razred gimnazije (Profil International, Zagreb, 2008.), Metodčki ogledi, god. 15 (2008), sv. 1, str. 139–146.
- Nikola Visković: Kulturna zoologija. Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.), Socijalna ekologija, god. 18 (2009), sv. 1, str. 80–82.
- Dunja Marušić Brezetić, Bruno Ćurko: Ja, mi, oni. Udžbenik etike za drugi razred srednjih škola (Profil International, Zagreb, 2010.), Metodčki ogledi, god. 6 (2009), sv. 1–2, str. 165–167.
- Dvije nove knjige Harisa Rekanovića (Haris Rekanović: Teturanje ispred predrasuda, Omnibus, Sarajevo, 2008.; Haris Rekanović: Index levé vers le ciel, Dernier Télégramme, Limoges, 2008.), Krajina, 23. 1. 2009., str. 8.
- Tomislav Krznar: Bioetički mozaik. Pokušaj prikaza okolišne problematike u bioetičkom kontekstu (Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2009.), Ekonomska i ekohistorija, god. 7 (2011), sv. 1, str. 150–151.
- Ankica Čakardić (ur.): Privilegiranje rubova. Intervencije i prilozi feminističkoj epistemologiji (Centar za ženske studije – Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2010.), Filozofska istraživanja, 124 (4/2011), str. 876–878.
- Staro novinarstvo u novom vremenu [I–V] (Safet Ćurtović: U spirali propadanja. Historijski prazno vrijeme I, Grafičar, Bihać, 2010.; Safet Ćurtović: Od nade do beznada. Historijski prazno vrijeme II, Univerzitet u Bihaću – Gradska biblioteka Bosanska Krupa, Bihać – Bosanska Krupa, 2010.), Krajina, 30. 12. 2011., str. 8; 6. 1. 2012., str. 8; 13. 1. 2012., str. 6; 20. 1. 2012., str. 6; 27. 1. 2012., str. 8.
- Nenad Daković (ur.): Filozofija prakse (Dom omladine, Beograd, 2011.), Filozofska istraživanja, 125 (1/2012), str. 194–196.
- David Harvey: Kratka povijest neoliberalizma (V.B.Z., Zagreb, 2014.), Filozofska istraživanja, 133–134 (1–2/2014), str. 248–249.
- Petar Bagarić, Ozren Biti, Tea Škokić (ur.), Stranputice humanistike (Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2017.), Narodna umjetnost, 54 (2017) 2, str. 173–177.

Prikazi znanstvenih i stručnih skupova

- Predavanje Erwina Hufnagela „Marginalije o filozofskoj antropologiji“, Filozofska istraživanja, 52 (1/1994), str. 237–238.
- Simpozij „Filozofija i znanost“ [s Tomislavom Bracanovićem i Tomislavom Zajecom], Filozofska istraživanja, 56–57 (1–2/1995), str. 340–342.
- Simpozij „Promjene u suvremenoj Europi kao izazov za filozofiju“ [s Tomislavom Zajecom], Filozofska istraživanja, 56–57 (1–2/1995), str. 343–345.
- Simpozij „Zajedništvo – tolerancija – ljudsko dostojanstvo“ [s Bojanom Štimecom], Filozofska istraživanja, 60 (1/1996), str. 289–291.
- Predstavljanje knjige Sloboda i politika Zvonka Posaveca, Filozofska istraživanja, 60 (1/1996), str. 291.
- Predavanje Jure Zovka „Heideggerovo iztumačenje Platona“ [s Tomislavom Bracanovićem], Scopus, br. 1/1996, str. 91–92.
- Predavanja Wilhelma Vossenkuhla „Kants Kritik der Urteilskraft“ i „Die Macht des Bösen“, Scopus, 1/1996, str. 97–99.
- Predavanje Williama L. Mc Bridea „Sartre and Kierkegaard“, Scopus, 2/1996, str. 112–113.

- Predstavljanje knjige Hrvatska politološka tradicija A. Milardovića, T. Cipeka i M. Šiška [s Tomislavom Bracanovićem], *Scopus*, 2/1996, str. 113–115.
- Simpozij „Descartes / Kraj ili početak Heideggerova vremena“, *Scopus*, 4/1996, str. 132–135.
- Predstavljanje knjige *Horizons of Humanity. Essays in Honour of Ivan Supek* urednika Zdravka Radmana, *Filozofska istraživanja*, 67 (4/1997), str. 1160–1162.
- Predstavljanje novih izdanja Zavoda za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [s Alicom Baččković], *Scopus*, 5/1997, str. 170–172.
- Simpozij „Hermeneutik und Dekonstruktivismus“ [s Tomislavom Bracanovićem], *Scopus*, 7–8/1998, str. 186–187.
- Predstavljanje časopisa *Filozofska istraživanja* 66 i predavanje Richarda Wissera „Vom menschlichen Unterwegssein. Philosophische Wegweisung als Aufgabe“, *Scopus*, 7–8/1998, str. 188–190.
- Creski simpozij o bioetici, *Vijenac*, br. 123, 8. 10. 1998.
- Predavanje Damira Barbarića „Ekološka kriza – Pogled iz filozofije“, *Filozofska istraživanja*, 69 (2/1998), str. 523–524.
- Sedmi međunarodni filozofski simpozij „Dani Frane Petriša“, *Scopus*, 9–10/1998, str. 238–244.
- Predavanje Pave Barišića „Sloboda i ljudska prava“, *Filozofska istraživanja*, 71 (4/1998), str. 1022–1023.
- Gostovanje Petera Singera u Zagrebu, *Filozofska istraživanja*, 71 (4/1998), str. 1023–1026.
- Svjetska iskustva i hrvatska moralna zbilja, *Vijenac*, br. 130, 25. 2. 1999.
- Temeljno pitanje (bio)medicinske etike, *Vijenac*, br. 131, 1. 3. 1999.
- Filozofi o genetici, *Vijenac*, br. 133, 25. 3. 1999.
- Bioetički aspekti genetičkog inženjerstva, *Vijenac*, br. 135, 6. 5. 1999.
- Male zelene teme, *Zarez*, br. 15, 1. 10. 1999.
- „Bljak '99“, *Zarez*, br. 17, 28. 10. 1999.
- Simpozij „Hrvatske filozofske polemike“, *Filozofska istraživanja*, 75 (4/1999), str. 872–874.
- Kaotizacija pod krinkom kroatizacije, *Zarez*, br. 23, 20. 1. 2000.
- Dani bioetike, *Zarez*, br. 24, 3. 2. 2000.
- S Hegelom i protiv njega, *Zarez*, br. 38, 14. 9. 2000.
- 23. kongres Međunarodnog Hegelova društva, *Filozofska istraživanja*, 79 (4/2000), str. 787–789.
- GMO u Hrvatskoj, *Zarez*, br. 54, 26. 4. 2001.
- Eksperti i ekscentrici, *Zarez*, br. 55, 10. 5. 2001.
- Predstavljanje knjige Luhmann o religiji Ivana Markešića, *Filozofska istraživanja*, 83 (4/2001), str. 828–829.
- Predstavljanje knjige *Etika i politika* Ante Pažanina, *Filozofska istraživanja*, 83 (4/2001), str. 844–845.
- Simpozij Hrvatskog filozofskog društva „Filozofija i povijesni svijet života“ [s Marijanom Krivakom], *Filozofska istraživanja*, 83 (4/2001), str. 845–847.
- Lošinjski dani bioetike i 1. Bioetički forum za jugoistočnu Europu, *Filozofska istraživanja*, 99 (4/2005), str. 979–981.
- Bioetika na djelu, *Arhe*, 4/2005, str. 303–307.
- 6. Lošinjski dani bioetike, *Filozofska istraživanja*, 106 (2/2007), str. 503–505.
- Obilježavanje 50. obljetnice Hrvatskog filozofskog društva [s Ivanom Jelovićem, Anitom Lunić, Damirom Markovom i Željkom Metesi], *Filozofska istraživanja*, 108 (4/2007), str. 959–969.
- 8. „Lošinjski dani bioetike“, *Filozofska istraživanja*, 114 (2/2009), str. 425–428.

- Simpozij „Pitanje o istini u suvremenoj filozofiji i znanosti“, Filozofska istraživanja, 120 (4/2010), str. 740–741.
- Skup „Perspektive i problemi sintetičke biologije“, Filozofska istraživanja, 140 (4/2015), str. 770–771.
- Konferencija „Misliti s onu stranu kapitalizma“, Filozofska istraživanja, 140 (4/2015), str. 771.
- Intenzivni bioetički kurs u Zürichu, Filozofska istraživanja, 140 (4/2015), str. 797.

Ostali stručni, esejistički i publicistički članci

- Prostor filozofiranja u Descartesa, Scopus, 1/1996, str. 5–13.
- Camusova kritika filozofije, Scopus, 2/1996, str. 30–47.
- Mogućnost razumijevanja: samorazumijevanje i sporazumijevanje, Scopus, 5/1997, str. 61–71.
- Etika i pitanja današnjice, Scopus, 6/1997, str. 7–20.
- Hrvatska filozofija [uvodnik za istoimeni tematski blok], Scopus, 9–10/1998, str. 5–7.
- Izazovi bioetike, Vijenac, br. 123, 8. 10. 1998.
- Ekologija: od estetike do bio-etike, Unski smaragdi, 8/2000, str. 30.
- Gadamer kod nas, Zarez, br. 25, 17. 2. 2000.
- Hans-Georg Gadamer i filozofijska hermeneutika [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 79 (4/2000), str. 557–562.
- Dolly & Co. – odgovori i pitanja genetskog inženjeringa, Quorum, 2/2000, str. 174–185.
- O miševima i ljudima, Zarez, br. 49, 15. 2. 2001.
- Peter Singer – između Zagreba i Beograda, Reč, 61/2001, str. 141–154.
- Frankenstein-Food, Zarez, br. 55, 10. 5. 2001.
- Tjelesnost i normativnost [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 84 (1/2002), str. 3–5.
- Körperlichkeit und Normativität [uvodnik za istoimeni tematski blok], Synthesis philosophica, 33 (1/2002), str. 3–5.
- Bonsai-zakon, Zarez, br. 79, 25. 4. 2002.
- Hans-Georg Gadamer (1900.–2002.), Filozofska istraživanja, 85–86 (2–3/2002), str. 619–620.
- Genetski modificirana poezija, Akt, 2–3/2002, str. 28–36.
- Kita boli čovjek, Zarez, br. 109–110, 17. 7. 2003.
- Hans Jonas 1903.–1993.–2003. [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 90 (3/2003), str. 537–538.
- Hans Jonas: Kratka biografija s izborom iz djela, Filozofska istraživanja, 91 (4/2003), str. 1157–1159.
- Hans Jonas 1903–1993–2003, Synthesis philosophica, 35–36 (1–2/2003), str. 3–4.
- Spolna praksa s katekizmom u ruci, Zamirzine, veljača 2005.
- Filozofija i rod [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 99 (4/2005), str. 767–769.
- Multi-, pluri-, inter-, trans-, u bioetici i oko nje, H-alter, siječanj 2006.
- Reclaim the Streets – Reclaim the State, Zarez, br. 184–185, 14. 7. 2006.
- Život, pa djelo, u: Hasan Tijanović, Multimedijalnost putopisa Zuke Džumhura. Interkulturni, intertekstualni i intermedijalni aspekti, Unsko-sanske novine, Bihać, 2006., str. 163–169.
- Životinjska žrtva u ime umjetnosti? [sa Suzanom Marjanić i Ivanom Percl], Zarez, br. 192, 17. 11. 2006.

- Veliki ciljevi i mali koraci, Zarez, br. 194–195, 14. 12. 2006.; također u: Novi Plamen, br. 17/2012, str. 49–52.
- U to vrijeme godišta... kupnja nam se naviješta, H-alter, prosinac 2006.
- Počinitelji, žrtve i pasivni promatrači, Zarez, br. 200, 22. 2. 2007.
- Što je bioetika?, Vijenac, br. 340, 15. 3. 2007.
- Od Hirošime i Černobila do Pjongjanga i Krškog, H-alter, kolovoz 2007.
- Satanski hitovi, Zarez, br. 217, 2. 11. 2007.
- Milan Kangrga (1. svibnja 1923. – 25. travnja 2008.), H-alter, svibanj 2008.
- Anarhija u školi [s Jelenom Kranjec], Ispod pločnika, 7/2009, str. 5–10.
- Etički okvir za promišljanje problema osoba s intelektualnim teškoćama, u: Teodora Not (ur.), Mala knjiga o Slobostini, Centar za rehabilitaciju Zagreb, Zagreb, 2009. (ISBN: 978–953–97439–3–0), str. 1–6.
- 11 teza o slobodnom vremenu i radu, Zarez, br. 266, 1. 10. 2009.
- Razmišljanje o stablima, Zarez, br. 276, 4. 2. 2010.
- Čišćenje ulica, H-alter, veljača 2010.
- Dijagnoza: revolucionar. Slučaj Miloša Krpana, u: Miloš Krpan, Izabrani spisi, DAF, Zagreb, 2010. (ISBN: 978–953–6956–20–3), str. 7–12; također u: Zarez, br. 280, 1. 4. 2010.
- Filozofija i „životinjsko pitanje“, Zarez, br. 285, 9. 6. 2010.
- Philosophy and Media [uvodnik za istoimeni tematski blok], Synthesis philosophica, 50 (2/2010), str. 199–200.
- Između tradicije i novoga, u: Asmir Piralić (ur.), Stoljeće Gimnazije u Bihaću, Grafičar – Gimnazija „Bihać“ – Udruženje građana „Prijatelji Gimnazije“, Bihać, 2011. (ISBN: 978–9958–781–50–6), str. 2–7.
- Fragmentiranje i recikliranje stvarnosti i života, Dani, br. 748, 14. 10. 2011., str. 67–68.
- Filozofija i mediji [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 124 (4/2011), str. 561.
- Zdravlje: pluriperspektivni bioetički pristup, Medix, god. 18 (2012), br. 98–99, str. 47–49.
- Proljeće bioetike – bioetika u Hrvatskoj i jugoistočnoj Europi, Medix, god. 18 (2012), br. 100, str. 154–158.
- Sveučilište na rasprodaji. Ili: o puzajućoj komercijalizaciji i privatizaciji obrazovanja, znanosti i znanja, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 5. 10. 2012.
- Antidemokratski demokratizam. Ili: o pervertiranju demokracije pod utjecajem kapitalizma, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 12. 10. 2012.
- Smrt demokratizmu, sloboda narodu! Ili: o direktnodemokratskim alternativama pervertiranju demokracije, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 19. 10. 2012.
- Deluzija, iluzija, Andaluzija. Ili: o direktnoj akciji kao putu prema direktnoj demokraciji i o zajednici kao narodu, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 26. 10. 2012.; također u: Biljana Romić, Ana Grbac (ur.), Praskozor, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatska radiotelevizija, Zagreb, 2015. (ISBN: 978–953–222–771–0), str. 182–188.
- Utopija i akcija. Ili: o utopijsko-političkom smislu direktne demokracije i o realno-političkim imperativima direktne akcije, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 2. 11. 2012.; također u: Biljana Romić, Ana Grbac (ur.), Praskozor, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatska radiotelevizija, Zagreb, 2015. (ISBN: 978–953–222–771–0), str. 188–194.
- Ljubav i moda. Ili: o ljubavi u kapitalizmu i o revolucionarnom potencijalu ljubavi, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 9. 11. 2012.

- Priroda kao jedno dobro. Ili: o prirodnim dobrima kao vlasništvu – privatnom, zajedničkom i ničijem, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 16. 11. 2012.
- Opća volja u općoj nevolji. Ili: o obljetnicama, Rousseauovoj obljetnici, Rousseauu i rusoovštini danas, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 23. 11. 2012.
- Božanski priopćavatelji. Ili: o mas-medijima i njihovu religijskom karakteru, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 30. 11. 2012.; također: Mediji i 21. stoljeće, H-alter, studeni 2012.
- Ne pitajte svog liječnika ili ljekarnika! Ili: o suvremenoj medicini, o zdravlju, te o slobodi i odgovornosti, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 7. 12. 2012.; također u: Biljana Romić, Ana Grbac (ur.), Praskozor, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatska radiotelevizija, Zagreb, 2015. (ISBN: 978-953-222-771-0), str. 194–201; također: Ne pitajte svog liječnika ili ljekarnika!, H-alter, prosinac 2012.
- Filozofija u okruženju. Ili: o moći i nemoći filozofije, u pop- i hardcore-verziji, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 14. 12. 2012.
- Jingle Bells. Ili: o dobru i zlu, te nadi i beznađu, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 21. 12. 2012.
- Centropa. Ili: o marginama Europe, one geografske, one političke i osobito one ekonomske, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 28. 12. 2012.; također u: Biljana Romić, Ana Grbac (ur.), Praskozor, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatska radiotelevizija, Zagreb, 2015. (ISBN: 978-953-222-771-0), str. 201–211.
- Ljevica, desnica... kapital, Večernji list, 9. 2. 2013., str. 31.
- Ništa što se tiče GMO-a nije kozmetičke naravi, Večernji list, 23. 2. 2013., str. 31.
- MZOStavljanje akademske zajednice ili zašto nas tjeraju da težinu mjerimo metrom, Večernji list, 9. 3. 2013., str. 31.
- „Biti građanin“ nije status nego životna uloga, Večernji list, 23. 3. 2013., str. 35.
- Socijademokracija je lobotomizirana [dnevnik], Radio Slobodna Evropa, 5. 4. 2013.
- Politika ispranog mozga nudi lažni izbor između lažne ljevice i desnice, Večernji list, 6. 4. 2013., str. 29.
- Thatcher iz našeg, domaćeg sokaka ili: Zdravo, Maggy, kraljice Hrvata!, Večernji list, 20. 4. 2013., str. 29.
- Hrvati lete u nebo, ali ima li pilota u zrakoplovu?, Večernji list, 4. 5. 2013., str. 25.
- Čelični zagrljaj kapitala, ili željeznicu guta već privatizacija, Večernji list, 18. 5. 2013., str. 29.
- Dijeljenje, množenje i oduzimanje, ili: $1+1=0$, H-alter, svibanj 2013.
- Predizborna šutnja, poetski govor – paradoks i sukob, Večernji list, 1. 6. 2013., str. 25.
- Problem JMBG-a u BiH govori da ne treba šutjeti i trpjeti „Jer Može Biti Gore“, Večernji list, 15. 6. 2013., str. 28; također [kao separat]: JMBG = jer morone biraju građani, Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe, Beograd, lipanj 2013.
- Hrvatska budućnost u (eu)ropskom kontekstu nije romantični povijesni spektakl, Večernji list, 29. 6. 2013., str. 28.
- Ugladeni kriminal europske Hrvatske: sprema lopovskog kapitalizma i političkog cinizma, Index.hr, 1. 7. 2013.
- I pred zloćudnim zakonom utvrdu znanosti i obrazovanja brani jedino još goloruki akademski narod, Večernji list, 13. 7. 2013., str. 27.
- Žižek aktualan kao i 1976. Iako više nema ni JNA, ni Jugoslavije, ni socijalizma, Večernji list, 27. 7. 2013., str. 27.
- Povišću pritrujena Hrvatska u ordinaciji dr. Howarda Zinna, Večernji list, 10. 8. 2013., str. 26.

- General Pinochet i lady Thatcher na ljetovanju u Hrvatskoj, Večernji list, 24. 8. 2013., str. 24.
- U istom čamcu: Grčka i Hrvatska na oceanu kapitala, Večernji list, 14. 9. 2013., str. 26.
- Narodna bolest i nezdravi razum. Ili: o kapitalističkom pohodu na javno zdravstvo i posljedicama za narodno zdravlje, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 19. 9. 2013.
- Jesenska rasprodaja. Ili: o strategiji privatizacije i nepostojanju drugih strategija, Treći program Hrvatskog radija – emisija „Praskozor“, 26. 9. 2013.
- Događa se strateška kaotizacija znanosti i visokog obrazovanja, Večernji list, 28. 9. 2013., str. 26.
- Hrvatska disleksija znak je gubitka ili nepostojanja suvereniteta, Večernji list, 12. 10. 2013., str. 22.
- Hrvatska d.o.o. – država s vrlo ograničenom odgovornošću, Večernji list, 26. 10. 2013., str. 28.
- Topnički dnevnik „vodećih medija“, H-alter, studeni 2013.
- Hoće li zmija „samomoćne moći“ progutati svijet?, Večernji list, 9. 11. 2013., str. 28.
- Obmana i izgradnja „hrvatske Floride“, Večernji list, 23. 11. 2013., str. 28.
- Al' đavo se ne predaje..., H-alter, prosinac 2013.
- Glavni ekozločinci ne mogu riješiti problem globalnog zagrijavanja, Večernji list, 7. 12. 2013., str. 22.
- Uoči Božića pomislimo i na najmanju braću – životinje, Večernji list, 21. 12. 2013., str. 30.
- Sportom protiv pameti – i protiv samog sporta, Večernji list, 4. 1. 2014., str. 28.
- Povratak u budućnost desnice, H-alter, siječanj 2014.
- Nešto je trulo u državi, H-alter, veljača 2014.
- Europa između dva rata, H-alter, ožujak 2014.
- Natotalitarizam, H-alter, travanj 2014.
- Iskrivljena svijest iskrivljene politike, H-alter, svibanj 2014.
- Priroda – društvo – politika. Misao Jean-Jacquesa Rousseaua [uvodnik za istoimeni tematski blok], Filozofska istraživanja, 133–134 (1–2/2014), str. 3–4.
- Banalnost manjeg zla, H-alter, lipanj 2014.
- Do viđenja u ovom ratu, H-alter, srpanj 2014.
- Protiv kentaurске politike rada, H-alter, kolovoz 2014.
- Bolja loša prošlost i loša bolja budućnost, H-alter, rujan 2014.
- Predgovor [sa Seadom Alićem], u: Hrvoje Jurić, Sead Alić (ur.), Filozofija i mediji, Hrvatsko filozofsko društvo – Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, Zagreb, 2014. (ISBN: 978–953–164–153–1), str. 7–9.
- Ovo (ni)je zemlja za nas, H-alter, listopad 2014.
- Nema cara, ima podanika, H-alter, studeni 2014.
- Krležina „Evropa danas“ u Europi danas, u: Boris Gunjević (ur.), Krleža za ponavljače, Sandorf, Zagreb, 2014. (ISBN: 978–953–7715–47–2), str. 82–95.
- Umiremo, a ništa nas kao ne boli, H-alter, prosinac 2014.
- Polubauk polukruži poluevropom, H-alter, siječanj 2015.
- Piramida politike, H-alter, veljača 2015.
- Paradigmatska parapolitika, H-alter, ožujak 2015.
- Sretan Uskrs, nevjernici!, H-alter, travanj 2015.
- Utopija totalne kontrole i toposi slobode, H-alter, svibanj 2015.
- Naprijed u prošlost, H-alter, lipanj 2015.
- Uvodnik u temu [uvodnik za tematski blok „Historija sadašnjosti“; s Helenom Popović], Holon, god. 6 (2016), sv. 1, str. 5–9.

- Life, Dignity, and Autonomy [uvodnik za istoimeni tematski blok; s Thomasom Sörenom Hoffmannom], *Synthesis philosophica*, 59 (1/2015), str. 3–4.
- Hvaljen budi, Bergoglio!, *H-alter*, srpanj 2015.
- Kad su novine bile novina, *H-alter*, kolovoz 2015.
- Pismo iz 2015., *H-alter*, rujan 2015.; također [proširena verzija]: Bosanski pentaptih, u: Irfan Hošić, Amir Husak (ur.), *Kriza, umjetnost, akcija*, Gradska galerija Bihać – Tehnički fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2016. (ISBN: 978-9958-9416-5-8), str. 164–190.
- Život usred života: zašto i kako je nastajala bioetika, *Sarajevske sveske*, 47–48/2015, str. 13–23.
- Tjelesnost: filozofija, religija, umjetnost [uvodnik za istoimeni tematski blok], *Filozofska istraživanja*, 139 (3/2015), str. 391–393.
- Umjetnost kao najizvjesnija neizvjesnost. Govor na zagrebačkoj promociji knjige Predraga Fincija *Estetska terminologija* (Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2014), 24. 9. 2015., *Ajfelov most* [Jergovic.com], 28. 9. 2015.; također: *Libreto*, 1. 10. 2015.; *Prometej*, 1. 10. 2015.; *Radio Gornji grad*, 19. 10. 2015.; *Lamed*, god. 8 (2015), br. 12, str. 1–4; *Filozofski magazin*, 1. 9. 2017.; također [skraćena verzija]: *Oslobođenje*, 1. 10. 2015., str. 34.
- Filozofija izbjegličke krize, *H-alter*, listopad 2015.
- Glasanje bezglasnih, *H-alter*, studeni 2015.
- Jedan svijet – jedna propast, *H-alter*, prosinac 2015.; također u: *FONDEKO svijet*, god. 19 (2015), br. 39, str. 12–13.
- Mrtvi kut politike, *H-alter*, siječanj 2016.
- Gadji beri bimba? Glandridi laula lonni cadori!, *H-alter*, veljača 2016.
- Utjecaj klimatskih promjena na hrvatsku močvaru, *H-alter*, ožujak 2016.
- Mangup u njihovim redovima, *H-alter*, svibanj 2016.
- Neka zna ljevica što čini desnica, *H-alter*, lipanj 2016.
- U očekivanju Europe: tragikomedija u tri čina, *H-alter*, srpanj 2016.
- Isus Krist danas bi bio komunist [intervju prenesen iz *Novog lista*, 15. 6. 2014.], u: Zoran Grozdanov, Nebojša Zelič (ur.), *Vjera u dijalog: sekularno i religijsko u razgovoru*, CeKaDe – Ex libris, Rijeka, 2017. (ISBN: 978-953-6932-69-6), str. 175–184.
- Deva kroz ušicu igle [razgovor sa Željkom Tanjićem i Zoranom Grozdanovom, Rijeka, 18. 3. 2015.], u: Zoran Grozdanov, Nebojša Zelič (ur.), *Vjera u dijalog: sekularno i religijsko u razgovoru*, CeKaDe – Ex libris, Rijeka, 2017. (ISBN: 978-953-6932-69-6), str. 185–206.
- Fritz Jahr, *European Bioethics*, and *Integrative Bioethics*, *Jahr*, god. 7 (2016), sv. 2, str. 192.
- Umjetnik margine: buduće uspomene na Šiša / *The Artist of the Margin: Future Memories of Šiš*, u: Zvonimir Dobrović (ur.), *Željko Zorica: Die Freundschaften. Radovi / Works 2010–2013*, Domino – Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, 2017. (ISBN: 978-953-7730-24-6), str. 179–186.

Ostalo

- Autor 15 članaka o različitim znanstvenim, filozofskim, kulturnim i društveno-političkim pitanjima, objavljenih, u vidu tjednih komentara, u emisiji „Praskozor“ Trećeg programa Hrvatskog radija, od listopada do prosinca 2012. te u rujnu 2013. [Navedeno u popisu stručnih, esejističkih i publicističkih članaka.]
- Autor 24 članka o društveno-političkoj problematici, objavljena, u vidu dvotjednih kolumni pod naslovom „Sloboda narodu“, u *Večernjem listu*, od veljače 2013. do siječnja 2014. [Navedeno u popisu stručnih, esejističkih i publicističkih članaka.]

- Autor 32 članka o društveno-političkoj i kulturnoj problematici, objavljena, u vidu mjesečnih kolumni, u internetskim novinama H-alter, od studenoga 2013. do srpnja 2016. [Navedeno u popisu stručnih, esejističkih i publicističkih članaka.]
- Autor desetak razgovora s uglednim filozofima i znanstvenicima, objavljenih u časopisima i na internetskim portalima.
- Prevoditelj tridesetak tekstova s njemačkog i engleskog jezika, objavljenih u časopisima i zbornicima te na radijskim postajama.
- Urednik Bibliografije časopisa Filozofska istraživanja, br. 1–99 (1980.–2005.), objavljene kao posebni svezak časopisa Filozofska istraživanja (br. 100, 5/2005, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2005.).
- Urednik knjige Visoko čelo. Ogled o humanističkim perspektivama feminizma Gordane Bosanac (Centar za ženske studije – Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2010.).
- Urednik osam tematskih blokova u časopisu Filozofska istraživanja, četiri tematska bloka u časopisu Synthesis philosophica, te po jednog tematskog bloka u časopisima Scopus, Quorum i Sarajevske sveske.
- Urednik 39 programskih publikacija za domaće i međunarodne znanstvene skupove.
- Konzultant za filozofiju i bioetičku problematiku pri uređivanju knjige Život životinjâ J. M. Coetzeeja (AGM, Zagreb, 2004.).
- Stručni suradnik u izradi udžbenika iz etike za prvi razred srednjih škola, Etika 1 – Smisao i orijentacija, autora Igora Lukića, Marine Katinić, Brune Ćurka i Marka Zeca (Školska knjiga, Zagreb, 2014.).
- Koautor i suurednik publikacije Pojmovnik. Kreativne strategije: Početnica (Mapa, Zagreb, 2015.).

Poezija

Osim poetskih ciklusa i zasebnih pjesama objavljenih u časopisima te na radijskim i televizijskim postajama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Srbiji, objavio je pet pjesničkih knjiga:

- Moje prve pjesme, Književni klub „Ivan Goran Kovačić“, Bihać, 1988.
- Moj svijet, vlastita naklada, Bihać, 1991.
- Nominativ, SKUD „Ivan Goran Kovačić“, Zagreb, 1997. (ISBN: 978–953–6126–11–7).
- O nastajanju i nestajanju, AGM, Zagreb, 2005. (ISBN: 978–953–174–263–4).
- Uglavnom pridjevi, Algoritam – Algoritam Stanek, Zagreb – Mostar, 2014. (ISBN: 978–953–316–758–9).

PREDLOG ODLUKE – TAČKA 6

UNIVERZITET CRNE GORE

Filozofski fakultet

Broj:

Nikšić,

Na osnovu čl. 64 st 2 tačka 9 Statuta Univerziteta Crne Gore i člana 41 stav 1 Pravila doktorskih studija Vijeće Filozofskog fakulteta je na sjednici 11. 12. 2024. godine donijelo

ODLUKU

Utvrđuje se da su ispunjeni uslovi za predaju doktorske disertacije **Etički aspekti koncepcije humanizma kod Abdulaha Šarčevića** mr Eska Muratovića i predlaže se Komisija za ocjenu doktorske disertacije u sastavu:

- Prof. dr Hrvoje Jurić, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska mentor
- Prof. dr Sonja Tomović Šundić, Fakultet političkih nauka Univerziteta Crne Gore
- Prof. dr Asim Mujkić, Sveučilište u Sarajevu BiH

DEKANKA

Dostaviti:

- Odboru za doktorske studije
- Uz Zapisnik sa sjednice Vijeća
- a/a

Prof. dr Tatjana Novović